

ISSN 1987-6890

ეკონომიკისა და
სტატისტიკის ეროვნული
სერვისების ცენტრი

EKONOMISTI

საერთაშორისო სამეცნიერო-ანალიტიკური ჟურნალი

International Scientific-Analytical Journal

3

2 0 1 4

UDC33

ე-49

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი
პაატა გუგუშვილის ეკონომიკის ინსტიტუტი

ეკონომისტი

საერთაშორისო სამეცნიერო-ანალიტიკური ჟურნალი
გამოდის 2009 წლის იანვრიდან

მაისი
ივნისი **3** 2014

მთავარი რედაქტორი რამაზ აბუსაძე

სამეცნიერო-სარედაქციო კოლეგია:

აკადემიკოსები:

ვლადიმერ პაპავა, ავთანდილ სილაგაძე.

საქ. მეც. პროფესორი აკადემიის წევრ-კორესპონდენტი

ლევო ჩიქავა.

ეკონომიკურ მეცნიერებათა დოქტორები:

იური ანანიავიძე, ოლეგ ანათიანი, გივი ბედიანაშვილი, თემურ ბერიძე, გიორგი ბერუაშვილი, ვახტანგ ბურღული, რევაზ გველეხიანი, რევაზ გოგოხია, რევაზ კაკულია, თემურ კანდელიანი, მურმან კვარაცხელია, ალფრედ კურატაშვილი, იაკობ მენსია, ელგუჯა მემვაბიშვილი, სოლომონ პავლიაშვილი, შუანგი სამადაშვილი, როლანდ სარჩიშვილი, ავთანდილ სულაბერიძე, თემურ შენგელია, თინა ჩხეიძე, ნოდარ ჭითანავა, ეთერ ხარაიშვილი, მიხეილ ჯიბუტი.

ეკონომიკის დოქტორები:

ნანუა არევაძე, თამილა არნანი-კეკელიძე, ნანა ბიბილაშვილი, ბადრი ბერბაია, მერაბ გველეხიანი, შალვა გობიაშვილი, ლინა ღათუნაშვილი, გულნაზ ერქომაიშვილი, ეთერ კაკულია, ნაზირა კაკულია, ანდრო კურატაშვილი, თეა ლახარაშვილი (მთავარი რედაქტორის მოადგილე), იზა ნათელაური, დალი სოლოვაშვილი, ნოდარ ხაღუტი, მამუკა ხუციშვილი (მთავარი რედაქტორის მოადგილე), რევაზ ჯავახიშვილი.

უცხოელი წევრები:

ანა ახვლედიანი (დიდი ბრიტანეთი, პასუხისმგებელი მდივანი უცხოეთში), ლარისა ბელინსკაია (ლიტვა), ელდარ ისმაილოვი (აზერბაიჯანი), ბინდრა კანაუსკინენი (ლიტვა), დავით კურტანიძე (აშშ, მთავარი რედაქტორის მოადგილე), ვლადიმერ მენშიკოვი (ლატვია), მიხეილ როკეტლიშვილი (აშშ), სლავომირ პარტიცკი (პოლონეთი), დიმიტრი სეროკინი (რუსეთი).

თამარ ღაღიანი (პასუხისმგებელი მდივანი)

ჟურნალი ხელმძღვანელობს თავისუფალი პრესის პრინციპით. რედაქციის შეხედულება შესაძლოა არ ემთხვეოდეს ავტორის აზრს და იგი პასუხს არ აგებს ინფორმაციის სიზუსტეზე.

თბილისი

Ivane Javakhishvili Tbilisi State University
Paata Gugushvili Institute of Economics

EKONOMISTI

International Scientific-Analytical Journal
Published from January 2009

May
June

3

2014

Editor-in-Chief Ramaz Abesadze

SCIENTIFIC-EDITORIAL BOARD:

ACADEMICIAN OF THE NATIONAL ACADEMY OF SCIENCES OF GEORGIA:

Vladimer Papava, Avtandil Silagadze

CORRESPONDING MEMBER OF THE NATIONAL ACADEMY OF SCIENCES OF GEORGIA:

Leo Chikava,

DOCTORS OF ECONOMIC SCIENCES:

Iuri Ananiashvili, Roseta Asatiani, Givi Bedianashvili, Temur Beridze, Giorgi Berulava, Vakhtang Burduli, Nodar Chitanava, Tina Chkheidze, Revaz Gvelesiani, Revaz Gogokhia, Mikhail Jibuti, Revaz Kakulia, Temur Kandelaki, Eter Kharashvili, Murman Kvaratskhelia, Alfred Kuratashvili, Jakob Meskhia, Elguja Mekvabishvili, Solomon Pavliashvili, Ushangi Samadashvili, Roland Sarchimelia, Temur Shengelia, Avtandil Sulaberidze.

DOCTORS OF ECONOMICS:

Nanuli Arevadze, Tamila Arnanian-Kepuladze, Nana Bibilashvili, Lina Datunashvili, Gulnaz Erkomaishvili, Badri Gechbaia, Shalva Gogiashvili, Merab Gvelesiani, Revaz Javakhishvili, Nazira Kakulia, Eteri Kakulia, Anzor Kuratashvili, Tea Lazarashvili (deputy editor-in-chief), Iza Natelauri, Nodar Khaduri, Mamuka Khuskivadze (deputy editor-in-chief), Dali Sologhashvili.

FOREIGN MEMBERS:

Larisa Belinskaja (Lithuania), Eldar Ismailov (Azerbaijan), Gindra Kasnauskiene (Lithuania), David Kurtanidze (USA, deputy editor-in-chief abroad), Vladimir Menshikov (Latvia), Slawomir Partycki (Poland), Mikhail Roketlishvili (USA), Dmitri Sorokin (Russia).

Tamar Dadiani (executive secretary)

The journal follows the principles of free press. The views of editorial board do not necessarily reflect author's option and it accepts no responsibility for the accuracy of information.

Tbilisi

ს ა რ ჩ ე ვ ი

ზინანსები

<i>ლევან ეფრემიძე, დეროლ სტენლი, მიხეილ კინსმანი</i> – ახალი ბაზრის ინდექსის საინვესტიციო დროის შერჩევა: საქართველოს საფონდო ბირჟის ინდექსი (GSX) და ენტროპული	6
<i>შორენა კახიძე</i> – ღია ბიუჯეტის ინდექსი და საქართველო	18

მშენებლობის ეკონომიკა

<i>ნინო ლომიძე, შოთა ჩიჩუა</i> – სამშენებლო საქმიანობის ტექნოლოგიური და ეკონომიკური თავისებურებები	27
--	----

სოფლის მეურნეობის ეკონომიკა

<i>თინა ჩხეიძე, ქეთევან ქველაძე</i> – საქართველოს სოფლის მეურნეობა გლობალური დატობის მოლოდინში	37
<i>თენგიზ ქავთარაძე</i> – პირუტყვის საძოვრების გაუმჯობესების გზები საქართველოში	44

ბიზნესი

<i>ციალა ლომია, ნურანა რასულოვა</i> – მცირე და საშუალო ბიზნესის პრიორიტეტები აზერბაიჯანსა და საქართველოში	53
<i>ვასილ ხიზანიშვილი</i> – ბიზნესეთიკის დამოკიდებულება ეთიკასა და ეკონომიკასთან მიმართებაში	64

ეკონომიკურ-მათემატიკური მოდელირება

<i>როლანდ სარჩიმელია, რევაზ ლორთქიფანიძე</i> – აზრობრივი მოდელირების დაფუძნებისათვის საქართველოს ეკონომიკაში	70
--	----

მარკეტინგი

<i>ლევან ლაზვიაშვილი</i> – ბაზრის სეგმენტირების მოდელები და მარკეტინგული გადაწყვეტილებები	78
---	----

მაგისტრანტებისა და დოქტორანტების სამეცნიერო ნაშრომები

<i>დავით ასლანიშვილი</i> – საფონდო ბაზარი საქართველოში: არსებული რეალიები და მომავალი	83
<i>ეკატერინე შაინიძე</i> – საგადასახადო კანონმდებლობის სრულყოფის პრობლემები საგადასახადო ვალდებულებების შესრულების გაუმჯობესების მიზნით	96
<i>ქრისტინე ომაძე</i> – ეკონომიკური კრიზისი და საქართველოს საკრედიტო ბაზრის ტრანსფორმაცია	102
წიგნის პრეზენტაცია-ბანხილვა	108
ინფორმაცია	120

СОДЕРЖАНИЕ

ФИНАНСЫ

<i>Леван Ефремидзе, Дерол Стэнли, Михаил Кинсман</i> – Выбор инвестиционного времени индекса новых рынков: индекс фондовой биржи Грузии (GSX) и энтропический анализ	6
<i>Шорена Кахидзе</i> – Индекс открытости бюджета и грузия	18

ЭКОНОМИКА СТРОИТЕЛЬСТВА

<i>Нино Ломидзе, Шота Чичуа</i> – Технологические и экономические особенности строительной деятельности	27
---	----

ЭКОНОМИКА СЕЛЬСКОГО ХОЗЯЙСТВА

<i>Тина Чхеидзе, Кетеван Квеладзе</i> – Сельское хозяйство Грузии в ожидании глобального потепления	37
<i>Тенгиз Кавтарадзе</i> – Пути улучшения пастбищ скота в Грузии	44

БИЗНЕС

<i>Циала Ломаиа, Нурана Расулова</i> – Приоритеты малого и среднего бизнеса в Азербайджане и Грузии	53
<i>Васил Хизанишвили</i> – Отношение бизнес-этики к этике и экономике	64

ЭКОНОМИКО-МАТЕМАТИЧЕСКОЕ МОДЕЛИРОВАНИЕ

<i>Роланд Сарчимелия, Реваз Лордкипанидзе</i> – Для обоснования стендового моделирования в экономике Грузии	70
---	----

МАРКЕТИНГ

<i>Леван Лазвиашвили</i> – Модели сегментирования рынка и маркетинговые решения	78
---	----

НАУЧНЫЕ ТРУДЫ МАГИСТРАНТОВ И ДОКТОРАНТОВ

<i>Давид Асланишвили</i> – Фондовый рынок в грузии: нынешние реалии и будущее	83
<i>Екатерина Шаинидзе</i> – Проблемы совершенствования налогового законодательства с целью улучшения исполнения обязательств	96
<i>Кристина Омадзе</i> – Экономический кризис и Трансформация Кредитного Рынка Грузии	102

ПРЕЗЕНТАЦИЯ-ОБУСЖДЕНИЕ КНИГИ	108
ИНФОРМАЦИЯ	120

C O N T E N T S

FINANCE

- Levan Efremidze, Darrol J. Stanley, Michael D. Kinsman* – Frontier Market Timing: the Georgian Stock Exchange Index (GSX) and Entropy Analytics **6**
Shorena Kakhidze – Open Budget Index and Georgia **18**

CONSTRUCTION ECONOMY

- Nino Lomidze, Shota Chichua* – Technological and Economic Characteristics of Construction Activities **27**

SOCIAL-ECONOMIC PROBLEMS

- Tina Chkheidze, Ketevan Kveladze* – Agriculture of Georgia in Expectance of Global Warming **37**
Tengiz Kavtaradze – The ways to Improve Live-stock Pastures in Georgia **44**

BUSINESS

- Tsiala Lomaia, Nurana Rasulova* – Small and Medium Business Priorities in Azerbaijan and Georgia **53**
Vasil Khizanishvili – Business Attitude to Wards the Ethics and Economics **64**

ECONOMIC-MATHEMATICAL MODELING

- Roland Sarchimelia, Revaz Lordkipanidze* – For Establishment of Semantic Modeling in Economy of Georgia **70**

MARKETING

- Levan Lazviashvili* – Base Segmentation Models and Marketing Decisions **78**

SCIENTIFIC WORKS OF UNDERGRADUATES AND DOCTORAL STUDENTS

- David Aslanishvili* – Stock Market in Georgia: Present Reality and Prospective **83**
Ekaterine Shainidze – Problems of Perfection of Tax Legislation for the Purpose of Improving Tax Compliance **96**
Kristine Omadze – Economic crisis and Credit Market Transformation in Georgia **102**

- PREZENTATION-OBSEVATION OF THE BOOK** **108**
INFORMATION **120**

ზინანსები

ლევან ევრემიძე
ეკონომიკის დოქტორი, პროფესორი,
დეროლ სტენლი
პროფესორი,
მიხეილ კინსმანი
ეკონომიკის დოქტორი, პროფესორი

**FRONTIER MARKET TIMING: THE GEORGIAN STOCK EXCHANGE
INDEX (GSX) AND ENTROPY ANALYTICS**

I. Introduction

We examine the Georgian Stock Exchange Index (GSX) behavior and the feasibility of market timing utilizing entropy analytics. The GSE is a relatively new equity market, and it can be informally considered part of the frontier markets. The GSX index data began in August, 2006, and therefore we have almost eight years of daily data available for analysis. This period includes the 2008 Global Financial Crisis. The frontier markets in general include capital markets that are less developed and less liquidity than emerging markets, but have varying elements found in more organized and transparent securities markets. The Frontier Market Indices, as represented by the MSCI Frontier Index and its subsets, includes approximately thirty countries. The index and many of its subsets have become so popular with international investors that ETFs have been created that follow certain of these indices, allowing international investors to include the frontier markets in their investment portfolios. Recent studies show that frontier markets include some countries with high growth rates, with low correlations within the frontier market group, and also low correlation with emerging and major financial markets (Blackrock 2014). The possible high returns and low correlations of frontier markets make them attractive for portfolio diversification and return-risk enhancement. The application of entropy analytics to Georgian Stock Exchange Index (the GSX) is our continued effort to test the robustness of the entropic tools in financial applications, which we started several years ago and already applied to several markets (the US, Dubai, and South African markets).

Market timing has been an important global topic for market traders, investors and investment management. Today, due to the emergence of countless international vehicles, it can concern a variety of issues such as (1) entering or exiting any global market; (2) global sector rotation; (3) global style emphasis; (4) global economic factor emphasis; and (5) many other specific global investment strategies.

The Dow Jones Industrial Average (DJIA) is probably the best known and most widely quoted indicator of stock market performance in the global investment scene predominately due to the fact that it was the first actively utilized index in the U.S.

The second index was the Dow Jones Transportation Index, initially the Railroad Index. Charles H. Dow used these two indices to postulate the Dow Theory in articles and editorials in *The Wall Street Journal* around the turn of the last century. It is the foundation of modern day market technical analytics.

The Dow Theory itself is predominately a market timing system based on investors' behavior patterns. While the Dow Theory did not initially address volatility, Robert Rhea in his famous book on *The Dow Theory* noted the concept of “excessive activity” at key points in advancing or declining markets. This is clearly an indirect interface with volume, volatility, and, in declining markets, fear. The VIX (stock market volatility index based on S&P 500 Index) is considered as a fear indicator of the US markets.

Capital Market Theory moved the orientation from one focusing on predicting market moves to one more focused on risk and return with a clear “buy and hold” orientation. This was due, in part, to the key assumption that markets were in equilibrium reinforced by the Efficient Market Hypothesis (EMH). The Dow Theory and other such technical theories believe that the markets are very often in disequilibrium. Thus, technical analysis postulates a more active trading strategy over the buy-and-hold orientation of the EMH.

Often market timing is associated only with technical analysis, but this is not correct. Market timing is associated with both fundamental and technical analysis. There are a number of market timing models that are unrelated to typical technical indicators such as price and volume. An example of a fundamental market timing model in the US is the Value Line Dow Jones Model which “prices” the market based on (1) Earnings Changes; (2) Dividend Changes; and (3) AAA Bond Rate Changes. Market timers use this model to judge entry or exit from the market usually with other indicators. One such additional indicator is the Value Line Price Appreciation Model. It is an econometrically formulated estimate of the price appreciation of the Value Line 1700. When the model approaches 50% potential appreciation, it is considered by many that the market is fully priced and the market is likely to decline. Almost all major global indices have similar fundamental models for timing purposes.

This study focuses on the market timing of the Georgian Stock Exchange Index (GSX). This index is an attempt to measure the overall activity of the Georgian stock market. This study will analyze the index through a relatively new methodology called entropy. Entropy measures a degree of randomness in a system and has proven to be a powerful tool in physics, astronomy, thermodynamics, biology and medicine (Pincus 2008). Entropy has not been actively utilized in the analysis of financial markets.

II. Market Timing and Entropy

There are several categories of tools for market timing. Within the technical analysis realm, for the market timing of indices, there are numerous programs which analyze price and volume in multiple ways. It is not our purpose here to describe these

various methods or to test them. There are too many, and they take many different forms. Even Eugene Fama has stated that there are so many forms of technical analysis, not all of them will ever be tested. He also has noted that technical analysis has some validity, although he seriously doubts that it would be possible to outperform on a risk-adjusted basis after transaction costs to any favorable investment management level.

Technical analysis has enjoyed a rebirth due to the (personal) computer. The rebirth of technical analysis has also resulted in a rebirth of academic research on the topic. One recent study is by Neuhierl and Schlusche (2012). This study focused on a comprehensive set of simple and complex market timing rules.

This paper is concerned with entropy analytics which involve the analysis of an index price series. These are the primary variables of a technician and one may think that entropy analysis is also a simple technical tool. But entropy methodology conceptually seeks to uncover underlying risk level in the series (a type of risk different from volatility), which makes it, in many ways, similar to fundamental analysis.

III. Entropy

The concept of Entropy was first applied to the study of thermodynamics in the late 1850s. In that context it was used to characterize the amount of energy in a system that was no longer available for doing work. Subsequently, the definition has been expanded to a measure of randomness and disorder. In more modern times, entropy has been applied to the study of financial markets (Pincus 2008, Maasoumi 2002, Molgedey 2000). The basic idea is that more volatile securities have a greater entropy state than more stable securities. Two fundamentally different phenomena exist in which the time series securities data deviate from constancy. These two phenomena are that series (1) exhibit larger standard deviations and (2) appear highly irregular.

These two phenomena are not mutually exclusive and as such can be used to characterize the uncertainty associated with the fluctuations in security data. The standard deviation measures the extent of deviation from centrality while entropy provides a useful metric for categorizing the extent of irregularity or complexity of the data set. Evaluating the subtle but complex shifts in data series is a primary prerequisite for exploring the potential information contained therein.

Entropy as utilized in this study is part of a wider discipline called Econophysics. Econophysics is an interdisciplinary research field that applies the problem solving methods of physics to economics. It was a discipline founded by physicists who believed that economic analysis often prioritized simplified approaches for the sake of soluble theoretical models over agreement with empirical data. Econophysicists often cite Irving Fisher, the famed Yale economist, as one of the “founders” having been trained in physics at Yale before turning to economics. They imply his thought processes on economics were a carry-over from physics.

Econophysicists believe that the traditional methods of analysis in economics are insufficient. In their opinion, standard economics methods dealt with homogeneous agents and equilibrium while many of the more interesting phenomena in financial markets fundamentally depended on heterogeneous agents and far-from-the-equilibrium situations.

One driving force for this new discipline was the sudden availability of large amounts of financial data and the computing power to analyze it. Thus, an increasing number of researchers began to employ models adapted from physics to this large amount of available financial data. Pincus (2008) found that Approximate Entropy (ApEn) is both robust to outliers and can be applied to time series with 50 observations or more with good reproduction. A second measure of system complexity that is often used in this regard is called Sample Entropy (SaEn). In this paper we use Sample Entropy as it has shown better results than Approximate Entropy in previous studies (Efremidze et al. 2013). The literature is replete with detailed discussions of these alternative measures of entropy (Sharma 2010, Thuraisingham 2005, Richman 2000).

The basic SaEn entropy model consist of three inputs. These three are as follows:

1. Time Series (TS)
2. Matching Template Length (M)
3. Matching Tolerance Level (R)

Capital Market Theory is built upon the key assumption of equilibrium. There is no need to signally change the composition of a portfolio. This is in essence the “buy and hold” orientation of a rational economic mean-variance analysis. The Life Cycle (investment portfolio purpose) does imply a change, but a gradual one as one moves the utility curve down the Capital Market Line (CML) or the Security Market Line (SML).

Thus, Capital Market Theory does not incorporate well the concept of either dis-equilibrium or chaos. Dis-equilibrium occurs when stocks by investment styles (value stocks vs. growth stocks) for example do not plot on the CML or SML. Thus, there are periods when dis-equilibrium exists between expected returns and required returns of such styles.

Entropy analytics may provide the additional information embedded in the asset market prices, which may signal shifts from normal market behavior to dis-equilibrium or Chaos type market behavior. High levels of entropy mean that there is high level of randomness and irregularity in the recent data.

IV. The Entropy Metric Employed in this Study

By employing the parameters listed in Table 1, we were able to calculate SaEn values.

Table 1

Entropy model inputs		
Time Series (TS)	Matching Template Length (M)	Matching Tolerance Level (R)
Running 100 days of daily series based on a sample from June 29, 2007 to May 8, 2014	2	20% of the standard deviation of the times series (TS)

Using the entropy model inputs from Table 1, we produced a new times series of SaEn. Figure 1 illustrates 40 day index series and SaEn series. The timing of turning points for these two series is difficult to detect with the visual inspection. We turned to regressions analysis to investigate the empirical relationship.

V. Empirical Results

Sample and Methodology

We investigated empirical regularities and then trading strategy results using above mentioned three entropy series with simple time-series regressions. Sample period used in regressions is January 1, 2003 to June 30, 2013. We included the Index returns (for various holding period lengths) as a dependent variable and the lagged series of the three entropy indicators as independent variables one at a time. The following is specification of regression models:

$$R_t = a + b * E_{t-1} + \epsilon_t \quad (1)$$

Here, R_t is the return of the Index at time t , a is the intercept, b is the slope, E_{t-1} is the signal at time $t-1$, and ϵ_t is a normally distributed error term. The regression results, based on employing SaEn series as an independent variable, appear in Table 2 for various holding periods. Holding period returns at time t for n number of days is cumulative return from t to $t+n$.

Results

Table 2 shows strong statistical significance for intercepts and slope coefficients. Intercepts are consistently positive too. Theoretically we should expect negative slope coefficients between the daily returns and level of entropy, as it is shown in the previous studies between returns and the VIX (Copeland and Copeland, 1999) and between returns and entropy (Efremidze et al., 2013). Table 2 shows highly

negative relationship supporting the hypothesis that falling entropy levels lead to rising returns. Next challenge is to find correct implementation of the investment strategy that exploits this relationship. We back-test such potential trading strategies that take advantage of this link.

Table 2

The Index return regressions against SaEn(t-1)

Holding period	Intercept	t-stat	Slope	t-stat
1	0.001	0.69	-0.002	-0.89
2	0.002	1.14	-0.004	-1.47
5	0.003	1.52	-0.008	-2.14 **
10	0.006	2.06 **	-0.015	-2.96 ***
20	0.010	2.81 ***	-0.028	-4.11 ***
30	0.015	3.43 ***	-0.042	-5.04 ***
40	0.020	3.88 ***	-0.056	-5.77 ***
50	0.023	3.84 ***	-0.063	-5.72 ***
60	0.028	4.12 ***	-0.074	-5.90 ***
90	0.060	6.46 ***	-0.135	-7.92 ***

Note: * is significance with 0.10, ** is significance with 0.05, *** is significance at 0.01.

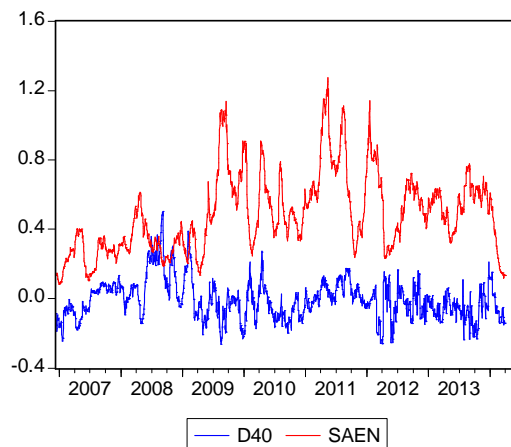

Figure 1. GSE Index 40 day holding period returns and Sample Entropy

VI. Implementation of Market Timing

We test several strategies by utilizing different thresholds for entropic signal extraction. Table 3 presents results of several market timing strategies using SaEn signals. In the Table 3, if SaEn(t-60) is lower than a given threshold with negative multiple of standard deviation, the investment is made in the Index for the length of specified number of days. If SaEn(t-60) is higher than the threshold based on the positive multiple of standard deviation, the strategy is to short the Index.

After testing time-series properties of entropy series against the Index returns, we settled on using 140 days based mean plus a multiple of standard deviations based

thresholds, using the signal which is lagged by 60 days. This means that there is a substantial time lag between the entropy signal and changes in market performance. The signal is therefore a strong leading indicator.

Table 3

Trading Strategy Results: Using SaEn Thresholds

Holdin g	Multiple of			Number of	Daily Average	Average
Period	Std. Deviation	Cummulative	Number of	Round- Trip	Return	Transactio n
(days)	in Threshol d	Return	Days	Transactio ns	(basis points)	Return
1	1.50	-9.84%	369	25	-2.67	-0.39%
1	2.00	-23.52%	205	20	-11.47	-1.18%
1	2.50	-8.19%	75	13	-10.92	-0.63%
1	-1.50	47.63%	300	21	15.88	2.27%
1	-2.00	41.44%	154	11	26.91	3.77%
1	-2.50	14.62%	38	6	38.47	2.44%
2	1.50	-14.24%	394	21	-3.62	-0.68%
2	2.00	-23.62%	225	20	-10.50	-1.18%
2	2.50	-22.97%	88	11	-26.10	-2.09%
2	-1.50	44.86%	320	20	14.02	2.24%
2	-2.00	38.25%	165	10	23.18	3.83%
2	-2.50	15.49%	44	4	35.22	3.87%
3	1.50	-11.31%	415	19	-2.73	-0.60%
3	2.00	-20.55%	245	17	-8.39	-1.21%
3	2.50	-22.83%	99	11	-23.06	-2.08%
3	-1.50	32.32%	339	16	9.53	2.02%
3	-2.00	28.86%	175	10	16.49	2.89%
3	-2.50	14.69%	48	4	30.61	3.67%
10	1.50	-8.86%	525	13	-1.69	-0.68%
10	2.00	-12.54%	332	10	-3.78	-1.25%
10	2.50	-25.18%	165	9	-15.26	-2.80%
10	-1.50	8.16%	427	13	1.91	0.63%

10	-2.00	45.01%	229	8	19.66	5.63%
10	-2.50	40.65%	76	4	53.49	10.16%
30	1.50	-10.83%	780	12	-1.39	-0.90%
30	2.00	-19.91%	532	9	-3.74	-2.21%
30	2.50	-18.68%	330	8	-5.66	-2.33%
30	-1.50	-54.14%	620	10	-8.73	-5.41%
30	-2.00	-4.42%	362	7	-1.22	-0.63%
30	-2.50	-9.13%	144	4	-6.34	-2.28%
40	1.50	-9.77%	882	9	-1.11	-1.09%
40	2.00	1.43%	622	9	0.23	0.16%
40	2.50	-21.03%	410	8	-5.13	-2.63%
40	-1.50	-1.82%	710	10	-0.26	-0.18%
40	-2.00	43.61%	422	7	10.33	6.23%
40	-2.50	25.41%	172	4	14.78	6.35%

For evaluation performance evaluation, we computed cumulative returns, number of days a strategy is invested, the number of round-trip transactions, daily average returns and average transaction returns for the sample period of June 29, 2007 to May 8, 2014. First columns in these three tables show holding period length in number of days. We think that average transaction return is a crucial differentiator of strategy's profitability in real world investing (average transaction return equals cumulative return divided on number of round-trip transactions). In real world trading, there are substantial amount of transaction costs which include trading fees and commissions, bid-ask spread, order execution delays, and margin and shorting costs. It is not easy to estimate all these in advance, but we make an assumption that these costs could add up to at least 0.5 percent for an average round-trip transaction. The actual costs could be higher, so we multiply this number on 2, which gives us 1%. Thus, it is desirable that average transaction cost for a successful trading strategy exceeds 1%.

In Table 3, we see the results of SaEn based strategy for our sample period. This strategy was used in previous literature on the iShares large capitalization ETF style-rotation of the US market (Efremidze, DeLillio, and Stanley 2012). Overall, SaEn signals produce 13 portfolios with greater than 1% positive average transaction return (Table 3). All other positive return portfolios carry higher risk of not delivering positive realized returns after accounting for transactions costs.

Implementation of the profitable strategies can proceed in a following manner. When the capital is not invested in these strategies, cash can be invested in a risk-free security or other high quality short-term fixed income securities. Moreover, our results

need to be taken with care, as these strategies may be sample specific and thus require more back-testing on other time periods.

Table 4

Performance measures of best strategy

Description	Mean Annual Return	SD	Sharpe Ratio	CV	Max DD	HPY	Number of Days	# of Round Trip Trans.	Per Trans. Return	After Transactions Performance			
										Net HPY	Net Annual HPY	Net Sharpe Ratio	Net CV
Sample Period (Jun 29,2007-May 8,2014)													
Benchmark (buy and hold)													
GSE Index	-7.05%	34.42%	-0.28	-4.88	80.19%	-51.53%							
SaEn - Best Strategy													
d40n2	5.34%	14.79%	0.09	2.77	24.73%	43.61%	422	7	6.23%	40.11%	4.97%	0.07	2.98

Note: d40n2 means strategy with 40 day holding period, with signal based on mean minus 2 times stdev of entropy indicator. Average round-trip-transaction cost is assumed to be 50 basis points (0.5%).

Table 4 presents standard performance measurements for selected best strategy among all SaEn signal based strategies and compares it to the buy and hold strategy of the Index. The selected strategy underperforms buy and hold strategy of the Index by Sharpe ratio and CV metrics. Downside risks are better for the SaEn signal based strategy as well, Figure 3 shows drastically smaller decline in the portfolio than in the Index. These results are preliminary and should be extensively tested on other time samples and other markets. More research is needed to support or reject entropy based market timing strategies in various markets.

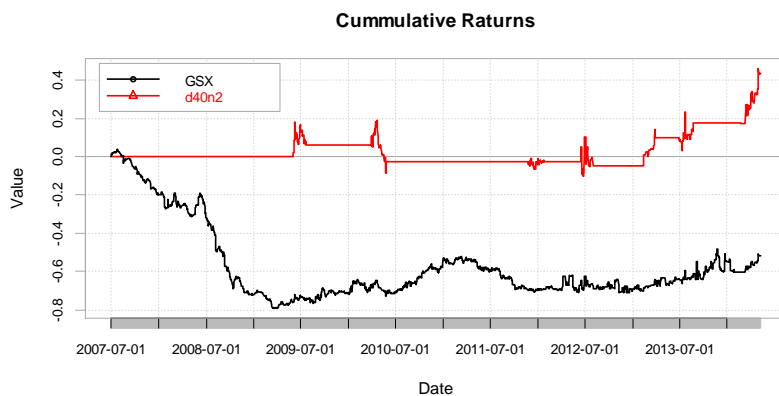

Figure 2. Cumulative Returns of Entropy Strategy and the Index Buy and Hold

VII. Conclusion

The Georgian Stock Exchange is a new stock market that may soon become a part of Frontier Markets. During last several years we have been testing new tool called entropy to time markets in US and several Emerging Markets. Now we tested

market timing with entropy on the Georgian Stock Exchange Index. We chose Sample Entropy methodology for this testing due to its recently documented characteristics on the sample from Jun 29, 2007 to May 8, 2014. We utilized Sample Entropy (SaEn) as a non-linear indicator of uncertainty, in other words a degree of randomness. The entropy based signal produced several potentially profitable portfolios, which can be used to enhance existing portfolio strategies. These results are robust enough to accommodate a reasonable amount of assumed transactions costs. Furthermore, the robustness of our entropy based strategies should be tested on other time periods and different markets before it is actively applied.

References

1. Arak, M., and Mijid, N., (2006). The VIX and VXN volatility measures: Fear gauges or forecasts? *Derivatives Use, Trading & Regulation*, 12(1/2), 14-27.
2. Arshanapalli, B., Switzer, L., and Hung, L. (2004). *Active versus passive strategies for EAFE and the S&P 500 Indices*. *Journal of Portfolio Management*, 28, 17-29.
3. Becker, R., Clements, A., and White, S. (2006). On the international efficiency of S&P 500 implied volatility. *North American Journal of Economics and Finance*, 17, 139-153.
4. Below, S., Kiely, J., and Pratt, R. (2009). Style index rebalancing for better diversification: Lessons from broad market and equity style indexes, *Financial Services Review*, 18, 231-248.
5. BlackRock (2014). Crossing the frontier: Accessing new sources of growth and diversification with frontier markets. BlackRock Research.
6. Boscaljon, B., Filbeck, G., and Zhao, X. (2011). Market timing using the VIX for style rotation. *Financial Services Review*, 20 (1), 35-44.
7. Copeland, M., and Copeland, T. (1999). Market timing: Style and size rotation using the VIX. *Financial Analysts' Journal*, 55, 73-81.
8. Efremidze, L., DeLillio, J., and Stanley, D. (2012) ETF style rotation and VIX entropy. Working Paper, Pepperdine University.
9. Goldwhite, P. (2009) Diversification and risks management: What volatility tells us. *The Journal of Investing*, 18 (3), 40-48.
10. Holmes, K., and Faff, R. (2007). Style drift, fund flow and fund performance: New cross-sectional evidence. *Financial Services Review*, 16, 55-71.
11. Low, C. (2004). The fear and exuberance from implied volatility of S&P 100 index options. *The Journal of Business*, 77(3), 527-540.
12. Maasoumi, E., and Racine, J. (2009). Entropy and the predictability of stock market returns. *Journal of Econometrics*, 107, 291-312.
13. Merton, R. (1980). On estimating the expected return on the market: an exploratory investigation. *Journal of Financial Economics*, 9(4), 323-361.

14. Molgedey, L., and Ebeling, W. (2000). Local order, entropy and predictability of financial time series. *The European Physical Journal*, 15, 733-733.

15. Pincus, S. (2008). Approximate entropy as an irregular measure for financial data. *Economic Reviews*, 27, 329-362.

16. Puttinon, V., and Seppa, T. (2007). Do style benchmarks differ? *Journal of Asset Management*, 7, 425-428.

17. Richman, J., and Moorman, J. (2000). Physiological time-series analysis using approximate entropy and sample entropy. *American Journal of Physiology: Heart and Circulatory Physiology*, 47, H2039-H2049.

18. Thuraisingham, R., and Gottwal, G. (2006), On multi-scaling for physiological data. *Physica A: Statistical Mechanics and its Applications*, 366(1), 323-332.

ლევან ეფრემიძე

ეკონომიკის დოქტორი, პროფესორი,

დეროლ სტენლი

პროფესორი,

მიხეილ კინსმანი

ეკონომიკის დოქტორი, პროფესორი

**ახალი ბაზრის ინდექსის საინვესტიციო დროის შერჩევა:
საქართველოს საფონდო ბირჟის ინდექსი (GSX) და ენტროპული
ანალიზი
ანოტაცია**

განხილულია საქართველოს საფონდო ბირჟის (GSX) და ბაზრის საინვესტიციო დროის შერჩევის შესაძლებლობა ენტროპული ანალიზი დაყრდნობით. (GSX) წარმოადგენს შედარებით ახალ ფასიანი ქაღალდების ბაზარს, რომელიც არაოფიციალურად შეიძლება ჩაითვალოს ახალი ბაზრის ნაწილად. ჩვენ გამოვითვალეთ ინდექსის შერჩევითი ენტროპია და ჩავატარეთ (GSX)-ის მოგების ემპირიული ანალიზი. გამოვიკვლიეთ ბაზრის საინვესტიციო დროის შერჩევის რამდენიმე წესი, რომელიც ეფუძნებოდა ამ ენტროპულ სიგნალებს 2007 წლის 29 ივლისიდან 2014 წლის 8 მაისამდე. ეს სიგნალები ქმნიან რამდენიმე პოტენციურად მომგებიან სტრატეგიას, რომელიც გვიჩვენებს ყიდვისა და ფლობის სტრატეგიის ინდექსს. ეს შედეგები ყველაზე მეტად სარწმუნოა გონივრული ტრანსაქციების ხარჯების დასაბალანსებლად.

ლევან ეფრემიძე
დოქტორ ეკონომიკის, პროფესორ,
დეროლ სტენლი
პროფესორ,
მიხაილ კინსმან
დოქტორ ეკონომიკის, პროფესორ

**ВЫБОР ИНВЕСТИЦИОННОГО ВРЕМЕНИ ИНДЕКСА НОВЫХ
РЫНКОВ: ИНДЕКС ФОНДОВОЙ БИРЖИ ГРУЗИИ
(GSX) И ЭНТРОПИЧЕСКИЙ АНАЛИЗ**

Аннотация

Рассмотрены поведение фондовой биржи Грузии (GSX) и возможности выбора времени нового инвестиционного времени рынка используя энтропический анализ. (GSX) является сравнительно новым рынком акций который неофициально следует рассматривать как часть нового рынка. Мы протестировали образец энтропии индекса и провели эмпирический анализ прибыли (GSX). Изучили несколько правил выбора инвестиционного времени рынка, основанных на этих энтропических сигналах начиная с 29 июля 2007 года до 8 мая 2014 года. Эти сигналы создают несколько потенциально выгодных стратегий, показывающих стратегию покупки и владения.

Levan Efremidze
Phd, professor,
Darrol J. Stanley
professor,
Michael D. Kinsman
Phd, professor

**FRONTIER MARKET TIMING: THE GEORGIAN STOCK EXCHANGE
INDEX (GSX) AND ENTROPY ANALYTICS**

Annotation

We examine the Georgian Stock Exchange Index (GSX) behavior and the feasibility of market timing utilizing entropy analytics. The GSX represents a relatively new equity market, which can be informally considered part of the frontier markets. We calculated Sample Entropy of the Index and conducted empirical analysis of the GSX returns. We tested several market timing rules based on these entropy signals for the sample period from June 29, 2007 to May 8, 2014. The entropy based signals produce several potentially profitable strategies which outperform the Index buy-and-hold strategy. These results are robust to adjustment for reasonable transactions costs.

შორენა კახიძე
ბიზნესის ადმინისტრირების დოქტორი,
ასოცირებული პროფესორი

ღია ბიუჯეტის ინდექსი და საქართველო

ბოლო ათწლეულის განმავლობაში მსოფლიოში დიდი ყურადღება ეთმობა ღია საბიუჯეტო სისტემების შექმნას. მოსახლეობა სულ უფრო მეტად ამტკიცებს, რომ მათ უნდა იცოდნენ, რაში იყენებს მთავრობა ქვეყნის საფინანსო რესურსებს. ექსპერტები ასკვნიან, რომ ბიუჯეტის გამჭვირვალობასა და მისი შესრულების კონტროლს შეუძლია გააძლიეროს ნდობა პოლიტიკური გადაწყვეტილებების მიმართ, შეამციროს არამიზნობრივი და გაუაზრებელი ხარჯვა და ხელი შეუწყოს საერთაშორისო საფინანსო ბაზრების ხელმისაწვდომობას.

ის მოსაზრება, რომ საზოგადოებამ უნდა იცოდეს, თუ როგორ განკარგავს თანხებს სახელმწიფო, ღრმა წარსულიდან მოდის. ჯერ კიდევ 350 წელს ჩვ.წ-მდე, არისტოტელეს შეხედულების თანახმად, ფულადი სახსრების ხარჯვა უნდა მომხდარიყო ღიად და გამჭვირვალედ, "საზოგადოების თვალწინ". მხოლოდ ასე იქნებოდა შესაძლებელი ხაზინის დაცვა თაღლითებისგან.

ბიუჯეტის საჯაროობა და გამჭვირვალობა, უკვე დიდი ხანია წარმოადგენს ეფექტური მმართველობის განმსაზღვრელ ფაქტორს, მაგრამ ბიუჯეტის გამჭვირვალობის სისტემური შეფასების მექანიზმი, შედარებით ახალი ფენომენია. 1998 წელს, პირველად, საერთაშორისო სავალუტო ფონდმა (IMF) გამოსცა "ფისკალური გამჭვირვალობის სამოქმედო კოდექსი". მასში შესწორებები შევიდა 2001 და 2007 წლებში. 2002 წელს, კი, ეკონომიკური განვითარებისა და თანამშრომლობის ორგანიზაციამ (OECD) გამოაქვეყნა „ბიუჯეტის გამჭვირვალობის ეფექტური მეთოდები“. ორივე ზემოღნიშნულმა ორგანიზაციამ საუკეთესო ბაზისი შექმნა ბიუჯეტის გამჭვირვალობის მცნების დასამკვიდრებლად.

ამერიკის შეერთებულ შტატებში დაფუძნებული ორგანიზაცია "ბიუჯეტის საერთაშორისო პარტნიორობა" არის არასამთავრობო ორგანიზაცია, რომლის მოვალეობაა გაზარდოს სამოქალაქო საზოგადოების როლი ბიუჯეტის ანალიზის საკითხში მთელი მსოფლიოს მასშტაბით. იგი კვლევას ორ წელიწადში ერთხელ ატარებს.

ღია ბიუჯეტის კვლევა წარმოადგენს ყოვლისმომცველ ანალიზს, რომლის მთავარი ამოცანაა შემდეგ კითხვაზე პასუხის მიღება – რამდენად ეძლევა საზოგადოებას შესაძლებლობა, ჩაერთოს საბიუჯეტო პროცესში და რამდენად მიუწვდება მას ხელი ბიუჯეტის შესახებ ინფორმაციაზე. კვლევა ასევე აფასებს სახელმწიფოებრივი ინსტიტუციების დამოუკიდებლობას, მათ კომპეტენტურობასა და ეფექტიანობას.

ღია ბიუჯეტის კვლევის შედეგად მოპოვებულ მონაცემებზე დაყრდნობით განისაზღვრება “ღია ბიუჯეტის ინდექსი” (OBI – Open Budget Index). ამ ინდექსით ფასდება მსოფლიოს ქვეყნების ბიუჯეტის გამჭვირვალობა 100-ზე მეტ ქვეყანაში. ბიუჯეტის საერთაშორისო პარტნიორობა მჭიდროდ თანამშრომლობს ორგანიზაციებთან, სამოქალაქო საზოგადოებასა და ანალიტიკოსებთან ინფორმაციის შეგროვების მიზნით და ამ შედეგებზე დაყრდნობით განსაზღვრავს ღია ბიუჯეტის ინდექსს.

ჩვეულებრივ, ყოველი ქვეყნის შედეგი დაფუძნებულია იმ კითხვარის პასუხებზე, რომელიც 125 კითხვისგან შედგება და რომელსაც ავსებენ ქვეყნის წარმომადგენელი – მკვლევარის ან მკვლევართა ჯგუფის მიერ. თითქმის ყველა მკვლევარი, ვინც ავსებს ანკეტას/კითხვარს, ძირითადად საქმიანობს სამეცნიერო დაწესებულებებსა თუ სამოქალაქო საზოგადოების ორგანიზაციებში. მათ ყველას აერთიანებს საერთო დაინტერესებულობა დაამკვიდრონ და გააძლიერონ გამჭვირვალე და მოქნილი საბიუჯეტო პრაქტიკა საკუთარ ქვეყნებში.

მსოფლიო მასშტაბით ბიუჯეტის გამჭვირვალობისა და მისი შესრულების ანგარიშგაღებულების მაჩვენებლები ამერიკულმა ორგანიზაციამ 2012 წელს მეოთხედ შეისწავლა. რაც შეეხება ამა თუ იმ ქვეყნის შესახებ კვლევისთვის საჭირო ინფორმაციას, მას "ბიუჯეტის საერთაშორისო პარტნიორობა" ამ ქვეყნებში მოღვაწე მკვლევარი ორგანიზაციებისგან იღებს, რასაც შემდეგ ასევე ეცნობა დამოუკიდებელი ექსპერტი, ქვეყნის მთავრობა და ყველა თავის დასკვნას აკეთებს. ყველანაირი დასკვნა, კომენტარი და საბოლოო გადაწყვეტილების შედეგებით მიღებული ღია ბიუჯეტის ინდექსი ქვეყნდება საბოლოო სახით, რათა გარეშე მხარის ექსპერტებმა დამოუკიდებლად შეაფასონ მოცემული ინფორმაციის შესაბამისობა და სიზუსტე. ბიუჯეტის საერთაშორისო პარტნიორობის ორგანიზაციას საქართველოში „საერთაშორისო გამჭვირვალობა – საქართველო“ წარმოადგენს.

ბიუჯეტის საერთაშორისო პარტნიორობის 2012 წლის კვლევის მიხედვით, შედგენილ იქნა 125 კითხვა, საიდანაც 95 შეეხებოდა საბიუჯეტო პროცესის დოკუმენტების საზოგადოებისათვის ხელმისაწვდომობის გამოკვლევას, ხოლო 30 – იმას, თუ რამდენად ეძლევათ შესაძლებლობა ქვეყნის მოქალაქეებს მიიღონ მონაწილეობა ამ პროცესში.

ბიუჯეტის ღიაობის კვლევა გულისხმობს რვა წამყვანი საბიუჯეტო დოკუმენტის შინაარსისა და სახელმწიფოს მიერ დროული გამოცემის ანალიზს. ეს დოკუმენტებია: ქვეყნის ძირითადი მონაცემებისა და მიმართულებების დოკუმენტი (BDD), სახელმწიფო ბიუჯეტის კანონპროექტი, დამტკიცებული სახელმწიფო ბიუჯეტი, ბიუჯეტი მოქალაქე-

ბისტვის, კვარტალური ანგარიშები, წლიური შუალედური ანგარიში, წლიური საბოლოო ანგარიში, აუდიტის ყოველწლიური ანგარიში. ეს რვა საბიუჯეტო დოკუმენტი სახელმწიფომ უნდა გამოსცეს საბიუჯეტო პროცესის გარკვეულ ეტაპებზე და სახელმწიფოებრივი ბიუჯეტების მართვის საყოველთაოდ აღიარებული კრიტერიუმების გათვალისწინებით.

30 კითხვა, რომელიც შეეხება სახელმწიფოებრივ და საზოგადოებრივ ჩართულობას საბიუჯეტო პროცესში, მოიცავს ისეთ შესაფასებელ მაჩვენებლებს, როგორებიცაა: საზოგადოებრივი ჩართულობა საბიუჯეტო პროცესში; საკანონმდებლო ხელისუფლების ეფექტურობა; უზენაესი საკონტროლო ორგანოების ეფექტურობა.

ღია ბიუჯეტის ქულებით შეფასებით ხდება ბიუჯეტის გამჭვირვალობის ხარისხის განსაზღვრა: - მწირი ინფორმაცია: 0 – 20 ქულა (დაბალი); მინიმალური ინფორმაცია: 21 – 40 ქულა (საშუალოზე დაბალი); გარკვეული ინფორმაცია: 41 – 60 ქულა (საშუალოზე მაღალი); მნიშვნელოვანი ინფორმაცია: 61 – 80 ქულა (მაღალი); ამომწურავი ინფორმაცია: 81 – 100 ქულა (ღია).

2012 წლის ბოლო კვლების შედეგების მიხედვით 100-დან მხოლოდ 23 ქვეყანას აღმოაჩნდა OBI ქულა 60 ან მეტი - ეს მიუთითებს იმაზე, რომ ამ ქვეყნის მოქალაქეებს ჰქონდათ საკმარისი მონაცემები ბიუჯეტის შესახებ, იმისათვის, რომ გაეკეთებინათ ყოველმხრივი ანალიზი ეროვნული ბიუჯეტის განვითარებაზე. ამ ქვეყნებიდან მხოლოდ 1/3 იყო უზრუნველყოფილი ინფორმაციით, რომელიც საშუალებას არ იძლეოდა მკაფიოდ გაეგოთ ბიუჯეტი და შეემოწმებინათ საკონტროლო წლის აღსრულება, შესაბამისი ქულა მერყეობდა OBI 41-60.

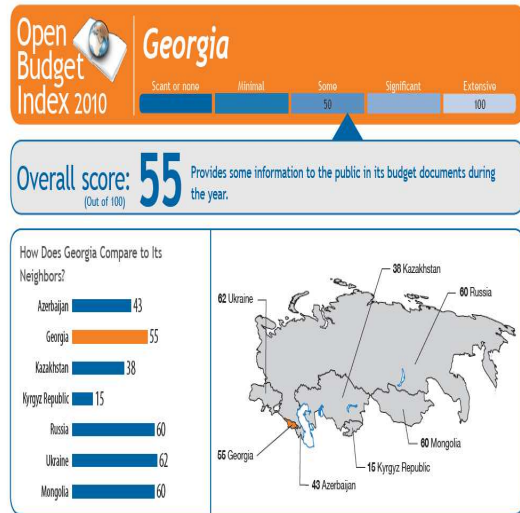
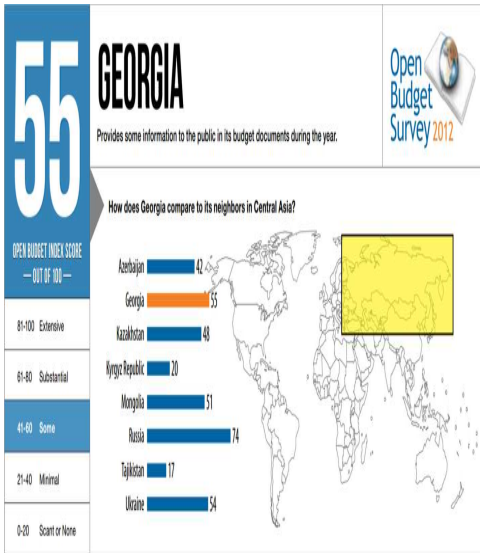
ახალი ზელანდია (93 ქულა), სამხრეთ აფრიკა (90 ქულა), დიდი ბრიტანეთი (88 ქულა), შვედეთი (84 ქულა), ნორვეგია, საფრანგეთი (83 ქულა) ეს იმ ქვეყნების ჩამონათვალია რომლებიც ბოლო სამი კვლევის (2008, 2010 2012 წლების) მიხედვით ლიდერობენ და რომლებიც ამომწურავ ინფორმაციას აწვდიან თავიანთი ქვეყნის მოსახლეობას და მათი საბიუჯეტო პოლიტიკა და პროცესი ხასიათდებიან სრულიად გამჭვირვალე დონით.

ნათელი და გასაგებია, რომ ეს ქვეყნები განვითარებადი სახელმწიფოებისათვის ინფორ-

ქვეყანა	ქულა	ღიაობის მაჩვენებელი
აზერბაიჯანი	42	საშუალოზე მაღალი
საქართველო	55	საშუალოზე მაღალი
ყაზახეთი	48	საშუალოზე მაღალი
ყირგიზეთი	20	დაბალი
მონღოლეთი	51	საშუალოზე მაღალი
რუსეთის ფედერაცია	74	მაღალი
ტაჯიკეთი	17	დაბალი
უკრაინა	54	საშუალოზე მაღალი

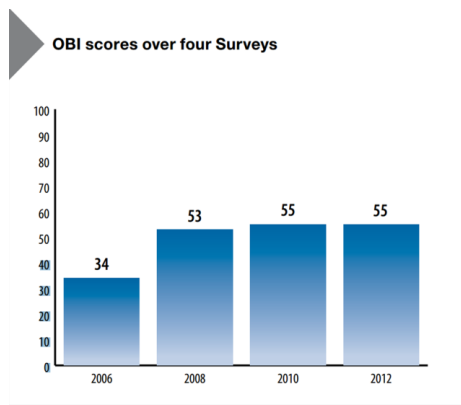
მაცის საუკეთესო წყაროსა და მიზანების კარგ მაგალითს წარმოადგენენ. ასეთი ტიპის საბიუჯეტო სისტემისათვის ლტოლვა გააუმჯობესებს ნებისმიერი ქვეყნის გამჭვირვალობისა და ანგარიშვალდებულების მდგომარეობას, მისცემს მის საზოგადოებას იყოს ინფორმირებული – შესაბამისად იყოს ძლიერი.

რაც შეეხება საქართველოსა და მის რეგიონს, ცენტრალური აზიის რვა ქვეყნიდან „ღია ბიუჯეტის ინდექსში“ 2012 წლის კვლევის მიხედვით საქართველო მეორე ადგილს იკავებს რუსეთის ფედერაციის შემდეგ.

საქართველოს ქულები „ღია ბიუჯეტის ინდექსში“ უკანასკნელი ოთხი კვლევის მიხედვით შემდეგნაირად გამოიყურება: 2006 წელთან შედარებით, როდესაც საქართველომ მაქსიმალური 100 ქულიდან 34 ქულა დააგროვა, 2010 წელს ეს მაჩვენებელი 55-ით განისაზღვრა. თუმცა 2012 წელს მდგომარეობა კვლავ 55 ქულით იქნა შეფასებული. ნახტომი 34-დან 55 ქულამდე ერთ-ერთი დიდი მიღწევა იყო, რომლის შედეგად საქართველომ საშუალოზე დაბალი დონიდან საშუალოზე მაღალ დონეზე გადაინაცვლა.

კვლევის შედეგების მიხედვით, იმ რვა ძირითადი საბიუჯეტო დოკუმენტბიდან, რომელსაც “ღია ბიუჯეტის ინდექსი” შეისწავლის, საქართველო თანმიმდევრულად მხოლოდ ოთხს აქვეყნებდა. ესენია: ქვეყნის ძირითადი მონაცემები და მიმართულებები, სახელმწიფო ბიუჯეტის პროექტი, დამტკიცებული სახელმწიფო ბიუჯეტი და აუდიტის ყოველწლიური ანგარიში. კვლევის მიხედვით, საერთოდ არ იყო წარმოდგენილი მოქალაქის ბიუჯეტი და ბიუჯეტის ნახევარი წლის მიმოხილვა, ხარვეზები შეინიშნებოდა კვარტალურ და წლიურ საბოლოო ანგარიშებში (გამოკვეყნებული იყო მხოლოდ შიდა მოხმარებისათვის). ამავე კვლევის მიხედვით, საქართველოს მოქალაქეებს საქართველოს საბიუჯეტო პროცესში, სახელმწიფო ბიუჯეტის ფორმირებისა და შესრულების პროცესებში მონაწილეობის შეზღუდული შესაძლებლობები ჰქონდათ. რამდენადაც კვლევა ცხადყოფს, სახელმწიფო ბიუჯეტის დაგეგმვასა და შესრულებაზე ძლიერი კონტროლის მიუხედავად, გამოიკვეთა საქართველოს პარლამენტის და სახელმწიფო აუდიტის სამსახურის სახედამხედველო უფლებამოსილებათა შემდგომი გაძლიერების საჭიროება.

რაც შეეხება 2014 წელს კვლევის მოახლოვებულ შედეგებს, უდავოა, რომ საქართველო გააუმჯობესებს თავის მაჩვენებელს. ეს მაჩვენებელი დაეფუძნება იმ რეფორმებსა და პროცესებს, რომლებიც ვერ მოხდნენ 2012 წლის კვლევის ჩარჩოში. საბიუჯეტო დოკუმენტები საზოგადოებისათვის გახდა მეტად ხელმისაწვდომი და მოხდა მათი ელექტრონული სახით განთავსება. კერძოდ: საქართველოს ფინანსთა სამინისტრო ყოველკვარტალურად აქვეყნებს ბიუჯეტის შესრულების კვარტალურ ანგარიშებს, მათ შორის ნახევარწლიურ და წლიურ ანგარიშებს, ხელმისაწვდომია მოქალაქის გზამკვლევი საქართველოს სახელმწიფო ბიუჯეტის შესახებ. სახაზინო სამსახურის ვებ-გვერდზე პერმანენტულად ქვეყნდება ბიუჯეტის შესრულების შესახებ ოპერატიული მონაცემები, სახელმწიფო, ადგილობრივი და ავტონომიური რესპუბლიკების ბიუჯეტები დგენა პროგრამულ ფორმატში, მუდმივად ხდება პროგრამული ბიუჯეტის ფორმატის დახვეწა, სახელმწიფო ბიუჯეტს მეტი გამჭვირვალობისათვის თანდართულ მასალებად თან დაერთო ინფორმაცია სახელმწიფო ვალის შესახებ, სადაც მოცემულია როგორც ვალის მოცულობა კრედიტორების მიხედვით, ასევე ინფორმაცია თითოეულ კრედიტორთან არსებულ საპროცენტო განაკვეთებზე, ასევე

თან დართული იქნა ინფორმაცია სახელმწიფო ბიუჯეტით გათვალისწინებული პროგრამების და ღონისძიებების ფარგლებში ეკონომიკური კლასიფიკაციის „სხვა ხარჯების“ მუხლიდან განსახორციელებელი ღონისძიებების შესახებ.

2012 წლისათვის სახელმწიფო ბიუჯეტის გამჭვირვალობისა და ანგარიშვალდებულების გაზრდისათვის „საერთაშორისო გამჭვირვალობა საქართველოს“ რეკომენდაციები შემდეგში მდგომარეობდა: - უზრუნველყოფილ იქნას სახელმწიფო ბიუჯეტის პროექტში უფრო დეტალური ინფორმაციის წარმოდგენა შემდეგ საკითხებზე: სახელმწიფო ვალის სტრუქტურა, ბიუჯეტზე სხვადასხვა მაკროეკონომიკური მაჩვენებლების ზემოქმედების ანალიზი, პირობითი და მომავალი სასესიო ვალდებულებები, ფინანსური და არაფინანსური აქტივები და საგადასახადო შეღავათები; - პროგრამული ბიუჯეტი ნათლად დაუკავშირდეს მთავრობის გაცხადებულ მიზნებს და გახდეს უფრო ადვილად გაზომვადი ნათელი ინდიკატორების დამატებით; - რეგულარულად და დროულად გამოქვეყნდეს სახელმწიფო ბიუჯეტის შესრულების ანგარიშები წლის განმავლობაში, ნახევარი წლის მიმოხილვა, საბოლოო წლიური ანგარიში და მოქალაქის ბიუჯეტი; უზრუნველყოს როგორც ზემოაღნიშნული, ისე სხვა ძირითადი საბიუჯეტო დოკუმენტების ხელმისაწვდომობა როგორც ელექტრონული, ისე ნაბეჭდი მასალის სახით; - გამოქვეყნდეს ანგარიში აღმასრულებელი ხელისუფლების მიერ სახელმწიფო აუდიტის სამსახურის რეკომენდაციების გათვალისწინების თაობაზე; - გაიზარდოს პარლამენტის საზედამხედველო როლი სახელმწიფო ბიუჯეტის პრიორიტეტების განსაზღვრაში პარლამენტისთვის სახელმწიფო ბიუჯეტის პროექტში ცვლილებების შეტანის კანონისმიერი უფლებამოსილების მინიჭების გზით; - უზრუნველყოფილ იქნას სახელმწიფო აუდიტის სამსახურის სრული დისკრეცია, რომ მან თავად მიიღოს გადაწყვეტილება, რომელ საჯარო დაწესებულებას ჩაუტაროს აუდიტი; - ბიუჯეტის შედგენაში საზოგადოების აქტიური მონაწილეობის უზრუნველსაყოფად შეიქმნას ძლიერი სამართლებრივი ჩარჩო და სხვადასხვა მექანიზმი. კერძოდ, შეიქმნას ადვილად ხელმისაწვდომი ონლაინ და ოფლაინ პლატფორმები, რომ დაინტერესებულ მოქალაქეებს რეგულარულად შეეძლოთ ჩაერთონ ბიუჯეტთან დაკავშირებით გამართულ კონსულტაციებში. უზრუნველყოფილ იქნას ამ მოქალაქეებთან სისტემატური უკუკავშირი და ინფორმირება იმის შესახებ, თუ კონსულტაციების შედეგად მათგან მიღებულმა მოსაზრებებმა შემდგომ რა გავლენა იქონია სახელმწიფო ბიუჯეტის პრიორიტეტების განსაზღვრასა და განხორციელებაზე.

რაც შეეხება „ბიუჯეტის საერთაშორისო პარტნიორობის“ რეკომენდაციებს: - წლიური ანგარიშების პუბლიკაცია არა მხოლოდ შიდა

მონხმარებისათვის, არამედ სრული სახით; ნახევარი წლის ანგარიშების, მოქალაქის ბიუჯეტის შექმნა და პუბლიკაცია; აღმასრულებელი ხელისუფლების საბიუჯეტო წინადადებათა სრულფასოვნების უზრუნველყოფა (მათ შორის, მაკროეკონომიკური პროგნოზების და წინადადებების შესახებ); საკანონმდებლო ხელისუფლებისათვის იურიდიული უფლებამოსილების მინიჭება შეიტანოს შესწორებები აღმასრულებელი ხელისუფლების საბიუჯეტო წინადადებაში; ფინანსური კონტროლის უმაღლესი ორგანოსათვის უფლებამოსილების მინიჭება მიიღოს გადაწყვეტილება განსახორციელებელი ფინანსური აუდიტის შესახებ; საზოგადოების ჩართულობის საბიუჯეტო პროცესში ამაღლება.

ბიუჯეტის გამჭვირვალობა თვითმიზანი არ არის. რაც უფრო მაღალია გამჭვირვალობის დონე, მით უკეთესია ქვეყნის ფისკალური ქმედება და მით უფრო მცირეა კორუფციის დონე. სწორედ ეს, ფინანსური გამჭვირვალობის მაღალი ხარისხი, ხდება მიმზიდველი ფაქტორი დონორებისა და კერძო ინვესტორებისათვის. ბიუჯეტის გამჭვირვალობის მაღალი დონე კი ზოგადად საუკეთესო საბიუჯეტო პრაქტიკაზე მიუთითებს.

გამოყენებული ლიტერატურა

1. "ბიუჯეტის საერთაშორისო პარტნიორობა" ვებ-გვერდი <http://internationalbudget.org>
2. საერთაშორისო გამჭვირვალობა საქართველოს ვებ-გვერდი <http://transparency.ge>
3. საქართველოს ფინანსთა სამინისტროს ვებ-გვერდი www.mof.ge
4. სახაზინო სამსახურის ვებ-გვერდი www.treasury.gov.ge

შორენა კახიძე

*ბიზნესის ადმინისტრირების დოქტორი,
ასოცირებული პროფესორი*

ღია ბიუჯეტის ინდექსი და საქართველო

ანოტაცია

ბოლო ათწლეულის განმავლობაში მსოფლიოში დიდი ყურადღება ეთმობა ღია საბიუჯეტო სისტემების შექმნას. მოსახლეობა სულ უფრო მეტად ამტკიცებს, რომ მათ უნდა იცოდნენ, რაში იყენებს მთავრობა ქვეყნის საფინანსო რესურსებს. ექსპერტები ასკვნიან, რომ ბიუჯეტის გამჭვირვალობასა და მისი შესრულების კონტროლს შეუძლია გააძლიეროს ნდობა პოლიტიკური გადაწყვეტილებების მიმართ, შეამციროს

არამიზნობრივი და გაუზრებელი ხარჯვა და ხელი შეუწეოს საერთაშორისო საფინანსო ბაზრების ხელმისაწვდომობას.

ბიუჯეტის საჯაროობა და გამჭვირვალობა, უკვე დიდი ხანია წარმოადგენს ეფექტური მმართველობის განმსაზღვრელ ფაქტორს, რაც მსოფლიოს 100-ზე მეტ ქვეყანაში “ღია ბიუჯეტის ინდექსი“-თ (OBI – Open Budget Index) ფასდება.

საქართველოს ქულები „ღია ბიუჯეტის ინდექსში“ უკანასკნელი ოთხი კვლევის მიხედვით ნათლად მიუთითებს ქვეყნის მნიშვნელოვან მიღწევებს ბიუჯეტის გამჭვირვალობის მიმართულებით. კერძოდ, 2006 წელთან შედარებით, როდესაც საქართველომ მაქსიმალური 100 ქულიდან 34 ქულა დააგროვა, 2010 წელს ეს მაჩვენებელი 55-ით განისაზღვრა. თუმცა 2012 წელს მდგომარეობა კვლავ 55 ქულით იქნა შეფასებული. ნახტომი 34-დან 55 ქულამდე ერთ-ერთი დიდი მიღწევა იყო, რომლის შედეგად საქართველომ საშუალოზე დაბალი დონიდან საშუალოზე მაღალ დონეზე გადაინაცვლა. რაც შეეხება 2014 წელს კვლევის მოახლოვებულ შედეგებს, უდავოა, რომ საქართველო გააუმჯობესებს თავის მაჩვენებელს. ეს მაჩვენებელი დაეფუძნება იმ რეფორმებსა და პროცესებს, რომლებიც ვერ მოხვდნენ 2012 წლის კვლევის ჩარჩოში.

Шорена Кахидзе

Доктор бизнес-администрирования, ассоциированный профессор

ИНДЕКС ОТКРЫТОСТИ БЮДЖЕТА И ГРУЗИЯ

Аннотация

В течение последнего десятилетия в мире большое внимание уделяется созданию открытых бюджетных систем. Население все больше утверждает, что оно должно знать для чего правительство использует финансовые ресурсы страны. Эксперты приходят к заключению, что прозрачность бюджета и контроль его выполнения может усилить доверие к политическим решениям, уменьшить нецелевые и необдуманные траты и содействовать доступности международных финансовых рынков.

Публичность и прозрачность бюджета уже давно является фактором, определяющим эффективное управление, что в более чем в 100 странах мира оценивается по «Индексу открытости бюджета» (OBI – Open Budget Index).

Согласно последним четырем исследованиям показатели Грузии по «Индексу открытости бюджета» ясно указывают на значительные достижения страны в части прозрачности бюджета. В частности, по сравнению с 2006 годом, когда из максимальных 100 баллов Грузия набрала 34 балла, в 2010 году этот показатель составлял 55 баллов. Хотя в 2012 году положение было вновь оценено в 55 баллов. Скачок с 34 баллов до 55 баллов был одним из больших достижений, в результате, которого Грузия с ниже среднего

уровня переместилась на уровень выше среднего. Что касается приближающихся результатов исследования 2014 года, то, бесспорно, Грузия улучшит свой показатель. Этот показатель будет основан на реформах и процессах, не попавших в рамки исследования 2012 года.

Shorena Kakhidze

PHD in Business Administration,

Associated Professor

OPEN BUDGET INDEX AND GEORGIA

Annotation

During the last decade there was a huge attention shift towards creating the open budget systems around the world. Citizens are progressively claiming that they need to know how the government utilizes country financial resources. Experts conclude that budget transparency and control of its' execution can elevate the trust towards political decisions, reduce groundless and irrational spending and promote access to the international financial markets.

Budget publicity and transparency have been a critical determining factor for the effective governance for a long time. This factor is measured by the "Open Budget Index" (OBI - Open Budget Index) in more than 100 countries around the world.

According to the last four studies, the "Open Budget Index" scores of Georgia demonstrates the significant achievements in the direction of budget transparency. Specifically, compared to 2006, when the country held 34 points out of maximum score of 100, in 2010 the scores have been determined to increase to 55. In 2012 the scores stayed unchanged (55), however. Leap from 34 to 55 points was one of the greatest achievements Georgia accomplished and relocated to the upper intermediate level from the lower position. With regard to the forthcoming survey results in 2014, it is certain that Georgia will improve its figure. This new index will be based on the reforms and processes that were not included in 2012 survey frame.

მშენებლობის ეკონომიკა

ნინო ლომიძე

*ასისტენტ-პროფესორი; ივ. ჯავახიშვილის სახელობის
თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი
შოთა ჩიჩუა*

*მაგისტრი, ბიზნესის სკოლა,
მერსი კოლეჯი, ნიუიორკი*

**სამშენებლო საქმიანობის ტექნოლოგიური და ეკონომიკური
თავისებურებები**

მშენებლობა სპეციფიკური დარგია და გარკვეული თავისებურებებით ხასიათდება. ეს თავისებურებები მდგომარეობს, ერთი მხრივ, მშენებლობის პროცესის ორგანიზების ტექნოლოგიურ სირთულესა და ეკონომიკურ თავისებურებებში, მეორე მხრივ, საადრიცხვო პროცედურების წარმოების და სამშენებლო კომპანიათა ფინანსური შედეგების აღიარება-შეფასების თავისებურებებში.¹

ერთი შეხედვით, მშენებლობა ტიპური საწარმოო პროცესია, თუმცა სამშენებლო და სამრეწველო საწარმოთა საქმიანობა გარკვეული თვალსაზრისით განსხვავდება ერთმანეთისგან. სამრეწველო ბიზნესი ძირითადად პროცესზე ორიენტირებულია და შესაბამისად ახდენს ერთი და იმავე სახეობის პროდუქციის გამოშვებას უწყვეტად. მაშინ, როდესაც, სამშენებლო ბიზნესში ამოსავალ წერტილს ცალკეულ პროექტებზე ორიენტაცია წარმოადგენს და მშენებლობაში შექმნილი თითოეული პროდუქტი უნიკალურია. იმ შემთხვევაშიც კი, როდესაც სამშენებლო კომპანია, ორი, ერთი და იმავე დანიშნულების პროდუქტს (მაგალითად, მრავალსართულიანი საცხოვრებელი სახლი) ქმნის, პროექტები, როგორც წესი, განსხვავებულია ადგილმდებარეობის, ხედების, სამშენებლო მოედნის რაციონალური გამოყენების და სხვა პირობების გათვალისწინებით. წარმოება ბევრად მოქნილი სფეროა ბაზარზე არსებული კონიუნქტურის გათვალისწინების თვალსაზრისითაც. მხედველობაში გვაქვს, პროდუქტზე მოთხოვნის ზრდის შემთხვევაში, წინასწარ დამატებითი ნედლეულისა და მასალების მობილიზაციის, მოთხოვნის შემცირების შემთხვევაში კი დანახარჯების რეკონსტრუქტურიზაციის ხარჯზე სარეალიზაციო ფასის ცვლილების შესაძლებლობა. სამშენებლო ბიზნესში მასალების დასაწყობება, რო-

¹ მშენებლობის ფინანსურ თავისებურებებთან დაკავშირებით, შეგიძლია იხილოთ ნაშრომი: "ფინანსური შედეგების აღიარების თავისებურებები სამშენებლო კომპანიებში", ჟურნალი "ეკონომიკა და ბიზნესი", თბ. 2011, მარტი-აპრილი

გორც წესი, არ ხდება. მშენებლობის საბოლოო პროდუქტის მიღება ხანგრძლივ პერიოდს საჭიროებს და თანაც მშენებლობის პროცესი ღია ცის ქვეშ მიმდინარეობს. ამდენად, სამშენებლო მასალების წინასწარი მობილიზაცია ფინანსური კუთხითაც გაუმართლებელია და სამშენებლო მასალების ხარისხის შენარჩუნების თვალსაზრისითაც.

აღსანიშნავია ისიც, რომ სამრეწველო ბიზნესისგან განსხვავებით სამშენებლო ბიზნესი მეტად სენსიტიურია, რაც გამოიხატება იმაში, რომ სულ მცირედი არასტაბილურობის შეგრძობაც კი (როგორც პოლიტიკური, ასევე ეკონომიკური) ბიძგს აძლევს მომხმარებელს თავი შეიკავოს უძრავ ქონებაში თანხების ინვესტირებისაგან. მომხმარებელთა ასეთი ქცევა იწვევს კომპანიათა გაყიდვების შემცირებას და მათი ფინანსური შედეგების და მდგომარეობის გაუარესებას. ამდენად, სამშენებლო-დეველოპერული ბიზნესის ერთ-ერთ თავისებურებას მისი მგრძობელობაც წარმოადგენს გარე ფაქტორების მიმართ. სწორედ ამიტომ, მეტად საყურადღებოა სამშენებლო-დეველოპერულ ბიზნესში არასტაბილურობის გამომწვევი შიდა ფაქტორების მაქსიმალური კონტროლი, რათა მოხდეს მათი თავიდან აცილება და ზოგადი კრიზისული სიტუაციის ფონზე კომპანიების მიერ სირთულეების დაძლევა.

სამშენებლო საქმიანობის ძირითადი თავისებურებები ჩვენ წარმოვადგინეთ ტექნოლოგიურ და ეკონომიკურ თავისებურებებად.

მშენებლობის ტექნოლოგიური თავისებურება შეიძლება აიხსნას მშენებლობის პროცესის ორგანიზების სირთულით, რასაც, თავის მხრივ, განაპირობებს: 1) მშენებლობაში ჩართული მხარეების სიმრავლე და მათ მიერ შესასრულებელი სამუშაოების სპეციფიკა; 2) მშენებლობაში ტექნიკური რეგლამენტების, ე.წ. სამშენებლო ნორმების გამოყენების აუცილებლობა და 3) სხვა ფაქტორები, როგორცაა: გეოგრაფიული, გეოლოგიური, ჰიდროგეოლოგიური და კლიმატური პირობების გავლენა მშენებლობის პროცესზე. ასევე, მშენებლობის პროცესის ხანგრძლივობა და სხვა.

მშენებლობის პროცესის განხორციელება რამდენიმე რთულ ეტაპად იყოფა. პირველ ეტაპზე საჭიროა ჩატარდეს შესაბამისი კვლევები კონკრეტულ სამშენებლო მოედანზე მშენებლობის განხორციელების მიზანშეწონილობის დასადგენად. ამის შემდეგ, ხდება ობიექტის პროექტირება, რომელიც მოიცავს არქიტექტურული ნახაზის საფუძველზე კონსტრუქციული გეგმის შემუშავებას, სამშენებლო სამუშაოთა წარმოების ტექნოლოგიის განსაზღვრას და ბიუჯეტის მომზადებას, ანუ პროექტის სახარჯთაღრიცხვო თვითღირებულების დადგენას. შემდეგ ეტაპზე ხორციელდება საინჟინრო-ტექნიკური სამუშაოები, რაც გულისხმობს სამშენებლო მოედნის ტერიტორიის მომზადებას მშენებლობისათვის. ყველა ზემოთ ჩამოთვლილი სამუშაოების შესრულების შემდეგ

იწყება საკუთრივ მშენებლობა, მშენებლობის დასრულების შემდეგ კი ხდება აშენებული ობიექტის ექსპლუატაციაში მიღება.

სამშენებლო პროექტების განხორციელება სხვადასხვა ეტაპზე შინაარსობრივად და ფუნქციონალურად განსხვავებული კომპანიების თუ ფიზიკური პირების ჩართულობას საჭიროებს, რომელთა შორის ურთიერთობების სამართლებრივი, ორგანიზაციული და ეკონომიკური თავისებურებები რეგულირდება საქართველოს კანონით ”სამშენებლო საქმიანობის შესახებ” (2000 წ.). ამავე კანონში განმარტებულია მშენებლობაში ჩართული მხარეების ცნებები და ფუნქციები. განსაზღვრული ჩარჩო პირობებით, მშენებლობის პროცესში ჩართული მხარეები, ანუ სამშენებლო საქმიანობის მონაწილეები არიან: **მენაშენე, დამკვეთი, მენარდე და ქვემენარდე, რომლებიც ერთიანობაში ქმნიან სამშენებლო კომპლექსს.**² სამშენებლო პროცესის მონაწილე თითოეული მხარის ფუნქციონალური დატვირთვის მიუხედავად, მიგვაჩნია, რომ “სამშენებლო საქმიანობის შესახებ” კანონით გამოყოფილი სუბიექტები, პრინციპულად დაიყვანება ორ სუბიექტად: “მენაშენესა” (დეველოპერული კომპანია) და “მენარდემდე” (სამშენებლო კომპანია). რასაკვირველია, დიდია წინასაპროექტო, საპროექტო და სხვა ტიპის ქვემენარდე ორგანიზაციების როლიც, თუმცა სამშენებლო პროექტების სისრულეში მოყვანის ძირითადი პასუხისმგებლობა ნაწილდება მენაშენესა და მშენებელზე. რაც შეეხება სხვა, დამხმარე და ასევე მნიშვნელოვანი სუბიექტების ჩართვას მშენებლობის პროცესში და მათ მიერ შესასრულებელი სამუშაოების ხარისხს – ამ ვალდებულებასაც საკუთარ თავზე იღებენ ერთი მხრივ, დეველოპერული და მეორე მხრივ, სამშენებლო კომპანიები.

მაგალითისთვის, შეგვიძლია მოვიყვანოთ საპროექტო ორგანიზაცია, რომელიც მშენებლობის პროცესში ერთვება მას შემდეგ, რაც მენაშენე უზრუნველყოფს მიწის მოძიებასა და ამ მიწაზე მშენებლობის განხორციელების მიზანშეწონილობის დადგენას. ხშირად, დეველოპერები პროექტირების პროცესში საკუთარი საპროექტო ორგანიზაციების მომსახურებას იყენებენ. მათთვის მნიშვნელოვანია კომპანიაში ამ როლის (განყოფილების) არსებობა, რადგან სწორედ არქიტექტორების ხელვა განაპირობებს დეველოპერის გადაწყვეტილებას, გააშენოს და განავითაროს კონკრეტული ტერიტორია. ამდენად, მშენებლობის პროექტირების საკითხს უმრავლეს შემთხვევაში თავად დეველოპერი აგვარებს ისე, რომ არ ჭირდება საპროექტო ორგანიზაციის დაქირავება, თუმცა ეს არ გამორიცხავს საპროექტო მომსახურების მიღებას დამოუკიდებელი იურიდიული ან/და ფიზიკური პირისგან. შემდეგ ეტაპზე

² საქართველოს კანონი “სამშენებლო საქმიანობის შესახებ”, მუხლი 5

ხდება მერიის არქიტექტურის სამსახურში სამშენებლო პროექტის შეთანხმება, მშენებლობის ნებართვის აღება და უშუალოდ მშენებლობის პროცესის დაწყება. საყურადღებოა, რომ პრაქტიკაში ვხვდებით ორი ტიპის დეველოპერულ კომპანიას: ერთი, აცხადებენ ტენდერს მენარდე (მშენებელი)³ კომპანიის შესარჩევად და ასეთ შემთხვევაში სამშენებლო ფირმებს ევალებათ მენაშენისთვის პროექტის ხარჯთაღრიცხვის და სხვა საჭირო ინფორმაციის (არსებული გამოცდილება, კომპანიის ქონება და ფინანსური მდგომარეობა, ბანკის გარანტია პროექტის ღირებულების 10-15%-ზე) წარდგენა. მეორე – არ მიმართავენ ე.წ. “აუთსორსინგს” და მშენებლობის პროცესში რთავენ საკუთარ სამშენებლო კომპანიებს. ვფიქრობთ, პირველ შემთხვევაში დეველოპერთა მოტივაციის ერთ-ერთი მიზეზი შეიძლება იყოს “იაფი” – დაბალბიუჯეტიანი სამშენებლო კომპანიის შერჩევა და ამით მაღალი მოგების გამოუმუშავების გარანტია. რაც შეეხება მეორე ტიპის დეველოპერთა ინტერესს, ისარგებლონ საკუთარი სამშენებლო კომპანიების მომსახურებით – შესაძლოა აქ ვივარაუდოთ მშენებლობისთვის საჭირო მასალების ხარისხის კონტროლის, ასევე კვალიფიციური კადრის გამოყენების თუ მშენებლობის პროცესის მიმდინარეობის მონიტორინგის უკეთეს შესაძლებლობაზე. მშენებლობის შემდგომ ეტაპზე პროცესში ერთვებიან ქვემენარდე კომპანიები, რომლებიც მენარდესთან დადებული ხელშეკრულების საფუძველზე ახორციელებენ კონკრეტულ სამუშაოებს. სამშენებლო პროექტის დასრულების ეტაპს წარმოადგენს მზა პროდუქტის ვარგისად აღიარება და ექსპლუატაციაში მიღება, რომელსაც უზრუნველყოს საჯარო სამართლის იურიდიული პირი (სსიპ) – თბილისის არქიტექტურის სამსახური. თუ საქმე გვაქვს განსაკუთრებული მნიშვნელობის და რისკის მაღალი ფაქტორის მქონე შენობა-ნაგებობებთან, მათი ექსპლუატაციაში მიღების შესაძლებლობას განსაზღვრავს ეკონომიკის და მდგრადი განვითარების სამინისტროს საქვეუწყებო ორგანო – საჯარო სამართლის იურიდიული პირი (სსიპ) – ტექნიკური და სამშენებლო ზედამხედველობის სააგენტო.

ეკონომიკური ეფექტიანობის, ტექნიკური პროგრესის და განსაკუთრებით, უსაფრთხოების მიზნებიდან გამომდინარე, აუცილებელია მშენებლობის პროცესი შესაბამისი სამშენებლო ნორმების დაცვით ხორციელდებოდეს, რაც მშენებლობის დარგის ტექნოლოგიური თავისებურების ერთ-ერთი გამოვლინებაა. ნებისმიერი საინჟინრო თუ ტექნიკურ-ტექნოლოგიური ტიპის გადაწყვეტილებათა მიღება წინასწარ შემუშავე-

³ ყოველდღიურობაში ნაკლებად გამოიყენება ტერმინი მენარდე ან ქვემენარდე კომპანია. ხშირად მათ

მოიხსენიებენ, როგორც კონტრაქტორი ან ქვეკონტრაქტორი კომპანია.

ბულ და აღიარებულ ტექნიკურ პარამეტრებს უნდა ეფუძნებოდეს. მშენებლობის დროს გათვალისწინებული უნდა იყოს ყველა დეტალი და ნიუანსი, რომელიც საზოგადოებას მშენებლობის პროდუქციის ხანგრძლივად და უსაფრთხოდ გამოყენების გარანტიას მისცემს. ამისთვის კი საჭიროა ქვეყანაში არსებობდეს ეროვნული ტექნიკური რეგლამენტები⁴, რომელიც გათვალისწინებს ქვეყნის ბუნებრივ და საცხოვრებელ პირობებს, აგრეთვე, გეოპოლიტიკურ, სეისმოლოგიურ მდგომარეობას და სხვა მახასიათებლებს. დღეისათვის, საქართველოში მხოლოდ რამდენიმე ეროვნული ტექნიკური რეგლამენტია შემუშავებული.⁵ ეროვნული რეგლამენტების ფაქტობრივად არარსებობის გამო, საქართველოში, სამშენებლო საქმიანობა ხორციელდება საქართველოს ეკონომიკისა და მდგრადი განვითარების მინისტრის, 2010 წლის 18 თებერვლის, №251 ბრძანებით დამტკიცებულ დანართში მოცემული ტექნიკური ზედამხედველობისა და სამშენებლო სფეროში 1992 წლამდე მოქმედი ნორმების (ე.წ. СНИП-ების), წესებისა და ტექნიკური რეგულირების სხვა დოკუმენტების გათვალისწინებით, რომლებიც არ ეწინააღმდეგებიან საქართველოს მოქმედ კანონმდებლობას და რომელთა აღტერნატივა არ არსებობს ეროვნული სამშენებლო ნორმების და წესების ან ნორმატიული აქტების სახით.

მშენებლობის ტექნოლოგიურ თვისებურებას ასევე განაპირობებს გეოგრაფიული, გეოლოგიური და ჰიდროგეოლოგიური პირობების გათვალისწინება მშენებლობის ცალკეული პროდუქტის შექმნის პროცესში. საყურადღებოა ისიც, რომ მშენებლობა ღია ცის ქვეშ მიმდინარეობს. ცხადია, მასზე მოქმედებს კლიმატური პირობები, მით უფრო, როცა მშენებლობის პროცესი ხანგრძლივ პერიოდს მოიცავს და ხშირად რამდენიმე წლის განმავლობაშიც გრძელდება. ასეთ ვითარებაში, აუცილებელია დაცული იყოს მშენებლობის ნორმები, რათა პროდუქციის ხარისხი არ გაფუჭდეს. სამწუხარო რეალობაა და შეუიარაღებელი თვალითაც კარგად ჩანს, რომ დღეს საქართველოში სამშენებლო კომპანიები მინიმალურ სტანდარტებსაც კი იშვიათად იცავენ. ნებისმერმა ადამიანმა იცის, რომ არმატურას არ უნდა აწვიმდეს და ათოვდეს.

⁴ **ტექნიკური რეგლამენტი** – არის დოკუმენტი, რომელიც აყალიბებს პროდუქციის მახასიათებლებს ან მასთან დაკავშირებულ პროცესებს და წარმოების მეთოდებს, შესაბამისი ადმინისტრაციული მოთხოვნების ჩათვლით, რომელთა დაცვა სავალდებულოა. ის ასევე შეიძლება ექსკლუზიურად მოიცავდეს ან განსაზღვრავდეს ტერმინოლოგიას, სიმბოლოებს, შეფუთვის, მარკირებისა და ეტიკეტირების მოთხოვნებს, რომლებიც ვრცელდება პროდუქტზე, პროცესზე ან წარმოების მეთოდზე. **წყარო:** საქართველოს მთავრობის განკარგულება № 1140, თავი 2 – ტერმინთა განმარტება, თბ, 2010წ.

⁵ <http://www.economy.ge/ge/economic-legislation/construction>

წინააღმდეგ შემთხვევაში ის კარგავს ხარისხიანი სამშენებლო მასალის თვისებებს.

სამშენებლო-დეველოპერული საქმიანობის ეკონომიკური თავისებურებებიდან ჩვენ გამოვიყავით მშენებლობის პროდუქციის თვითღირებულების ფორმირებისა და ფასწარმოქმნის თავისებურებები. საქმე ისაა, რომ მშენებლობის პროდუქციის შექმნა სხვადასხვა შინაარსის და სპეციფიკის სამუშაოების შესრულებას საჭიროებს და პროექტის საბოლოო თვითღირებულება სწორედ ამ სამუშაოების ჯამური ღირებულებით განისაზღვრება. სამშენებლო სამუშაოთა ღირებულებაში ჩაირთვება სამშენებლო და სამონტაჟო სამუშაოების ღირებულება (ახალი მშენებლობა, აღდგენა), კაპიტალური და მიმდინარე რემონტის სამუშაოები, სარეკონსტრუქციო და სხვა სანარდო სამუშაოები (გამშვებ-გამმართავი, ბურღვა-ფეთქებითი, გადახსნითი, კულტტექნიკური სამუშაოები და სხვა).⁶ ეკონომიკური თავისებურებებია ის, რომ მშენებლობაში თვითღირებულების რამდენიმე ტიპი გამოიყოფა: სახარჯთაღრიცხვო, გეგმური და ფაქტობრივი თვითღირებულება.⁷ სახარჯთაღრიცხვო თვითღირებულება პროექტის წინასწარ ღირებულებას წარმოადგენს, რომლის ფორმირებაც შესაბამისი სახარჯთაღრიცხვო ნორმების საფუძველზე სახარჯთაღრიცხვო დოკუმენტაციის საშუალებით ხორციელდება. სახარჯთაღრიცხვო დოკუმენტაცია არ წარმოადგენს დამკვეთსა (ხშირად დეველოპერული კომპანიები დამკვეთებად იწოდებიან) და მშენებელ კომპანიებს შორის ანგარიშსწორების საბოლოო საშუალებას. იგი უბრალოდ იძლევა ინფორმაციას პროექტის სავარაუდო ღირებულების შესახებ, რომელიც მომავალში შეიძლება დაექვემდებაროს კორექტირებას. გეგმური თვითღირებულება – ესაა კონკრეტული პირობების გათვალისწინებით შემუშავებული პროექტის ღირებულება, რომელიც სამშენებლო კომპანიისთვის მოგების გაანგარიშების საფუძველს წარმოადგენს. ფაქტობრივი თვითღირებულება მშენებლობის პროდუქციის შექმნაზე რეალურად გაწეული დანახარჯების ჯამია და ხშირ შემთხვევაში სწორედ მასზე დაყრდნობით ხორციელდება დამკვეთსა და სამშენებლო კომპანიას შორის ანგარიშსწორება. თუმცა, ისიც გასათვალისწინებელია, თუ როგორი ტიპის კონტრაქტია გაფორმებული მხარეებს შორის, რამდენადაც კონტრაქტის შინაარსიდან გამომდინარე საუბრით შესაძლებელია ანგარიშსწორების საფუძველი სულაც არ იყოს ფაქტობრივი თვითღირებულება და იყოს, ფიქსირებული, ხელშეკრულებით გათვალისწინებული საბოლოო ფასი. ამდენად, მშენებლობაში

⁶ საქართველოს სტატისტიკური წელიწადი, საქართველოს ეკონომიკური განვითარების სამინისტრო, სტატისტიკის დეპარტამენტი, თბ, 2009წ.

⁷ ჯ. ჩოგოვაძე, რ. პატარაია, მშენებლობის ეკონომიკა, თბ, 2008, გვ. 164

ფასწარმოქმნის პროცესიც თავისებურია, მით უფრო, თუ გავითვალისწინებთ სამშენებლო პროდუქციის შესაქმნელად საჭირო დროის არცთუ მოკლე პერიოდს. მშენებლობა განსაკუთრებული სენსიტიურობით გამოირჩევა. მშენებლობის პროცესის მიმდინარეობაზე განსაკუთრებულად აისახება ეკონომიკური და პოლიტიკური არასტაბილურობები. სწორედ ამიტომ, დამკვეთი და მშენებელი კომპანიები ცდილობენ გამოიჩინონ მაქსიმალური წინდახედულება პროექტის ფასის და ხელშეკრულების პირობების ფორმირებისას.

საყურადღებოა, რომ სამშენებლო პროექტისთვის მშენებელი კომპანიის გამოვლენა საქართველოშიც და საერთაშორისო პრაქტიკაშიც ძირითადად კონკურსის საფუძველზე ხორციელდება. თუმცა, ჩვენ ზემოთ აღვნიშნეთ, რომ რიგი დეველოპერული კომპანიებისა უპირატესობას საკუთარ სამშენებლო კომპანიებს ანიჭებს და არ აცხადებს ტენდერს მენარდე კომპანიის გამოსავლენად, რაც სამშენებლო-დეველოპერული ბიზნესის კიდევ ერთ თავისებურებას წარმოადგენს. მიუხედავად ამგვარი სპეციფიკისა, ნებისმიერ შემთხვევაში ფორმდება ხელშეკრულება დამკვეთსა და მოიჯარე (მენარდე) კომპანიებს შორის. ხელშეკრულება, როგორც წესი, გრძელვადიანია, სახელშეკრულებო ფასი კი შეიძლება იყოს “ღია”, ანუ ექვემდებარებოდეს დაზუსტებას მშენებლობის პროცესის მიმდინარეობისას და “მყარი” ანუ “საბოლოო”. სამშენებლო პროდუქციის ფასის ფორმირებისას შესაძლებელია სხვადასხვა მიდგომების გამოყენება. მაგალითად, ზოგიერთ შემთხვევაში განისაზღვრება ფასის მინიმალური დონე, რომელიც გაწეულ დანახარჯებს ეყრდნობა. მაღალი მოთხოვნის და კონკურენციის პირობებში დგინდება ფასის მაქსიმალური ზღვარი. ზოგჯერ კი ხდება ფასის ოპტიმალური დონის განსაზღვრა. ამდენად, სამშენებლო კომპანიები დამკვეთისთვის პროექტის ბიუჯეტის წარდგენისას ხელმძღვანელობენ სხვადასხვა მეთოდებით. საყურადღებოა, რომ ყველაზე პოპულარულ მეთოდს ე.წ. “დანახარჯები პლუს მოგება” წარმოადგენს. ამ შემთხვევაში დამკვეთი სამშენებლო კომპანიას უნაზღაურებს ფაქტობრივად გაწეული დანახარჯების ღირებულებას და პლუს მოგებას. მოგების მარჟის სიდიდე, ზოგიერთ შემთხვევაში სტანდარტულია და განისაზღვრება როგორც ერთი მთლიანი. ზოგიერთ შემთხვევაში კი დიფერენცირებულია სამუშაოთა სახეობების მიხედვით. აღსანიშნავია, რომ ერთიანი ფასნამატის შემთხვევაში ვერ ხერხდება ცალკეულ სამუშაოებზე მოთხოვნისა და კონკურენციის დონის გათვალისწინება. ამის მიუხედავად, მოიჯარე კომპანიები ხშირად უარს ამბობენ ცალკეულ სამუშაოებზე განსხვავებული ფასნამატების დაწესებისგან, რადგან ეს დამატებით ახსნა-განმარტებებს საჭიროებს მარუების განსხვავებული

სიდიდეების დაწესების მიზანშეწონილობასთან დაკავშირებით და მენაშენე კომპანიებსაც დისკომფორტს უქმნის.

“დანახარჯებს პლუს მოგება” მეთოდის პოპულარობას განაპირობებს ის ფაქტი, რომ ის ერთნაირად მისაღებია როგორც დამკვეთი, ასევე მშენებელი კომპანიებისთვის. საქმე ისაა, რომ ხშირად, ბიუჯეტით გათვალისწინებული დანახარჯების მოცულობასა და ფაქტობრივ მოცულობებს შორის არის გარკვეული ცდომილებები. ფაქტობრივად შესრულებული სამუშაოების ანაზღაურება სამართლიანობის განცდას უტოვებს დამკვეთსაც და მშენებელ კომპანიასაც. თუმცა, ისიც საყურადღებოა, რომ სამუშაოების ღირებულების ბიუჯეტურთან შედარებით ზრდის შემთხვევაში, მოიჯარე კომპანიას უწევს შესაბამისი ახსნა-განმარტებების გაკეთება და, როგორც წესი, ღირებულების გაზრდას ის კონსტრუქციული ნახაზის უზუსტობას მიაწერს.

სამშენებლო პროექტის ფასის ფორმირებისას მოიჯარე კომპანიები სხვა მეთოდებსაც იყენებენ. მაგალითად, ზოგიერთ შემთხვევაში, სამშენებლო კომპანიას სურს გამოიმუშაოს მიზნობრივი მოგება და ბიუჯეტსაც ისეთს წარუდგენს დამკვეთს, რომ გათვალისწინებული იყოს სასურველი მოგების მოცულობა. ასეთ შემთხვევაში მოგების სიდიდე დამოკიდებულია სამშენებლო სამუშაოთა მოცულობაზე. ანუ, რაც მეტია შესასრულებელი სამუშაო, მით მეტია მოგება. სწორედ ამიტომ, ეს მიდგომა ლიტერატურაში “მოთხოვნაზე ორიენტირებული მეთოდის” სახელწოდებითაა ცნობილი.⁸ ასევე, გამოიყენება “კონკურენტებზე ორიენტირებული მეთოდი”, რომლის დროსაც ნაკლები ყურადღება ეთმობა საკუთარ დანახარჯებს და სამშენებლო პროექტის ფასის ფორმირება ხორციელდება ძირითადი კონკურენტების მაჩვენებლების დონის გათვალისწინებით. ერთგვარ თავისებურებას წარმოადგენს ისიც, რომ ფასის დაწესება ხშირად არ მთლიან სამშენებლო პროექტზე, არამედ პროექტში შემავალ ცალკეულ სამუშაოებზე ხდება.

როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, სახელშეკრულებო ფასი შესაძლებელია იყოს “ღია” და “მყარი”, ანუ “საბოლოო”. პირველ შემთხვევაში დამკვეთსა და მენარდე კომპანიას შორის ფორმდება “დანახარჯებს დამატებული მოგება” ტიპის კონტრაქტი, რომლის შესახებაც ჩვენ უკვე ვიმსჯელებთ. რაც შეეხება მყარ, ანუ საბოლოო ფასს – აქ საქმე გვაქვს “ფიქსირებულფასიან კონტრაქტთან”, რომლის დროსაც მოიჯარე კომპანია დამკვეთისგან იღებს ფიქსირებულ თანხას და დამკვეთი არ ანაზღაურებს მშენებლის მიერ ზედმეტად გაწეულ დანახარჯებს, რომელიც შესაძლებელია უკავშირდებოდეს ფასების ზრდას, ვალუტის კურსის ცვლილებას, ფორსმაჟორულ სიტუაციას და სხვა. დამკვეთის

⁸ გ. ცინცაძე, მშენებლობის ეკონომიკა, თბ, 2008, გვ. 114.

ამგვარი დამოკიდებულება გარკვეულ სტიმულს აძლევს მენარდე კომპანიას რაც შეიძლება ზედმიწევნით გააკონტროლოს მშენებლობასთან დაკავშირებული დანახარჯები, მიიღოს ფიქსირებული ამონაგები და გამოიმუშაოს მაქსიმალური მოგება.

ფინანსურ-ეკონომიკური და ტექნოლოგიური თავისებურებების გარდა, მშენებლობის ინდუსტრიაში სოციალური პასუხისმგებლობის საკითხიც განსაკუთრებით საყურადღებოა. ჯერ ერთი, რომ მშენებლობის პროდუქციის მომხმარებელი სრულიად საზოგადოებაა და მის კეთილდღეობაზე ზრუნვა უმთავრესია. მეორეც, თავად მშენებლობის პროცესში, განსაკუთრებით კი მრავალსართულიანი კომპლექსების მშენებლობისას, დასაქმებულთა შრომა თავისთავად საფრთხის შემცველია. ამდენად, ყველა სამშენებლო კომპანიის სოციალურ პასუხისმგებლობას წარმოადგენს მომუშავეთათვის უსაფრთხო სამუშაო პირობების შექმნა და საზოგადოებისთვის ხარისხიანი, მყარი, ეკოლოგიურად სუფთა საცხოვრებელი თუ სხვა დანიშნულების შენობა-ნაგებობების მშენებლობა.

ნინო ლომიძე

*ივ. ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო
უნივერსიტეტი, ასისტენტ-პროფესორი*

შოთა ჩიჩუა

*მეცნიერების მაგისტრი, ბიზნესის სკოლა,
მერსი კოლეჯი, ნიუიორკი*

სამშენებლო საქმიანობის ტექნოლოგიური და ეკონომიკური თავისებურებები

ანოტაცია

ნაშრომში განხილულია მშენებლობისთვის დამახასიათებელი ის ტექნოლოგიური და ეკონომიკური თავისებურებები, რომელიც უკავშირდება: ერთი მხრივ, მშენებლობაში ჩართული მხარეების სიმრავლესა და მათ მიერ სამშენებლო ნორმების დაცვით შესასრულებელი სამუშაოების სპეციფიკას; მეორე მხრივ, სამშენებლო პროდუქციის თვითღირებულების ფორმირების და ფასწარმოქმნის საკითხებს.

ნაშრომში აქცენტი გაკეთებულია მშენებლობის პროდუქციის უნიკალურობაზე, რაც საჭიროებს ინდივიდუალურ მიდგომას ცალკეული სამშენებლო პროექტების მიმართ, მიუხედავად მათი შინაარსობრივი და ვიზუალური მსგავსებისა.

ნიო ლომიძე

ტბილისი ჯოსდარსთვნიი უნივრსიტი იმ. ი.ჯავახიშვილი

ასისთენტი-პროფესორი

შოთა ჩიჩუა

მაგისტრი ნაუკი, ბიზნესი შკოლა. მერსი კოლეჯი, ნიუ-იორკი

ТЕХНОЛОГИЧЕСКИЕ И ЭКОНОМИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ СТРОИТЕЛЬНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ

Аннотация

В статье рассматриваются технологические и экономические особенности строительных работ, что связано: с одной стороны, участвующих в строительстве множеством сторон и спецификой работы, подлежащих в выполнении в соответствии строительных норм; и с другой стороны, с вопросами формирования себестоимости строительственного продукта и ценообразования.

В статье особое внимание уделяется уникальности строительной продукции, которое требует индивидуальный подход к каждому строительному проекту, независимо от его содержания и визуального сходства.

Nino Lomidze

Iv. Javakhishvili Tbilisi State University

Assistant – Professor;

Shota Chichua

Master of Acience, School of Business, Mercy Collage, New York

TECHNOLOGICAL AND ECONOMIC CHARACTERISTICS OF CONSTRUCTION ACTIVITIES

Annotation

The paper deals with the technological and economic characteristics linked to the construction activities, which correlates issues on the one hand by the related technological features as reflected in the high number of involved parties in the construction process and the specificity of the works to be performed in accordance with the construction standards, and on the other hand by the economic characteristics that are associated with the formation of construction cost, as well as pricing process.

The paper focuses on the uniqueness of the construction product, which requires an individual approach to specific construction projects, regardless of their content and visual similarity.

სოფლის მეურნეობა

თინა ჩხეიძე
პროფესორი
ქეთევან ქველაძე
აკადემიური დოქტორი

**საქართველოს სოფლის მეურნეობა გლობალურ
დათბობის მოლოდინში**

გასული საუკუნის ბოლოს კაცობრიობის ყურადღება მიიპყრო ატმოსფერული ჰაერის ტემპერატურის მატებამ, რაც დედამიწაზე კლიმატის ცვლილებით აღინიშნა. ეს მოვლენა შესამჩნევი გახდა XX საუკუნის დასაწყისში. ბოლო ერთი საუკუნის მანძილზე დედამიწაზე ჰაერის ტემპერატურა 2-3⁰ C-ით მოიმატა. ყინულოვანი ოკეანეს მთელ რიგ კუნძულებსა და ზომიერი სარტყლის მაღალმთიან სისტემებში ყინულმა დაიწყო დნობა. მსოფლიო შეაშფოთა კლიმატის ცვლილებით გამოწვეულმა გლობალურმა დათბობამ.

გლობალური დათბობის ძირითადი მიზეზი ატმოსფეროში ე.წ. "სათბურის გაზების" ემისია და შესაბამისად "სათბურ გაზების" კონცენტრაციის ზრდა წარმოადგენს. "სათბური გაზების" გააქტიურებას ხელს უწყობს ანტროპოგენული ფაქტორი. ადამიანის სამეურნეო მოქმედებებით ხდება მავნე გაზების ემისია ატმოსფეროში. ამჟამად ტროპოსფერო ბინძურდება ჭვარტლის და კვამლის ნაწილაკებით, მჟავებითა და რადიაქტიული ნარჩენებით (მაგ. ეთილირებული ბენზინის წვის დროს გამოიყოფა ტყვია, რომელიც აბინძურებს გარემოს. თანამედროვე მსოფლიოში 500 მლნ-ზე მეტი ავტომობილია. ერთი ავტომობილი ყოველწლიურად მოიხმარს 4ტ ჟანგბადს და გამოყოფს 1ტ-ზე მეტ მავნე ნივთიერებებს.)

ატმოსფეროს დაბინძურება სოფლის მეურნეობის წარმოებებიდანაც ხდება. მსხვილფეხა რქოსანი პირუტყვისა და მეფრინველეობის ფერმებიდან გარემოში ხვდება ამიაკი, გოგირდწყალბადი და ა.შ. მავნე გაზები.

დამაბინძურებელი გაზებით დაბინძურებული ჰაერი (როგორც ცალმხრივი ფილტრი) მზის სხივოსნურ ენერჯიას თავისუფლად ატარებს დედამიწამდე, ხოლო დედამიწიდან არეკლილ სითბურ ენერჯიას აგროვებს ატმოსფეროში (ისე როგორც, სათბურის შუშის კედლები და სახურავი მზის სხივებს თავისუფლად ატარებს სათბურში, ხოლო სათბურიდან სითბოს გარეთ აღარ უშვებს). აქედანაა ტერმინი "სათბურის გაზები". ყველაზე მეტად აქტიური სითბოს დამჭერი და შემ-

გროვებელი არის ნახშირორქანგი, ამიტომ რაც მეტია ჰაერში ნახშირორქანგი, მით მეტია "სითბური ეფექტი". (დედამიწაზე ყოველწლიურად 2 მილიარდი ტონა წიაღისეული საწვავი იწვის, რაც 5,5 მილიარდ ტონა ნახშირორქანგს წარმოქმნის, გარდა ამისა, ტროპიკული ტყეები გამოყოფენ დაახლოებით 1,7 მილიარდ ტონა ნახშირორქანგს).

უკანასკნელი ნახევარი საუკუნის მანძილზე ატმოსფეროში ნახშირორქანგის რაოდენობა 0,027%-დან 0,036%-მდე გაიზარდა, რის გამოც დედამიწის ატმოსფერული ჰაერის საშუალო ტემპერატურამ 0,6⁰ C-ით მოიმატა.

ნახშირორქანგის მატების შედეგად ყველაზე მეტად მსოფლიოში "სათბური ეფექტის" საშიშროება განიხილება, რასაც აუცილებლად მოჰყვება გლობალური დათბობა.

მრავალი ასეული წელი დასჭირდა იმას, რომ მზიდან შემოსულ და დედამიწის მიერ არეკლილ ენერგიას შორის წონასწორობა დამყარებულიყო, რის შედეგადაც დედამიწაზე ჩამოყალიბდა თანამედროვე კლიმატი.

რაც უფრო მაღალია „სათბური გაზების“ კონცენტრაცია ატმოსფეროში, მით მეტი სითბო რჩება დედამიწაზე. „სათბური გაზების“ კონცენტრაციის მიხედვით იცვლება კლიმატი დედამიწაზე. დედამიწაზე შემოსული და დედამიწიდან არეკლილ ენერგიას შორის ბალანსი რეგულირდება კლიმატის ცვლილებით. აქედან გამომდინარე გლობალური დათბობა გამოიწვევს დედამიწაზე კლიმატის შეცვლას. ამჟამად დედამიწაზე მიმდინარეობს კლიმატის ცვლის პროცესი. ჰაერის ტემპერატურის ზრდა უფრო და უფრო მძაფრ ხასიათსღებულობს. კლიმატის გლობალურ ცვლილებას თან სდევს უამრავი დრამატული გამოვლინებები. ასე მაგ.: ინტენსიურად დნება არქტიკისა და გრენლანდიის ყინულოვანი საფარი. არქტიკის საშუალო წლიური ტემპერატურა სწრაფად მატულობს. თუ ეს ტენდენცია შენარჩუნდა, საუკუნის ბოლოსათვის არქტიკა ზაფხულობით შეიძლება ყინულით აღარ იქნება დაფარული. არქტიკისა და გრენლანდიის ყინულის დნობის შედეგად ოკეანეში ჩაედინება ცივი წყალი, რომელიც ასუსტებს გოლფსტრიმის თბილ დინებას, რომელსაც ეკვატორიდან სითბო გადააქვს ჩრდილო განედისკენ.

ბოლო წლებში გახშირდა და გაძლიერდა დედამიწაზე სითბური ტალღები (სითბური ტალღები ეწოდება ხანგრძლივი პერიოდის განმავლობაში უკიდურესად ცხელ ამინდს), რომელთაც თან სდევს მაღალი სინოტივე (2003 წელს ივნის-აგვისტოში ევროპაში განვითარებული სითბური ტალღები უკიდურესად ცხელი იყო, განსაკუთრებით საფრანგეთში. ამ წელს "სათბური ტალღების" შედეგად 37 ათასზე მეტი ევროპელი გარდაიცვალა, აქედან ყველაზე მეტი დაახლოებით 14 ათასი ადამიანი, საფრანგეთში ძირითადად მარტოხელა მოხუცები). "სათბურმა

ტალღებმა“ სამხრეთ ევროპაში მარცვლეულის უკმარისობა გამოიწვია. ევროკავშირის ქვეყნებში ხორბლის მოსავალი მოსალოდნელზე 10 მლნ ტონაზე ნაკლები აღმოჩნდა.

კლიმატის კვლევის ეროვნულმა ცენტრმა შეაფასა საქართველოში კლიმატის გავლენის ინტენსივობა და დაადგინა ცვლილებათა ზოგადი ტენდენციები. კლიმატის დათბობა სერიოზულ საფრთხეს შეუქმნის კავკასიის მყინვარებს, გამოიწვევს მათ ინტენსიურ დნობას. დათბობის ეფექტი განსხვავებული იქნება დასავლეთ და აღმოსავლეთ საქართველოში. დასავლეთ საქართველოში ნავარაუდევია აცივება, ჰაერის ტემპერატურა დაიწვეს 3°C -ით, კლიმატის ცვლილება გავლენას მოახდენს შავ ზღვაზე, რაც გამოიწვევს ზღვის წყლის გაცივებას, რომელსაც გააცივებს ხმელთაშუა ზღვიდან შემოჭრილი თბილი დინების ნაცვლად ცივი დინება. წყლის დონე აიწვეს (25მმ/წ.), ამავე დროს კოლხეთის დაბლობი დაიწვეს (5მმ/წ.). პლიაუი ჩაირეცხება ზღვის წყლის მიერ (რამაც უკვე იმსხვერპლა კოლხეთის სანაპირო ზოლის 600 ჰა), რაც გამოიწვევს ტურისტული სეზონის შემოკლებას და შეიზღუდება რეკრეაციული და საკურორტო სექტორი.

ზღვის თერმული პირობების შეცვლის გამო დაზარალება მეთევზეობა. საარსებო გარემო გაუარესდება ზოგიერთი თევზისა და პლანქტონისათვის.

კლიმატის შეცვლა გამოიწვევს მიწათმოქმედების ზონების შეცვლასაც.

საქართველოს ტერიტორია დაყოფილია სოფლის მეურნეობის საწარმოო სპეციალიზაციის ცალკეულ ზონებად. ზონებად დაყოფას საფუძვლად უდევს ბუნებრივი პირობები. მნიშვნელოვანია ჰაერისა და წყლის ნიადაგის მცირედი ტემპერატურის ცვლილებაც კი. ჰაერის ტემპერატურის ყოველი მეათედი გრადუსით ცვლილება ვრცელდება 100 კილომეტრის ფართობზე (ისე, როგორც ჯანმრთელი ადამიანის სხეულის ნორმალური ტემპერატურა არის $36,6^{\circ}\text{C}$, თუ ტემპერატურამ აიწია $0,5^{\circ}\text{C}$, ე.ი გახდა $37,1^{\circ}\text{C}$, ეს ნიშნავს რომ ადამიანი ავად არის და საჭიროა ზომების მიღება). საქართველო მთაგორიანი ქვეყანაა და მდებარეობს ზღვის დონიდან სხვადასხვა სიმაღლეზე, რასაც დიდი მნიშვნელობა აქვს სასოფლო სამეურნეო კულტურათა მოსავლიანობაზე, რის მიხედვითაც ტერიტორია იყოფა სამეურნეო ზონებად. მაგ. მეკარტოფილეობა განვითარებულია საქართველოს მაღალმთიან ზონაში (ზღვის დონიდან 1400 მ-ზე ზევით). ამ ზონისათვის შერჩეულია მოკლე განათების (ფოტოპერიოდიზმის) მომთხოვნი კარტოფილის ჯიშები, რაც ჯიშის პოტენციალის სრულ გამოვლენას სჭირდება. უფრო დაბალ ნიშნულზე ამ ჯიშს ემუქრება ვირუსული დაავადებები.

საქართველოს მაღალმთიან ზონაში კლიმატის დათბობის შემთხვევაში ადგილობრივ პირობებს შეჩვეული კარტოფილის ჯიშები გარემო პირობების შეცვლის გამო მოსავალს არ მოგვცემენ, ან მოგვცემენ შემცირებული რაოდენობით.

დასავლეთ საქართველოში საჭირო იქნება მიწათმოქმედების კულტურის შეცვლა. ამ მხრივ განსაკუთრებული ადგილი უჭირავს ტრადიციული დარგის მესიმინდობის პრობლემას. კერძოდ, ხანგრძლივი სავეგეტაციო პერიოდის (140 დღეზე მაღალი) მქონე ჯიშების შეცვლა საშუალო და მოკლე ვეგეტაციის პერიოდის ჯიშებით, რომლებიც სწრაფი განვითარების ბაზაზე შესძლებენ გვალვისადმი ყველაზე არამდები ფაზის (გენერაციული ორგანოების წარმოქმნა) მოსწრებას ზაფხულის გვალვიანი პერიოდის დადგომამდე. ასე რომ, დასავლეთ საქართველოში კლიმატის ცვლილება გამოიწვევს მთელ რიგ სერიოზულ აგროტექნიკურ ცვლილებებს.

კლიმატის შეცვლა იმოქმედებს ხვნა – თესვის კალენდარულ დროზე. საჭირო გახდება სასოფლო სამეურნეო კულტურების სავეგეტაციო პერიოდის მხედველობაში მიღება. საფრთხე დაემუქრება სუბტროპიკულ სითბოს მოყვარულ მცენარეებს.

ამის გარდა, შესაძლებელია სოფლის მეურნეობაზე ექსტრემალური ზემოქმედებები, რომელიც გამოწვეული იქნება დიდი წყალდიდობით, მდგრადი გვალვებით, ტყის ხანძრებით, სასოფლო სამეურნეო მავნებლებით და ა.შ.

აღმოსავლეთ საქართველოში ჰაერის ტემპერატურამ შესაძლებელია აიწიოს 2°C -ით. ეს იმას ნიშნავს, რომ სოფლის მეურნეობის წარმოება ძირეულად უნდა გარდაიქმნას. უნდა გადაიხედოს სასოფლო სამეურნეო კულტურების ზონები. უნდა შეიცვალოს ისეთი კულტურებით, რომელთა ვეგეტაციის ხანგრძლივობა შესაბამისობაში მოვა ზონის კლიმატთან. ამ თვალსაზრისით აღმოსავლეთ საქართველო, რომლის კლიმატი დღეისათვის არის მშრალი სუბტროპიკული კლიმატიდან გარდამავალი კლიმატი, რაც საუკეთესოა მარცვლეული კულტურებისათვის, შეიცვლება ისეთი კულტურებით რომელთა ვეგეტაციის პერიოდი დაემთხვევარეგიონის ახალი კლიმატის პირობებს. აქედან გამომდინარე, აღმოსავლეთ საქართველოში საფრთხე ემუქრება თავთავიან კულტურებს. გარდაბნის, მარნეულის, გურჯაანის, საგარეჯოს, ბოლნისის რაიონებში მოიმატებს გვალვიანობა. დადგება გაუდაბნოების საშიშროება, რაც განსაკუთრებით მარცვლეული კულტურების მოსავლიანობას შეამცირებს. ასევე მოსალოდნელია ვაზის ადგილობრივი ჯიშების მოსავლიანობის შემცირება.

გარემოს დაცვის საკითხი XXI საუკუნეში მთელი მსოფლიოსათვის უფრო და უფრო აქტუალური ხდება. ეს გამოიწვია იმან, რომ

იგრძნობა გლობალური დათბობის შედეგები და გარკვეული რესურსების დანაკლისი, რისმა შემცირებამაც წარმოუდგენელი ზიანი შეიძლება მიაყენოს მსოფლიო ეკონომიკას. უამრავი გამონაბოლქვის კერები, როგორცაა ქარხნები, მანქანები და ა.შ. ზიანს აყენებენ იმ სამყაროს, რომელშიც ჩვენ ვცხოვრობთ.

მსოფლიო თანხმდება იმაში, რომ გლობალური დათბობის წინააღმდეგ უნდა იბრძოდნენ ერთობლივი ძალით, მაქსიმალურად შეამცირონ მავნე გაზების გამომფრქვევი საწარმოები და შეცვალონ ისინი ახალი ტექნოლოგიებით.

გამოყენებული ლიტერატურა

1. Засуха-Всемирный Банк Управления устойчивого экологического и социального развития - 2006г.
2. გოდერძიშვილი გ., სამთო მიწათმოქმედების პრობლემები და CAFE საერთაშორისო საქართველოში.
3. Гирусов - Экономика природопользования - 2003г.
4. Алексеев С.В. – экология, 1997г.
5. დვალიშვილი ზ., ელისბარაშვილი ნ., გლობალური გეოგრაფია, 2012წ.
6. გოგოხია რ. გლობალიზაცია და საქართველოს მომავალი, Thuziyag ApnP. 2011.
7. აბესაძე რ., გლობალიზაცია და მისი ეროვნულ ეკონომიკაზე გადასვლის ზოგიერთი ასპექტი, გუგუშვილის ეკონომიკის ინსტიტუტი, საერთაშორისო – პრაქტიკული კონფერენციის მასალები – ტომი I, 2012წ.
8. ჩხეიძე თ., სოფლის მეურნეობის ეკონომიკა, 2000წ.
9. გლობალური დათბობა – ckotact.com/2010/09/25
10. hupi/informedia.ge/სტატია/1158გარემოსდაცვა პოლიტიკაში/21/ბედია/horrichonn/2012,7აპრილი/3i/

თინა ჩხეიძე

პროფესორი

ქეთევან ქველაძე

აკადემიური დოქტორი

საქართველოს სოფლის მეურნეობა გლობალური

დათბობის მოლოდინი

ანოტაცია

სტატიაში განხილულია დედამიწაზე გლობალური დათბობის შესაძლებლობა და მასთან დაკავშირებული პრობლემები.

არსებული მონაცემების მიხედვით „სათბური გაზების“ კონცენტრაციის ზრდას მოყვება დედამიწაზე გლობალური დათბობა. კლიმატის დათბობის ეფექტი სხვადასხვა იქნება დასავლეთ და აღმოსავლეთ საქართველოში.

დასავლეთ საქართველოში აცივდება. ჰაერის ტემპერატურა დაიწევს 3⁰C-ით, რის გამოც საფრთხე შეექმნებათ სუბტროპიკულ მცენარეებს.

შავი ზღვის წყალი გაცივდება, რაც უარყოფითად აისახება მეტეოროლოგიაზე.

აღმოსავლეთ საქართველოში დათბება. ტემპერატურა მოიმატებს 2⁰C-ით, რაც ისე, როგორც დასავლეთში, გამოიწვევს სამიწათმოქმედო ზონების შეცვლას. საფრთხე შეექმნება ყველა იმ სასოფლო სამეურნეო კულტურას, რომლის ვეგეტაციის პერიოდი არ დაემთხვევა ზონის კლიმატურ პირობებს. საფრთხე დაემუქრება თავთავიან კულტურებს და ვაზის ადგილობრივ ჯიშებსაც.

მსოფლიო თანხმდება იმაზე, რომ კლიმატური დათბობის წინააღმდეგ უნდა იბრძოლონ ერთობლივი ძალით. მაქსიმალურად შეამცირონ მავნე გაზების გამომფრქვევი კერები და დაინერგოს ალტერნატიული ტექნოლოგიები.

Тина Чхеидзе

Профессор,

Кетеван Квеладзе

Доктор экономики

Сельское хозяйство Грузии в ожидании глобального потепления

Аннотация

В статье рассмотрены возможность глобального потепления на Земле и связанные с ним проблемы.

По существующим данным рост концентрации "тепловых газов" вызовет глобальное потепление на Земле. Эффект потепления климата будет разным в Западной и Восточной Грузии.

პირუტყვის საპროდუქციო ბაზრის განვითარების გზები საქართველოში

საზოგადოებრივი მეურნეობების დაშლამ, მიწების მასობრივმა პრივატიზებამ, სოფლის სოციალური ინფრასტრუქტურის მოშლამ კასპიისპირეთში 200 ათასი ჰექტარი საზამთრო საძოვრების დაკარგვამ, გამოიწვია მეცხვარეობის დარგის დიდი დაქვეითება, დაირღვა მთასა და ბარს შორის ეკონომიკური კავშირები. ამან გამოიწვია მთის სოფლებიდან მოსახლეობის მიგრაცია. მაგალითად, მცხეთა-მთიანეთის რეგიონის მოსახლეობა დღეისათვის საგრძნობლად შემცირებულია და 2010 წლის 1 იანვრის მდგომარეობით 108,8 ათას კაცს არ აღემატება, რაც საქართველოს მოსახლეობის მხოლოდ 2,5 პროცენტს შეადგენს. საგანგაშო მდგომარეობაა ხევსურეთში. იძულებითმა მიგრაციამ კუთხე დაცარიელების ზღვარზე მიიყვანა. 1991 წლის 1 ივლისის მდგომარეობით ხევსურეთის სათემო საბჭოში ცხოვრობდა 921 მოსახლე, აქედან ბარისახოს თემში 443, გუდანში 256 და შატილში 223.

მთიან რეგიონებში მიგრაციის უარყოფითი მოვლენების აღმოფხვრის მნიშვნელოვან პირობად მიგვაჩნია ტრადიციული მეცხვარეობის განვითარება. ამჟამად მთის სოფლებში მოსახლეობის დამაგრების ძირითად გზად მიჩნეულია მსხვილფეხა რქოსანი პირუტყვის მოვლით მოსახლეობის დასაქმება. ეს სამუშაო ძალზე შრომატევადია. ადგილზე ერთ ძროხას საკვებად ერთ წელწადში ჭირდება 5700 კილოგრამი თივა. მთაში, როცა თიბავენ, იქვე აბულულავენ, ზამთრის პერიოდში კი გაყინულ თოვლზე ჩამოაქვთ დაცურებით. ერთ კაცს შეუძლია ერთი დღის განმავლობაში მთიდან დაცურებით მხოლოდ, ერთი თივის (200 კგ) ჩამოტანა. ე.ი. მთლიანად თივის ჩამოტანას ერთი თვე ჭირდება; თივის დამზადება კი 2-3 თვეს გრძელდება და ხელით სრულდება. მოსახლეობას ურჩევნია მთელი წლის განმავლობაში თავიანთის და ოჯახისთვის საჭირო პროდუქცია და ნივთები დაბლიდან აზიდონ ზურგით ან ცხენით მალლა მთაში, ვიდრე ხელით მთიდან ჩამოათრიონ თივა, თან ელოდონ თოვლის მოსვლას და პირუტყვის უსაკვებოდ დარჩენის საშიშროებას. ამიტომაც მოსახლეობა ადგილზე ბევრი პირუტყვის ყოლას ერიდება. ვაჟა ფშაველას ცნობით, ხევსურ ოჯახ თუ ორი-სამი ძროხა და 20 – თხა ცხვარი მოეპოვება, ხევსური მდიდარია. ხევსურეთის ადგილობრივი პირობები მეცხვარეობის განვითარების მეტ შესაძლებლობა იძლეოდა. სამეურნეო ბაზებზე ოჯახს შეეძლო 100-150 – მდე ცხვარი გამოეზამთრებინა. მეცხვარეობის დარგის აღდგენისა და განვითარების თვალსაზრისით აუცილებელია, პირველ რიგში

საზამთრო საძოვრების გამოყოფა და მოვლა-პატრონობა. ამ საქმეში საჭიროა სახელმწიფო წესრიგის დამყარება. [1].

საქართველოს მთიან რაიონებში საზაფხულო საძოვრების საერთო ფართობი 1686,3 ათას ჰექტარს შეადგენს. აღმოსავლეთ საქართველოს საზამთრო და გარდამავალი საძოვრების საერთო ფართობი 427,4 ჰექტარია. აქედან, სამხრეთ მთიანეთის საზაფხულო საძოვრებით მოსარგებლედ აღმოსავლეთის დაბლობის რაიონები 201,4 ათას ჰექტარს იყენებენ, მათ შორის დედოფლისწყაროს რაიონი – 36,7, სიღნაღის –52,0, საგარეჯოს –26,0, გარდაბნის –43,8, თეთრიწყაროს –11,7, მარნეულის –22,3 და ბოლნისის –8,9 ათას ჰექტარს. როგორც ვხედავთ, ზამთრის საძოვრები – 3–3,5 -ჯერ ნაკლებია ზაფხულის საძოვრებზე, ამასთან ერთად, ზამთრის საძოვრები შედარებით დაბალმოსავლიანია და უფრო ხანგრძლივი პერიოდის განმავლობაში გამოიყენება.

ზამთრის საძოვრების პირუტყვით გადატვირთვა და მისი არარაციონალურად გამოყენების შედეგად ბალახის მოსავლიანობა ძალზე დაბალია; ბალახის საფარი წლითიწლობით უარესდება და საძოვრების მნიშვნელოვანი ნაწილი გამოუყენებელი ხდება. საზაფხულო საძოვრების მესამედი და საზამთრო საძოვრების მეხუთედი ეროზირებულია, დიდი ნაწილი კი დაფარულია შხამიანი და სარეველა ბალახებით. ზოგიერთი საზაფხულო საძოვრის მასივი დიდი კავკასიონის ქედზე არ გამოიყენება მისასვლელი გზების არქონის გამო. საძოვრების არარაციონალურმა გამოყენებამ განაპირობა ბუნებრივი საძოვრებისა და სათიბების დაბალი პროდუქტიულობა, რაც მნიშვნელოვნად აფერხებს მეცხოველეობის პროდუქტიულობის ზრდას.

რესპუბლიკის სამეცნიერო დაწესებულებების მრავალწლიანმა გამოკვლევებმა გვიჩვენეს, რომ მარტო მრავალწლიანი ბალახების, განსაკუთრებით კი პარკოსნების შეთესვა ჰექტარ ფართობზე თივის მოსავლიანობას 25-30%-ით, საკვები ერთეულების გამოსავლიანობას შესაბამისად 30-35-ით, ხოლო პროტეინს -50%-ით ადიდებს, იმ მდგომარეობიდან შედარებით, რომელზეც ბალახის თესვას არ აწარმოებენ. სათანადო მასალების შესწავლით ირკვევა, რომ 1 ჰა ზამთრის საძოვრებზე შემოდგომით $N_{50}P_{50}$ შეტანით 67,2 ცენტნერი მწვანე მასა მიიღეს, ხოლო $N_{30}P_{50}$ შეტანით 51,6 ცენტნერი, ნაცვლად არსებული 30 ცენტნერისა. ცხერის სადგომებში დაგროვილი 15 ტონა ნაკელის ჰექტარზე შეტანით საძოვრების საშუალო მოსავლიანობა (ხუთი წლის საშუალო მონაცემებით) 62-170%-ით იზრდება.

ბუნებრივ საძოვრებზე სარეველა ბალახების მოსასპობად წარმატებით გამოიყენება სხვადასხვა ქიმიური საშუალებები, კერძოდ, ჰერბიციდებით ჩატარებულ ცდებში გამოყენებული ბუტილისეთერის პრე-

პარატის ორმაგი შესხურება ჰექტარზე ნარის რაოდენობას 86,5-დან 94%-მდე, დანარჩენ სარეველა ბალახებს კი 90%-მდე ამცირებს.

ცდებით დადგენილია, რომ დაჭაობებული საძოვრების დაშრობა და ძირეული გაუმჯობესების ღონისძიებების განხორციელება 100-200%-ით აღიდებს ბალახნარის მოსავალს, მორწყვა 100-150%-ით, ბუჩქნარისაგან გაწმენდა - 30-60%-ით, სარეველებისაგან გაწმენდა კი 15-20%-ით. პირუტყვის პროდუქტიულობის ზრდა იმდენად საკვები ერთეულების ღონით არ განისაზღვრება, რამდენადაც მონელებადი პროტეინის ოდენობით. პროტეინის ნაკლებობა კვების რაციონში როგორც ერთი ცენტნერი პროდუქციის წარმოებაზე, ისე ერთ სულ პირუტყვზე გაანგარიშებით საკვების გადახარჯვას იწვევს, ეს კი, თავის მხრივ, პროდუქციის თვითღირებულებას ზრდის და წარმოების ეფექტურობას ამცირებს.

მეცხვარეობის იმ ორგანიზაციული ფორმის პირობებში, რომელსაც ჩვენ ახლა ვიხილავთ, ცხვრის წლიური მოხმარებული საკვების სტრუქტურაში საძოვრული საკვები 71,1 პროცენტს შეადგენს, ხოლო დამატებითი საკვები 25,2 პროცენტს. ამიტომაც მეცხვარეობის ინფრასტრუქტურაში საძოვრების გამიყენების საკითხი დიდად მნიშვნელოვანია. ძველად არსებობდა საძოვრების გამოყენების გონივრული იმფრასტრუქტურული სისტემები. ამჟამად, მათი სრული აღდგენა ძალზე ძნელია, რადგან მათ შესახებ მოხრობელი ცოტა ვინმე დარჩა, ხოლო წერილობითაც, ცოტა რამ მოგვეპოვება. ამიტომ, მათი გამოვლინების სიძნელის მიუხედავად, რაღაც უნდა ვიღონოთ, მართალია, რამდენადმე დახმარებას გაგვიწვევდა საძოვრების საიჯარო საარქივო მასალები, აგრეთვე სოფლის მეურნეობის ძველად წარმოებული გამოკვლევები, მაგრამ ეს მასალები ჩვენთვის სადღეისოდ მიუწვდენელია. ძველად არსებული საძოვრების გამოყენების სისტემებზე გავლენა უნდა მოეხდინა მეცხვარეობის მეურნეობების სიდიდეს; მსხვილი ფარების მიერ საძოვრების გამოყენების ინფრასტრუქტურული სისტემები შედარებით მეტი რაციონალური შინაარსით ხასიათდება. მაგრამ მცირე ფერმერულ მეურნეობას მსხვილ მეურნეობებთან შედარებით საძოვრების გამოყენების საქმეში უპირატესობა გააჩნია, მეტი მოქნილობა და საძოვრების მეტი გამოყენების უნარი. უნდა ვიგულისხმოთ, რომ საძოვრების გამოყენების სისტემების ჩამოყალიბებაზე მეცხვარეობის გამოცდილებასა და უნარიან ხელმძღვანელობასაც უნდა ჰქონოდა გავლენა.

ცნობილია, რომ ჩვენი საზამთრო საძოვრები წარმოადგენს ნახევარუდაბნოებს, ნახევრად ველისა და ველის მცენარეულ დაჯგუფებებს. მაგრამ მიუხედავად ამისა, ყველა საძოვარი მეტ-ნაკლებად წარმოდგენილია ოთხი სახის საძოვრული მარაგით; შემოდგომით ძირითადად შემოდგომის ერთწლიანების სახით, ზამთარში – ზაფხულის

ვეგეტაციით ეგრეთწოდებული ხორაგი, მათ შორის აბზინდა მლაშობურებით, ადრე გაზაფხულზე – უროსა და ველის მცენარეულობით. მცენარეულის აღნიშნულ მარაგს ჩვენი გონიერი მეცხვარე შესაბამისად იყენებდა და საზამთრო საძოვრების გამოყენების სისტემაც იმაში მდგომარეობდა, რომ მას ერთი და იგივე ადგილი გამოეყენებინა სეზონური მცენარეული მარაგის მიხედვით:

1) შემოდგომაზე – საშემოდგომო ერთწლიანების სიმწვანეს ცხვარი წიწკნიდა, ხოლო ზამთრის ხორაგს პირს არ დააკარებდა; 2) ზამთარში – ხორაგი – მათ შორის ყინვებით დავარგებული აბზინდა-მლაშობურები უკვე დიდი კვებითი ღირებულებით გამოირჩეოდნენ; 3) ადრე გაზაფხულზე-ეფემერებისა და ეფემეროიტების სიმწვანე; 4) ბოლოს, ურო და ველის მცენარეული.

საძოვრების სიუხვისა და მაღალი მოსავლიანობის მიუხედავად, საზამთრო საძოვრების გამოყენება მტკიცედ იყო განსაზღვრული 150 დღით. მთიდან ჩამოსულ ცხვარს დეკემბრანდე საზამთრო საძოვარს არ აკარებდნენ. ჯერ ნაწვერალებს მოატარებდნენ, მერე ვენახებსა და ბაღებს, შემდეგ სოფლის სანახიროებს და მხოლოდ ნოემბრის ბოლოს საზამთრო საძოვრებზე ჩააყენებდნენ. ასევე, საზამთრო საძოვრებიდან აპრილში გამოყავდათ. ჯერ ახლო-მახლო გარდამავალ საძოვრებზე აიყვანდნენ: ელდარ-სამუხიდან – შირაქსა და ივრის თავებზე, დონღუზ-დარიდან – იოღმუღანლოს სოფლის საძოვრებზე, კარადუზიდან – უდაბნოზე, სარვანიდან – იაღლუჯაზე და ა.შ. ამის შემდეგ ცხვარს მთისაკენ წაიყვანდნენ და თრიალეთის გარდამავალ საძოვრებზე შეაჩერებდნენ. ბოლოს ივნისის პირველ რიცხვებში მთაში – ჯავახეთ-მესხეთში – ავიდოდნენ. მაგრამ მეცხვარეები მთაში ერთბაშად არ შედიოდნენ და ცხვარს ჯერ საბაროებში ამყოფებდნენ, როდესაც მთა მზად გახდებოდა ცხვრის მისადებად – თოვლი ჩამოდნებოდა, ბალახი საკმაოდ წამოიწვედა ჰაერი გათბებოდა, მხოლოდ მაშინ ცხვარს მთის საძოვრებზე სუბალპურ და ალპურ ზონაში აიყვანდნენ ხოლო ბატკანს დედებისაგან ასხლეტავდნენ და მაღალ ალპურ ზონაში საბატკნეში მოათავსებდნენ, მთაში ცხვარს სექტემბრის ბოლომდე ამყოფებდნენ.

ახლა მთის საძოვრების გამოყენების შესახებ. ბარში თუ საძოვრების გამოყენება მათი სეზონური მცენარეულის მარაგით ისაზღვრებოდა, მთაში საძოვრების გამოყენება საძოვარზე მცენარეულის გაძოვება აღდგენის საფუძველზე ხდებოდა, რაც საძოვრის რამდენიმე ნაკვეთად გამოყოფით იწყებოდა. ამიტომ საძოვრების გამოყენება წარმოებდა, მართალია, მცირე რაოდენობის ნაკვეთებში, მაგრამ მაინც ნაკვეთ-მორიგეობის საფუძველზე მათი გაძოვება აღდგენის მორიგეობითი შემოვლით ორმოცი-სამოცი დღის შუალედებით ანუ ზაფხულის მანძილზე 2-3 როტაციით. საბატკნეს იგივე წესით იყენებდნენ.

მთის საძოვრების გონივრულად გამოყენების მიზნით, მეცხვარე მწვემსები ცდილობდნენ, ჰქონოდათ ცხვრისათვის სამი სახის საძოვარი: 1) საბარო-მთაში ასვლის პირველი პერიოდის მოკლევადიანი მოხმარების საძოვარი, ვიდრე მთის მუდმივი მოხმარების საძოვარი თოვლიანობის, სიცივისა და უბალახობის გამო ჯერ მისადგომი არ იყო, აქვე ჩამოჰყავდათ ბატკანი გაპარსვის შემდეგ; მეცხვარეები ხშირად საბაროებად მორიგეობის საფუძველზე მოსახლეობის სავარგულებს იყენებდნენ; 2) ძირითადი-სუბალპებსა და ალპურ ზონაში გაადგილებული სახელმწიფოსაგან იჯარით აღებული საძოვრები; ამ საძოვრებს მეცხვარე იყენებდა ივნისს-სექტემბრის ვადებში; ამ საძოვრებზე, სადგომის ახლოს, გამოყოფილი ჰქონდათ აგრეთვე ეგრეთწოდებული სამი ყორული, რომელსაც მეცხვარე სადამოლობით მოკლე ვადით იყენებდა ცხვრის ყველაზე ძვირფასი სულადობისათვის; 3) საბატკნე-ესეც იჯარით აღებული მაღალალპური საძოვარია, რომელსაც მხოლოდ ბატკნისათვის იყენებდნენ მისი დედისაგან ასხლეტის შემდეგ, ვიდრე პარსვამდე, დაახლოებით 60-70 დღეს.

ძველად ძირითადი საძოვრები იჯარით ხანგრძლივად იყო მიმაგრებული მომხმარებლებზე, ამიტომ მომხმარებელი უვლიდა საძოვრებს, ცდილობდა შეენახა საძოვრის კეთილბალახის შემადგენლობა და მოსავლიანობა. ზრუნავდა საძოვრების წყლით მომარაგებაზე-გამოჰყავდა რუებით წყალი, აკეთებდა გუბებს, იცავდა წყაროებს, წმენდავდა ჭაობებს და სხვა. ბინაზე აკეთებდა ქვიტკირის ბაკებს, ქოხებს, რაც, როგორც ვხედავთ სადღეისოდ ჩვენთვის დიდი განძია. ერთი სიტყვით, მოიჯარე მომხმარებელი ყოველი საშუალებებით ცდილობდა კარგად შეენახა და ზომიერად გამოეყენებინა მასზე გაპროვინებული საძოვარი, რადგან იცოდა, რომ საძოვრის გადატვირთვა და მტაცებლური გამოყენება მალე გამოაცლიდა მას არსებობის საშუალებას.

ამჟამად საძოვრების გამოყენება უარესობისაკენ შეიცვალა გარდამავალი საძოვრების, ნაწვერალების ბაღ-ვენახების, სოფლის სანახიროებისა და სხვა საძოვრული სავარგულების გამოთიშვის შემდეგ ძირითადი საძოვრების გამოყენება ძალზე გაძნელდა, საძოვრები ძალზე გადაიტვირთა; საძოვრების განაწილება ზოგჯერ ისე ხდებოდა, რომ მომხმარებელთა უმრავლესობის საძოვრების მრავალნაკვეთიანობა აღმოჩნდა დაშორებული ასი, ორასი კილომეტრით და მეტი მანძილით ერთიმეორისაგან. მაგალითად წითელწყაროს რაიონის არბოშიკის კოლმეურნეობას საზაფხულო საძოვარი ემაგრებოდა ნიალაზე (ასპინძია რაიონი), შავნაბადა-თავკვეთილასთან (ბორჯომის რაიონი), ხევსურეთსა და ჯავის რაიონში და სხვა. საძოვრების უმრავლესობა განაწილებული იყო ზონალობის გათვალისწინების გარეშე. დღეს ჩვენ არ ვიცით საქართველოს მეცხვარეობის მიერ საძოვრების გამოყენების მდგომარეობა.

რეობა. კერძოდ, ცხვრის ფარებს მიმაგრებული აქვთ თუ არა საბატკნე ადგილები, საბარო ან გარდამავალი საძოვრები. პრივატიზებული მიწებიდან განსაკუთრებით უცხოელებზე გაყიდული მიწების გამო მეცხვარეები იძულებულნი არიან ცხვარი შუალედური საძოვრების გარეშე ბარიდან პირდაპირ მთაში აიყვანონ და მთიდან ყოველგვარი შუალედური საძოვრების გარეშე პირდაპირ საზამთრო საძოვრებზე ჩააყვანონ. ყველა ეს გარემოება ძალზე ვნებს მეცხვარეობას. იწვევს მიმაგრებული საძოვრების გაუმჯობესებისადმი მომხმარებლის უყურადღებობას. იგი აღარ ზრუნავს საძოვრების მოვლაზე, წყლით მომარაგებაზე, მითუმეტეს საძოვრების გაუმჯობესებაზე და საძოვრების მტაცებლურ ექსპლოატაციას ეწვევა. ასეთ პირობებში ძნელია პირუტყვის საძოვრების გაუმჯობესების გზების განხორციელება; ახალ ვითარებაში როგორც დავინახეთ გამოუსადეგარია ძველად არსებული საძოვრების გამოყენების ინფრასტრუქტურული სისტემები. ამიტომ საჩქაროდ უნდა დამუშავდეს და დაინერგოს საძოვრების გაუმჯობესების ახალი რაციონალური ინფრასტრუქტურული პროექტები.

საქართველოდან ჩრდილო კავკასიის რესპუბლიკებზე ყიზლარის ზამთრის საძოვრების დიდი ოდენობით გადაცემამ გამოწვია ამ რესპუბლიკებში მეცხვარეობის დარგის დიდი განვითარება და ზაფხულის საძოვრების მწვავე უკმარისობა. გახშირდა მათ მიერ ჩვენი მთის სოფლების საძოვრების ათვისების მცდელობა. შექმნილი მდგომარეობიდან გამომდინარე მიზანშეწონილად მიგვაჩნია, შემოსავლების მიღების მიზნით, ჩრდილო კავკასიელებზე თავისუფალი ზაფხულის საძოვრების გაქირავება. მაგალითად, დუშეთის რაიონის სოფელ შუაფხოს საკრებულოს გააჩნია 15000 ჰა საზაფხულო საძოვარი. ყავთ 5000 სული ცხვარი. ცხოვრობს 70 კომლი. 5000 სულ ცხვარს ნორმით ესაჭიროება 2000 ჰა ზაფხულის საძოვარი, დანარჩენი 13000 ათასი ჰექტარი შეიძლება გაქირავდეს 32500 სულ ცხვარზე, რომლის სავარაუდო შემოსავალი საკრებულოსათვის იქნებოდა ათისთავის ადების შემთხვევაში 3250 სული ცხვარი. ყაზბეგის რაიონის თრუსოს ხეობაში საზაფხულო საძოვრებზე იალაღობდა 55000 სული ცხვარი. დღეს ეს საძოვრები თავისუფალია.

სახალხო სამეურნეო დიპლომატიის თვალსაზრისით ძალზე საინტერესოა ჩენებისა და თუში მეცხვარეების ისტორიული ურთიერთანამშრომლობა. თუშები და ჩენები არამც თუ სარგებლობდნენ ერთიმეორის საძოვრებით, არამედ ამხანაგობასაც კი ქმნიდნენ და ერთად ყიზლარის ზამთრის საძოვრებისაკენ მიუყვებოდნენ გზას. ზაფხულში თუშეთის საზაფხულო საძოვრებზე თუშები მწყემსავდნენ ჩენების ჩხვარს, ცხვრის მოვლაში გასამრჯელოდ ცხვარს წველიდნენ და მატყლს პარასავდნენ. საკუთრივ თუშებს ყონალობა (მეგობრობა) ჰქონ-

დათ ჩეჩნებთან, ლეკებთან, დიდოელებთან, აზერბაიჯანელებთან, რომლებსაც ანაც ზამთრის საძოვრებს ქირობდნენ. ამან განაპირობა ისიც, რომ თუშები ვაჟებს ენის სწავლების მიზნით ხშირად ერთი წლითაც კი აბარებდნენ თავის აზერბაიჯანელ ყონალებს. ადრე თითქმის ყველა თუშურ ოჯახში იყო ერთი აზერბაიჯანული ენის მცოდნე, მეენე, რომელიც მეზობელ ხალხებთან ურთიერთობის საკითხებს აგვარებდა.

მეცხვარეობა მომგებიანი დარგია, საჭიროა მისი ინფრასტრუქტურის განვითარება—სრულყოფა, მსოფლიო სტანდარტებთან მიახლოება და კონკურენტუნარიანობის ამაღლება. ამ თვალსაქმის მიზანშეწონილად მიგვაჩნია ჩრდილო კავკასიის მეცხვარეობასთან ერთად შეიქმნას ერთობლივი ფერმერული მეცხვარეობა, რომლებიც ზაფხულობით გამოიყენებდნენ ჩვენ საზაფხულო საძოვრებს, ზამთარში კი ჩვენი მეცხვარეები გამოიყენებდნენ ყიზლარის ზამთრის საძოვრებსა და ინფრასტრუქტურას.

აღმოსავლეთ საქართველოს საზამთრო საძოვრების უმეტეს ნაწილზე, ახლო წარსულში, დიდი უწყლობა აღინიშნებოდა, ეს გარემოება ძალზე მძიმე პირობებს უქმნიდა ამ საძოვრებზე დაზამთრებულ ცხვარსა და საერთოდ მეცხოველეობას. მით უმეტეს, დოღის პერიოდში. ასეთივე წყლის უკმარისობა აღინიშნება ზაფხულის მთის საძოვრებზეც. ზაფხულის მეორე ნახევარში შრება წყლები და გვაღვიანობა მყარდება კავკასიონის უმეტეს მაღალმთიან საძოვრებზე.

ამიტომ იყო, რომ მეცხვარეობის განვითარების პრობლემათა შორის თავის დროზე რესპუბლიკაში ბუნებრივი საძოვრების გაწყლოვანების საკითხმა ჯეროვანი ყურადღება მიიქცია. აღმოსავლეთ საქართველოში საზამთრო საძოვრების გაწყლოვანება 1955 წელს დაიწყო და ძირითადად 1965 წელს დამთავრდა. ამ წელით 682865 მეტრის წყალსადენის ქსელის საშუალებით გაწყლოვანდა რესპუბლიკაში 197995 ჰექტარი საზამთრო საძოვრები. რესპუბლიკის შიგნით მოეწყო საზამთრო საძოვრების გაწყლოვანების ხუთი სისტემა: იაღლუჯის, უდაბნოს, ჩათმის, ყარღო-ნატბეურა-ტარიბანისა და პატარა შირაქი ელდარის გაწყლოვანების სისტემა.

ამჟამად აღმოსავლეთ საქართველოს ბუნებრივი საზამთრო საძოვრების გაწყლოვანების სისტემა მოუვლელობის გამო, გამოსულია მწიობრიდან მეცხვარეობა დიდ ზარალს განიცდის. სოფლის მეურნეობის განვითარების ტენდენციები საქართველოში, აგარარული რეფორმების გატარების პირობებში, დაუყოვნებლივ მოითხოვს სახელმწიფოს მიერ ზამთრის საძოვრების გაწყლოვანების, ამ ძვირფასი წამოწყების, დროულად აღდგენა-ფუნქციონირებას.

გამოყენებული ლიტერატურა

1. ვაჟა-ფშავეკლა. ხევსურები; თხზ; სრული კრებული ტ. IX. თბ. 1964, გვ. 46.
2. გამყრელიძე ბ. ცენტრალური კავკასიის მთიელთა ალპური მესაქონლეობა „მეცნიერება“ 1982.
3. ქუმსიშვილი ვ. მომთაბარე მეცხვარეობის ტექნოლოგია ინტენსიფიკაციის საფუძველზე „განათლება“ თბ. 1983.
4. საქართველოს კანონი (სახელმწიფო საკუთრებაში არსებული სასოფლო-სამეურნეო დანიშნულების მიწის პრივატიზების შესახებ). საქართველოს საკანონმდებლო მაცნე, № 42, 2005.
5. მცხეთა-მთიანეთის ტერიტორიის სოციალურ-ეკონომიკური და დემოგრაფიული განვითარების პრობლემები. თბ. 2012.
6. ქავთარაძე თ. აგრარული რეფორმა საბაზრო ეკონომიკის პირობებში და საქართველო. „მეცნიერება“, თბ. 2003.
7. წიკლაური ქ. მეცხოველეობა და ბიზნესი საქართველოს მაღალმთიანეთში თბ. 2002.

თენგიზ ქავთარაძე

ეკონომიკის აკადემიური დოქტორი

**პირუტყვის საძოვრების გაუმჯობესების გზები საქართველოში
ანოტაცია**

ნაშრომში დადგენილია რესპუბლიკის ზაფხულისა და ზამთრის საძოვრების ოდენობა. საუბარია პირუტყვისათვის მყარი საკვები ბაზის არსსა და მნიშვნელობაზე. გაანალიზებულია საკვები კულტურების ეკონომიკური შეფასების მაჩვენებლები. შესწავლილია ზამთრისა და ზაფხულის საძოვრების ნაკლოვანებანი. ნაშრომში პირველადაა წამოყენებული წინადადება – ჩრდილო კავკასიელ მეცხვარეებთან ერთად, ერთობლივი ფერმერული მეცხვარეობის ფუნქციონირების შესახებ.

Тенгиз Кавтарадзе

Академический доктор экономики

ПУТИ УЛУЧШЕНИЯ ПАСТБИЩ СКОТА В ГРУЗИИ

Аннотация

В работе установлено количество летних и зимних пастбищ Республики. Речь идет о сущности и значении базы твердой пищи. Проанализированы показатели экономической оценки пищевых культур. Изучены недостатки зимних и летних пастбищ. В работе впервые выдвинуто предложение – о функционировании единого фермерского овцеводства в месте с Северо-Кавказскими овцеводами.

Tengiz Kavtaradze

Academic Doctor of Economics

THE WAYS TO IMPROVE LIVE-STOCK PASTURES IN GEORGIA

Annotation

In the work there is stated the quantity of summer and winter pastures of the country. The subject is the essence and significance of solid forage reserve for live-stock. Are calculated the indices of economic evolution of forage crops. Are analyzed the shortages of winter and summer pastures use. The work suggests a new plan about the functioning of joint sheep-breeding farms together with north Caucasus sheep breeders.

ზოგადი

ცილა ლომაია
Профессор ГТУ и КМУ
ნურან რასულოვა
Докторант КМУ

**ПРИОРИТЕТЫ МАЛОГО И СРЕДНЕГО БИЗНЕСА В АЗЕРБАЙДЖАНЕ
И ГРУЗИИ**

В сегодняшних условиях невозможен экономический прогресс государства, без коммерческого, промышленного развития финансовых институтов и других производственных инфраструктур. Все эти понятия стали неотъемлемой частью повседневной жизни современного человека. Деловые взаимоотношения, возникающие в этой сфере - называется бизнесом, в котором малое и среднее предпринимательство играют решающую роль.

В развитых странах развитие малого и среднего бизнеса осуществляются высокими темпами, постольку как национальные правительства передают особое значение подобным производствам и оказывают им значимую помощь. В экономически развитых странах, малый и средний бизнес основа формирования среднего класса, который является базой стабильного развития экономики и трудоустраивает большую часть населения. В этих странах на протяжении последних нескольких десятилетий 50-70% ВВП-производят компании малого и среднего бизнеса.

Малые производства проявляют эффективность не только в потребительской сфере, также в перерабатывающих отраслях промышленности, как производители отдельных механизмов, деталей и полуфабрикатов, выпуск которых не рентабелен для крупных предприятий. Отмеченное в основе определения малых предприятий и системного подхода в экономики западных стран. В последние годы, не смотря на концентрацию и централизацию капитала в ряде стран, не происходило ограничение масштабов малого и среднего бизнеса, поскольку они проявили невидимую жизнеспособность.

Развитие малого и среднего бизнеса особо важное значение имеет для любого постсоветского государства. Как правило, оно особую роль играет в формировании ВВП почти всех стран, создании рабочих мест, в удовлетворении потребностей крупных компаний, в внедрении новых технологий и новаций.

В современных условиях для экономики Грузии и Азербайджана крайне важен рост малого и среднего бизнеса, его формируемое развитие (по официальной статистике в Грузии в МСБ производится 19-20% добавочной стоимости страны и обеспечивается 43-44% рабочих мест. Это обусловлено и тем, что несмотря двадцатилетнего опыта реформ, Грузия остается страной

имеющей переходную экономику. Именно противоречивые, часто негармонизированные реформы не смогли обеспечить предпосылки структурных преобразований и вызвали неосмысленную деиндустриализацию. В Азербайджане зарегистрировано всего 205028 единиц субъектов малого бизнеса. Из этого числа 91,09% индивидуальные предприниматели (АЗСТАТ), а именно 64,2% субъектов малого и среднего бизнеса работают в сфере оптовой и розничной торговли, а также ремонта автомашин и мотоциклов. Вторым по значимости сегментом является транспорт и амбарное хозяйство (10,7%), третьим – организация проживания и общественное питание (6%). Далее промышленность (2,3%), сельское хозяйство, лесное хозяйство и рыболовство (2%). Операции связанное недвижимостью а также строительство (1,1%).

Грузия и Азербайджан нуждаются в создании другого типа экономики, которая будет конкурентноспособной. Путь к экономике нового типа, лежит именно на изменение формата частного предпринимательства, которая в экономике является носителем заряда новых структурных изменений. Известно, что малый и средний бизнес не могут вернуть потерянные позиции тяжелой и перерабатывающей промышленности, но они способны сыграть решающую роль в концепциях и отраслевых кластерах муниципального и регионального развития.

В условиях открытой экономики малый и средний бизнес могут стать инструментом диверсификации крупных корпораций и потребительского рынка. Развитие малого и среднего предпринимательства в Грузии и Азербайджане позволят нам эффективно решать такие важные проблемы, как рост конкуренции, расширение социальной базы реформ, формирование среднего класса, занятость населения, нагрузка производственных мощностей, формирование бюджетных доходов, весомый вклад в маловое накопление внутреннего продукта страны и общее решение проблем социально-экономических проблем страны.

Если целью является создание экономики Грузии в виде нового типа экономики, то потребность в развитии малого и среднего бизнеса являются неизбежным. Соответственно, развитие подобного типа и масштабов бизнеса, должна стать приоритетной политической и экономической задачей и в Азербайджане.

С учётом вышеизложенного, в условиях рыночных отношений, особое значение предаётся в Грузии и Азербайджане изучению развития малого и среднего предпринимательства и разработке рекомендаций по повышению их эффективности. Этим и был определен выбор темы и актуальность проблемы.

Хотя многие ученые работали над проблемами малого и среднего бизнеса, но сравнительный анализ малого и среднего предпринимательства в Грузии и Азербайджане, скажет новое слово в области развития бизнеса в обеих странах, так что проблема весьма актуальна.

Основная цель работы, фундаментальный анализ функционирования малых и средних предприятий Грузии и Азербайджана, на основе анализа сильных и слабых сторон сектора подобного рода бизнеса – разработка рекомендаций по повышению их эффективности.

Для достижения этих целей в процессе исследований будут рассмотрены в следующие основные **задачи** :

- Оценки Малого и Среднего предпринимательства, как экономической категории;

- Анализ идентификации и поддержки Малого и Среднего бизнеса для различного типов страны ;

- Изучение Модели Налогообложение малого и среднего бизнеса и выявление характеристик для различных типов стран;

- Определение этапов развития малого и среднего бизнеса Грузии и Азербайджана, с целью выявления закономерностей и особенностей , на основе расчета соответствующих индексов;

- Характеристика стадий развития малого и среднего бизнеса Грузии и Азербайджана.

- Детальный анализ ситуации малого и среднего бизнеса в Грузии ;

- Общее состояние государственной поддержки малого и среднего бизнеса и расчет прогнозируемых показателей.

- Обоснование объективной необходимости поддержки Малого и среднего предпринимательства Грузии и Азербайджана и разработка пакета предложений практической значимости.

Основное научное нововведение, это разработка тех, основанных на научно - методической базе подходов, которые помогут повысить эффективность функционирования малого и среднего бизнеса . В частности, намерены изучить и анализировать новую систему налогообложения предприятий. На основе всестороннего анализа текущей ситуации и развития сектора МСП, будет определен развитие объективной необходимости в Грузии и Азербайджане . Научные вклады элементов будут отражены в результатах исследований.

Проблемы многих малых и средних предприятий были изучены и исследованы Грузинскими экономистами-исследователями и практиками (Р. Асатиани, Н. Читанава, И. Месхия, г. Папава, Е. Бараташвили, Е. Меквабишвили, М. Тетрашвили, Н. Орджоникидзе, Т. Ростиашвили, Л. Цецхладзе, Е. Джулакидзе, Н. Чихладзе и др.) и зарубежными Р.Хизрич, Ф.Хаек, И.Шумпетер, М.Питерси, А.Бунич, А.Лапуста, А.Хоскинг, Э.Шкрел, П.Шоум, Р.Коуз, А.Мицк, Л.Старостин, и др.)–Тем не менее, у большинства авторов, МСБ по развитию бизнеса и повышению эффективности трудовых вопросов, в основном рассмотрены на микроуровне или общем контексте .

Наш основной вклад заключается в исследование проблемы в деталях и глубокий анализ соответствующих рекомендаций для малых и средних предприятий.

В процессе исследований использованы методы системного анализа, синтеза, графики и экономического - Математического моделирования, абстрактно - логический, реляционной и экономических - статистических расчетов.

Предметом исследования являются теоретические, методологические и практические вопросы малого и среднего бизнеса, их структуры, регулирование и продвижение проблем в Грузии и Азербайджане - наиболее важные аспекты ситуации и сектора исследования, сравнительного анализа и соответствующих рекомендаций.

Исследованы различные взгляды ученых экономических бизнес-школ как во круг предпринимательства а также ее роли и значимости в малом и среднем секторе. Было отмечено, что предпринимательство является инициативным мероприятием (производство товаров, оказание услуг, заключение договоров), граждан, физических и юридических лиц, направленным к системному принятию прибыли (дохода).

Мир по-прежнему не в состоянии «договориться» об единой стандартизации определения "малого" и "среднего" бизнеса. В различных странах и международных организациях они заметно отличаются. Дефиниция «Малого бизнеса» в социально - экономических исследованиях, несмотря на его широкое распространение, она все еще не имеют прочную основу. Единственное, в чём все исследователи сходятся, является хрупкость малых предприятий, количественная и качественная характеристика их несовершенства, особенно в развивающихся и постсоциалистических странах. Справедливо считается, что большинство исследователей этот термин часто используют ненадлежащим образом.

С целью определения отдельных инструментов Политики перспектив МСП осуществили прогнозирование объёма продукции выпущенной данным сектором на основе анализа и его составных элементов, для чего был применён метод экстраполяции. Также на основе выбранных индексов мы представляем индексы развития малого и среднего бизнеса, и на этой основе приводим периодизацию МСП в Грузии и Азербайджане.

Роль малого бизнеса в экономике определяется за счет следующих обстоятельствах:

1. Создает рабочие места. В развитых странах малый бизнес использует почти половину рабочей силы частного сектора страны и них приходит от 2/3-до 3/4 новых рабочих мест. Важно учитывать, что этот вид роста числа рабочих мест в основном за счет деятельности малых предприятий, средних или крупных

предприятий, которые направлены на восстановление, но большинство малых предприятий не имеют наёмных сотрудников.

2. Создает новые продукты. Возможность внедрения инноваций, что характерно для многих малых фирм, будет продолжать оказывать целый ряд преимуществ как технологического развития и диверсификации рынков экспорта товаров или услуг. В некоторых случаях, новшества в видении обновления маркетинговых возможностей; в отдельных случаях, вводящий определенной новизны сам создает новую технологию, на основе чего предаетрост и расширение деятельности компании или весь свой бизнес продает более крупной компании, которая нуждается в внедрении этой технологии.

3. Удовлетворяет потребности более крупных организаций. Множество малого бизнеса для крупных корпораций являются дистрибьюторами, поставщиками услуг. В то же время, государственные учреждения, торговые контракты от части заключают специально с малым бизнесом.

4. В экономика вносит значительную массу денег. Например, если представить малый бизнес США единым экономическим агрегатом – он бы занял III место в мировой экономике.

5. Идёт на такой риск, что крупные компании часто воздерживаются. Предприниматели в целом, как рискованные люди, готовы реализовать новые, неиспытанные идеи, играют важную роль в экономике.

6. Предлагают товары и услуги особого вида.

Во многих случаях, малый бизнес занимает нишу, что более крупные компании, как правило, игнорируют. Кроме того, малые и средние предприятия являются гибкими и могут быстро адаптироваться к изменениям рынка и производства новой конъюнктуры. С другой стороны, они могут быстро создавать и развешивать новое оборудование и технологии, которые не могут быть осуществлены крупными фирмами, потому что они являются важными компонентами выхода принципиально новой техники, которая ломает масштабную стабильность производства. В третьих, малые предприятия характеризуют дух инициативы и динамизма. Последние обстоятельства существенно отличаются для больших и малых фирм. Это находит отражение в специальных человеческих отношениях и конкретном социально - психологическом климате, который характеризуется небольшим штатом, где все независимости обедены и стремятся к выживанию. Небольшая компания способна поддерживать такой важный пункт перехода к рыночной экономике решит проблему, например, образованиерыночной инфраструктуры. Она занимает в национальной экономике социально - экономический организм необходимый для таких функций, которые не могут быть осуществлено крупными предприятиями: Информационно- консультативные и аудиторские фирмы; центры обучение персонала, отбора и оценки; валютные и фондовые биржи, фирмы промышленного развития и технических услуг и так далее.

Кроме быстрого оборота средств, источником роста эффективности малого предприятия является также ряд факторов. Взаимоотношения между сотрудниками небольшого коллектива, возможность доверия создает различные принципы управления, не так как в традиционных государственных коллективах, где от каждого сотрудника высокий спрос на профессиональное обучение. Важной социальной функцией Малого предприятия является то, что оно способен в больших масштабах «проглотить» безработицу, которая создана высвобождением на крупных предприятиях по сокращению и разрядить социальную напряженность, вытекающие из экономического кризиса и рецессии. Таким образом, любая реформы и часть экономической политики должна стать восстановление предпринимательской активности, и «львиная доля» в ней приходит на развитие малого и среднего бизнеса. Анализ функционирования малых предприятий дает нам основание представить их сильные и слабые стороны.

История предпринимательства длится веками, но его современное восприятие формировалось в период становления и развития капитализма, которая источником и основой процветания выбрала свободное предпринимательство. Рыночная система (капитализм) представляет собой сложную систему коммуникации, с помощью чего предусматривается, агрегируется, уравнивается множество индивидуальных свободных решений. Главный институт рыночной системы, это частное предпринимательство и свобода выбора, которая тесно связана с частной собственностью. Свобода предпринимательства означает, что предприниматели могут свободно принимать решения о том, что производить и в какую отрасль входить или покидать. Кроме того, владельцы капитала и материальных ресурсов, их используют по своему усмотрению.

Предприниматель - ключевая фигура в свободной рыночной экономике. Труд, капитал, научные знания и другие факторы производства не действуют до тех пор, пока их не коснется предпринимательский талант. Предприниматель работающий в конкретных рыночных условиях для достижения собственной выгоды в то же время приносит пользу для всего общества.

Успешные предприниматели также отличаются друг от друга, как все другие люди. Профессор Джефф Мадуро в их общей характеристике - идентифицирует три наиболее важных качественных штриха.

1. Толерантность к риску (конформизм). Предприниматели с понятием относиться, осознают приспосабливаются к тому риску, которая называется - потеря инвестиции в бизнесе.

2. Творчество. Предприниматели полностью осознают, какими путями повысить удовлетворенность потребителя. Они могут предсказать такие товары или услуги, или открыть для себя спрос (потребность), который не существует в природе, а затем попытаться удовлетворить это требование.

Иногда предприниматели замечают, что товары или услуги имеют определенные недостатки и пытаются улучшить путем утонченности.

3. Инициатива. Предприниматели берут на себя инициативу, чтобы привести идеи в исполнение. У них есть амбиции и завидная страсть и решимость бороться с новыми и новыми вызовами.

Таким образом, современная научная литература явно укрепил вид предпринимательства как важного экономического ресурса, который приводится от остальных факторов производства и тем самым обеспечивает успех своего вклада в экономическое развитие. Но для осознания сути предпринимателя, должны прислушаться суть понимания, в первую очередь, ко всем его психологическим характеристикам. В бизнесе имеет особое значение, разделение отдельных направлений.

Различают три направления бизнес-концепций: позитивную, критическую и прагматичную.

Согласно позитивной концепции, бизнес понимается как общественно полезная деятельность, которую ведут люди по собственной инициативе и с целью производства товаров и услуг для других людей, для общества в целом. Эта концепция является основой для определения бизнеса в западных странах (Европа, США). В их учебниках бизнес успешен как ведущая система деятельности, как система создания требуемой обществом продукции, удовлетворения их желаний. Короче позитивная концепция, бизнес рассматривает как систему производства для удовлетворения потребностей и желаний общества. Согласно положительной концепции бизнес понимается как человеческая деятельность для обоюдного обслуживания друг друга, а также их совместная деятельность, направленной на благо общества. Бизнес основан на всеобщих интересах и он непротиворечивое явление. Именно поэтому бизнес является типичным признаком жизни людей, магистраль и главная движущая сила социально - экономической системы, продукт осознанного выбора людей. Эта концепция предполагает, что в бизнесе нет места серьезным столкновениям и противоречиям, и именно поэтому нет никакой необходимости ограничивать ее виды и в историческом времени. Более того, бизнес не имеют альтернативы. История убеждает нас, что бизнес успешен в той степени, что основан на частной собственности и замены его другим общественным устройством, где форма собственности, в основном государственная - неприемлемо. Для позитивной концепции бизнеса характерны обстоятельства, такими являются: стремлении к всеобщему благу и благосостояния общественности. Подчинение всеобщим интересам, создание основ экономики – фиксируется непротиворечивым явлением. Можно сказать, что бизнес в целом является по своей сути явление положительное, но как показывает практика, не застрахованы некоторые негативные стороны. Положительная концепция бизнеса как теоретическая система единых взглядов, относительно последовательно и систематически была

представлена научной литературе американских учёных С. Розенблатта, П. Бонингтома и Б. Нидлса, по которым дело преподавания бизнес-литературы является общепринятым. Для критической концепции бизнеса Главный исход идеологии заключается в том, что участники рыночных отношений имеют одностороннее направление, что означает расбагатеть одной группе людей, за счет других. Основное ядро этого учения, категория прибыли. Понятно, что движущая идеология бизнеса является получение прибыли. Представители этой концепции считают, что прибыль не будет принят, если покупатель не заплатил намного больше, чем этот пункт на самом деле стоит. Именно из этой философии исходит суть критической концепции бизнеса. К тому же, широкий охват эта доктрина имеет не только в теории, но и на практике очень популярна. Его поддерживает множество политических партий, движений антиглобалистов, ортодоксальных коммунистов и т. д. На основе одной из основных постулатов критической концепции - бизнес характеризуется рыночной экономикой. С целью получения прибыли бизнесмен готов использовать любые правила поведения, в том числе незаконные. Одной группой людей извлечение прибыли от другой группы, представляет последнего в роли донора. Такими донорами являются потребители товаров и услуг, так как в цену товаров, покупаемых ими, включены выигрышные элементы. Рыночная система как механизм распределения продукта не характеризуется какой-либо этическими принципами: семейные хозяйства (так называемые «хаусхолды»), которые имеют возможность накопить большое количество материальных ресурсов наследия, за счёт тяжелого труда и хозяйственности, особенно обманом и пронциательностью получают большую прибыль и соответственно овлаживают большей частью общественного продукта. Тут важен личный интерес, который упорядочивает экономику.

Для успешного развития рынка требуется обстановка в обеих странах, как в Азербайджане так и в Грузии, которое бы стимулировала внедрение широкой гаммы организационных новшеств, в процессе производство были бы достаточной степени совершенны и позволяем бы малым и средним фирмам оформляться и достигать оптимального уровня развития.

Малый и средний бизнес жизненно необходим для обеих стран, поэтому это именно дает людям работу, это во первых, а во вторых, только малый и средний бизнес в состояний гибко реагировать на нужды людей, чего сейчас так недостает в Азербайджане и в Грузии. Мы надеемся, что в скорее, как в Грузии, так и в Азербайджане, нагнется устойчивой прирост предприятий малого и среднего бизнеса. Поставим вопрос: Что значит заниматься бизнесом?

Вот что люди хотят получить от бизнеса:

- доход
- работу
- возможность самостоятельно принимать решения

- возможность эффективно использовать свою квалификацию
- удовлетворение от работы
- шанс реализовать себя как личность
- независимость в жизненных вопросах
- возможность владеть собственностью, которую можно передать своим детям.

Исследование на западе показали, что предприниматели должны полностью отдаваться своему делу, быть готовы работать практически круглые сутки, рисковать своими деньгами и здоровьем.

Быть владельцем своей фирмы – это значит не только стать «начальником». Вы не подозреваете, сколько черновой работы вас ожидает, особенно бумажной: юридические документы, вами собственные планы и контроль их исполнением.

Вам потребуется овладеть самыми разными навыками продавца, снабженца, бухгалтера, эксперта, юриста, руководителя.

Малый и средний бизнес стремится внедрению новых начинаний и имеет обширные возможности сохранения коммерческой тайны конфиденциальности детальности фирмы.

Сложности современного производство, связаны с привлечением большого капитала, рейтингами поглощения кредитов и противопоказаниями, что ставит малых фирм перед дополнительными трудностями.

Развитие малого и среднего бизнеса в переходный период должно считаться приоритетным направлением. Налоговая политика и политика кредитного обеспечения особенно в Грузии должна предусматривать льготы отношений малого бизнеса в конечном итоге обеспечит насыщение потребительского рынка товарами широкого потребления, что свою очередь положительно будет влиять на экономический рост стран. Надо совершенствовать деятельность малых предприятий, чтобы они охватывали все новые сферы деятельности.

Использованная литература

1. У. Гулд – Стратегическое руководство, М – 1998
2. Ц. Ломана – Малый и средний бизнес, ж. соц, экон – 2012
3. Б. Накопия – Экономика предпринимательства в новом экономическом пространстве. Тбилиси 2002 г.
4. Л. Хибберт – In Bussness London 1993.
5. Брагина Е. Малое предпринимательство в переходном экономике Юга. (Мировая экономика и международное отношения №1), На Русском языке, 2001
6. А. Смит. Исследование природы и причин о народных богатств. (Пер. Гогичаишвили Ф.), ТГУ, 1938.
7. Государственный департамент статистики - "Социально -Экономическая ситуация в 2003 году".

8. Терашвили Н. Гигиლავილი р. Малый бизнес в Грузии. Академия наук бизнеса Грузии, 1т. Тб.1995.
11. Кешелашვილი О. Основные проблемы бизнеса, мотивации и тенденции развития в Грузии. Академия наук бизнеса Грузии, Тб.1997, стр.201.
12. Камараული С. Универсальный бизнес-словарь. Тб.2002.
13. Чихладзе Н. Экономика и провословное учение. Тб. „Иновация“, 2009, стр.48-50.

ციალა ლომია
პროფესორი,
ნურანა რასულოვა
დოქტორანტი

**მცირე და საშუალო ბიზნესის პრიორიტეტები აზერბაიჯანსა და
საქართველოში
ანოტაცია**

საბაზრო ეკონომიკაზე გარდამავალი პერიოდი მცირე და საშუალო ბიზნესის ფორმირებით გამოირჩევა.

მცირე და საშუალო ბიზნესი სასიცოცხლოდ აუცილებელია, როგორც საქართველოსთვის, ასევე აზერბაიჯანისათვის, რათა ადამიანებმა მიიღონ მისგან: შემოსავალი, სამუშაო, გადაწყვეტილების მიღებით საკუთარი კვალიფიკაციის ეფექტური რეალიზაცია, სამუშაოთი კმაყოფილება, საკუთარი თავის რეალიზების შანსი, საკუთრების უფლება.

ნაშრომში გადმოცემულია მცირე და საშუალო საწარმოთა ფუნქციონირების შედარებითი ანალიზი. ამ ზომის ბიზნეს-სექტორის ძლიერი და სუსტი მხარეების ანალიზის საფუძველზე გამოვლენილია რეზერვები და მათი ეფექტიანობის ამაღლების რეკომენდაციები.

მცირე და საშუალო ბიზნესი ქმნის პირობებს ყველა ასაკისა და პროფესიის ადამიანებისათვის ნაკლები დანახარჯებით ჩაებან ბიზნეს საქმიანობაში.

ცილა ლომაია
Профессор ГТУ и КМУ
Нурана Расулова
Докторант КМУ

ПРИОРИТЕТЫ МАЛОГО И СРЕДНЕГО БИЗНЕСА В АЗЕРБАЙДЖАНЕ И ГРУЗИИ

Аннотация

Переходный период развития предпринимательства достигается внедрением малого и среднего бизнеса. Малый и средний бизнес жизненно необходим для Грузии и для Азербайджана, чтобы люди получили от него: доход, работу, возможность самостоятельно предпринимать решения возможность эффективно использовать свою квалификацию, удовлетворение от работы, шанс реализовать себя как личность, возможность владеть собственностью, которое можно передать своим детям и другим.

Для малого и среднего бизнеса характерны гибкость производства, динамичность, оперативность, способность достижения успехов, сравнительно малочисленном коллективом совладельцев предприятия. Опыт подтверждает, что малый и средний бизнес создает выгодные условия для включения в деятельность любого вида людей всех возрастов и профессий, в условиях удовлетворения из потребностей малыми затратами.

Tsiala Lomaia
Professor of CIU,
Nurana Rasulova
Doctoral Student

SMALL AND MEDIUM BUSINESS PRIORITIES IN AZERBAIJAN AND GEORGIA

Annotation

The transition period of development of business is reached by introduction of small and medium business.

Small and medium business is vital for Georgia and Azerbaijan that people received from it: the income, to the robot, opportunity independently to undertake decisions opportunity effectively to use the qualification, satisfaction from robots, chance to realize itself as the personality, opportunity to own property which can be transferred to the children and another.

For small and medium business flexibility of production, dynamism, efficiency, ability of achievement of progress, rather small group of co-owners of the enterprise are characteristic. Experience confirms that small and medium business creates favorable conditions for inclusion in activity of any kind of people of all age and professions, in the conditions of satisfaction from requirements small expenses.

გასილ ხიზანიშვილი

ო. გოგებაშვილის სახელობის თელავის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ასისტენტ-პროფესორი, სოციალურ მეცნიერებათა დოქტორი ეკონომიკაში

ბიზნესეთიკის დამოკიდებულება ეთიკასა და ეკონომიკასთან მიმართებაში

21-ე საუკუნის ინტერდისციპლინური კვლევის უაღრესად აქტუალურ პრობლემას წარმოადგენს ბიზნესის ეთიკის მეთოდოლოგიურ სტრუქტურასთან მიმართებაში მყოფი ეკონომიკასა და ეთიკას შორის არსებული დაძაბულობა, სადაც ამოსავალი პუნქტია ეთიკური ფასეულობების პლურალიზმი ეკონომიკურ სისტემათა ფარგლებში, რაც მოიცავს უტილიტარობისა და ეფექტიანობის დომინირებულ ფასეულობებს. ამგვარ მოცულობაში ეთიკა შეიძლება გააზრებულ იქნას საბაზრო ეკონომიკის პოლიტიკური თეორიის სახეობად, სადაც შეუძლებელია სახელმწიფოს პერსპექტივის იგნორირება.¹ ბიზნესის ეთიკა არა მხოლოდ ეთიკასა და ეკონომიკას შორის არსებული დამოკიდებულებაა, არამედ ის ასევე არის საბაზრო ეკონომიკის პოლიტიკურ მართვასა და ეკონომიკური ქცევების კანონმდებლობას/ლეგალურ ინტენციებს შორის სამართლებრივი ბალანსის ფორმა.

გამომდინარე იქიდან, რომ ბიზნესის ეთიკა უშუალოდ ეხება ფირმის ფუნქციონირების სოციალურ – კულტურულ ასპექტებს, მისი, ანუ ბიზნესის ეთიკის ცენტრში ფოკუსირდება ფირმის ეთიკური ქცევის პრობლემა გარემოსთან მიმართებაში ბაზარზე და საზოგადოებაში მთლიანად. ბიზნესის ეთიკა არის მეცნიერების დარგი სწორი ფასეულობების შესახებ ორგანიზაციის მიერ დონეზე, ისევე როგორც ინდივიდუალური ქცევის თაობაზე ორგანიზაციებში – მაკრო დონეზე. ამ აზრით, ბიზნესის ეთიკა არის ფირმის განსაზღვრული, მისაღები ეთიკური პოზიციების ერთობლიობა საზოგადოებასა და სახელმწიფოში. ბიზნესი ეთიკური პერსპექტივით არის არა მხოლოდ დესკრიფციული და პოზიტივისტური დისციპლინა ორგანიზაციების, ინდივიდებისა და საბაზრო სისტემათა ფაქტიური ფასეულობების შესახებ, არამედ ის ასევე ეხება ნორმატიულ საკითხს, რომლის ფასეულობებიც წინა პლანზე უნდა იქნეს წამოწეული და წახალისებული ორგანიზაციებს, ინდივიდებსა და საბაზრო ეკონომიკის ტიპებს შორის ურთიერთობისათვის ფართო სოციალურ და პოლიტიკურ კონტექსტში.

როგორც ცნობილია, პიროვნების თვითინტერესზე დაფუძნებული <<ეკონომიკური ადამიანის>> მყარი იდეისაგან განსხვავებით, რომელიც ბიზნესის ეთიკის ფუნდამენტს წარმოადგენს, ეთიკური ლიბერალიზმი

გვთავაზობს <<სოციალური ადამიანის>> ფართო კონცეპტს, როგორც ეკონომიკური ანთროპოლოგიის საფუძველს. უტილიტარიზმი-მაქსიმიზაციის ნიშნით დეტერმინირებული პიროვნებები არ ხელმძღვანელობენ უტილიტარიზმის აბსოლიტური პრინციპებით, არამედ – მხოლოდ იმგვარი კონტექსტით, რაშიც იგულისხმება <<კარგი ცხოვრების ვიზიონი სხვათათვის და სხვებთან ერთად მსგავს ინსტიტუციებში>>²

პროფ. ლიუტგეს აზრით, კარგი ცხოვრების ვიზიონის იდეა და მისდები მორალური ქცევების უნივერსალური რესტრიქციები აუცილებლად უნდა ეფუძნებოდეს კანტისეულ კატეგორიულ იმპერატივს. ის ასევე უშვებს იმგვარ მდგომარეობას, როდესაც არსებობს დაძაბულობა თვით-ინტერესის მაქსიმიზაციის ეკონომიკურ პრინციპებს, თემის საზოგადოების ეთიკურ პრინციპებსა და მორალურ კანონთა პატივისცემას შორის.³ ამგვარი დაძაბულობის მხრივ, თემისა და საზოგადოების ინტერესთა პერსპექტივით ბიზნესის ეთიკა ყოველთვის იყოფა ეფექტიანობისა და უტილიტარობის ვიწრო ეკონომიკურ მიმართულებად ერთი მხრივ, და სოციალური სამართლიანობის ფართო კონცეპტად, მეორე მხრივ. რასაკვირველია, ჩვენ არ შეგვიძლია მოვხსნათ ეს დაძაბულობა ეთიკასა და ეკონომიკას შორის, თუმცა შეგვიძლია ვცადოთ გარკვევა გადაწყვეტილების მიღებასა და მოქმედებას შორის კონვერგენციის თვალსაზრისით.

როცა ჩვენ ვაანალიზებთ ფირმის რაციონალური არჩევანისა და გადაწყვეტილებების მიღების ცნებას, შესაძლებელია შევნიშნოთ ის, თუ როგორ ხასიათდებიან ორგანიზაციული ქცევა და გადაწყვეტილების მიღება იმით, რასაც ჩვენ შეიძლება ვუწოდოთ მდარე <<ეკონომიკური მიზეზი>>. მაგრამ, ეს მხოლოდ ერთი შეხედვით ჩანს ასე. სინამდვილეში, გადაწყვეტილების მიღება ყოველთვის არ ასახავს ეკონომიკური ადამიანის იდეალს, არამედ ის ეფუძნება <<შეზღუდულ და პროცედურულ რაციონალურობას>>, რომელიც არ გამორიცხავს გადაწყვეტილების მიღების ეთიკურ და პოლიტიკურ დიმენსიებს. ორგანიზაციული გადაწყვეტილების მიღების ეს ასპექტები ასახავს ფაქტების უტყუარობას, მათ დოკუმენტაციას, რაც ფირმებს არა თუ აქცევს ეკონომიკური რაობის იზოლაციაში, არამედ ისინი აღიქმებიან როგორც სოციალური ერთეულები, რაშიც ჩვენ რაციონალურობის პლურალისტურ კონცეპტებს ვგულისხმობთ.

ეკონომიკური მოქმედების ამ ხედვით, რაციონალურობა ეკონომიკურ თეორიაში ეფუძნება არა <<მაქსიმიზაციის ინდივიდუალური პრეფერენციის ჰომო ეკონომიკუსს>>, არამედ პიროვნებებს, რომელნიც ინტეგრირებულნი არიან ეკონომიკურ ურთიერთობათა და გაცვლა-გამოცვლის სოციალურ კავშირში. რაციონალურობის ეს სოციალური ცნება ეკონომიკურ აქტიორს ათავსებს ფასეულობათა ეთიკური ერთო-

ბის ფარგლებში და მაშასადამე, ფირმა უნდა გამოიხატოს ფართო ინსტიტუციონალური და სოციალური დიმენსიათა პერსპექტივით.⁴ ეს არის სოციალური ადამიანის ურთიერთობა და გაცვლა-გამოცვლა საზოგადოების ვიწრო ჯგუფებში, რაც აყალიბებს ეკონომიკურ მოქმედებათა გააზრებასა და წვდომის საფუძველს.

რაც შეეხება კარგი ცხოვრების ვიზიონს, ეს შეიძლება აიხსნას როგორც “ლიცენზია ფირმის საქმიანობისათვის”. როგორც არ უნდა იყოს, ჩვენ არ შეგვიძლია მივიღოთ კარგი ცხოვრების ვიზიონი, ამავე ვიზიონის შემოწმების, ანუ კატეგორიული იმპერატივის უნივერსალური პრინციპების გარეშე. ასე რომ, “ლიცენზია ფირმის საქმიანობისათვის” უნდა საჭიროებდეს უნივერსალურ საფუძველებს. ამ საფუძველებზე დაყრდნობით შემდგომში ჩვენ შეგვიძლია დავაკვირდეთ ეკონომიკურ მოქმედებებს უტალიტარულობისა და თვით-ინტერესის პერსპექტივით, სადაც დაკვირვების ობიექტი გვეხმარება ეთიკურ დილემათა და შესაძლებლობების აღქმის ჩამოყალიბებაში შემდგომი ეკონომიკური მოქმედებისათვის. მხოლოდ ამის საფუძველზე შეგვიძლია მივიღოთ მხედველობაში ეკონომიკური მოქმედების პრაქტიკული რეალობა, შეპირობებული დროის, კონკურენციისა და რესურსების ზემოქმედებით, და რომლის ფორმირება და შეფასება შესაძლებელი ხდება ბიზნეს-ეთიკის ფასეულობათა თვალსაზრისით.

მედიაციისა და გადაწყვეტილებების მიღების მნიშვნელოვანი უნარი ეთიკური პრინციპების გამოყენებისას, რომელიც ეხება კონკრეტულ სიტუაციებს ეკონომიკური გადაწყვეტილებების მიღებისა და მოქმედების პროცესში, არის მორალური და ეთიკური განსჯა.⁵ განსჯის კონცეპტს ი. კანტი, როგორც უნივერსალურ უნარს ავითარებს თავის ნაშრომში <<Kritik der Urteilskraft>>.⁶ განსჯის კანტისეული კონცეპტი განაგრძობს პრაქტიკული გონების, Phronesis არისტოტელესეულ იდეას, რომელიც არის გამოცდილი ზნეობრივი აქტიორის ფიქრისა და განსჯის უნარი კარგი ცხოვრებისათვის კოლექტივს, თემსა, თუ საზოგადოებაში. ამ კონტექსტში ზნეობრივი განსჯა სამართლიან ადგილს უჩენს ეკონომიკურ ქმედებას უკიდურესობებს შორის, რაშიც ჩვენ რაციონალობისა და ეთიკის ასპექტებს ვგულისხმობთ. კანტისათვის არა მხოლოდ ეს პოსტულატია საყურადღებო კარგი ცხოვრების იდეის რეალიზაციისათვის, არამედ აგრეთვე ადამიანთა მორალური გრძნობები და საერთო მორალი, sensus communis. მაშინ, როდესაც დეტერმინირებული განსჯა წარმოადგენს უნარს, უკვე დაფუძნებული საერთო წესების გამოსაყენებლად კონკრეტულ შემთხვევებში, რეფლექტური განსჯა არის უნარი ახალი წესების პოვნისა ახალი შემთხვევებისათვის, როდესაც არ არსებობს წინასწარ დადგენილი წესები თუ პრინციპები, რომლებიც

არიან ინტუიტიურად მოცემულნი ან თავისთავად ცხადი. ბიზნესის ეთიკაში განსჯის ფენომენი წარმოადგენს მხოლოდ ფაქტიურ შემთხვევათა ეთიკური პრინციპების გამოყენებას. მეტიც, ეთიკასა და ეკონომიკას შორის ის უნდა კისრულობდეს მედიატორის ფუნქციას სოციალურ მეცნიერებათა განსხვავებულ დისციპლინებსა და განსხვავებულ მოსაზრებებში, რაც ძალზედ მნიშვნელოვანია კონკრეტული გადაწყვეტილებების მიღების პროცესში. ამ შემთხვევაში რეფლექტური განსჯის გზით შესაძლებელი ხდება მედიატორული ხიდის აგება ერთი მხრივ, ინდივიდუალურ ეკონომიკურ აქტიორებზე დაფუძნებული თავისუფალი საბაზრო ეკონომიკის მიკრო-ეკონომიკურ რაციონალურობასა და მეორე მხრივ, პოლიტიკურ ერთობაში კეთილდღეობასა და სამართლიანობის მაკროეკონომიკურ რაციონალურობას შორის.

ეთიკური ლიბერალიზმის არსი განსჯის უნარით სარგებლობისას მდგომარეობს მასში, რომ მიღწეულ იქნეს მიკრო-ეკონომიკის პოზიტიური, შიდა ეთიკური დინამიკა, ისევე როგორც დაწესდეს გარე ეთიკური შეზღუდვები ეკონომიკურ მოქმედებებში, რათა ხელი შეეწყოს სოციალური სამართლიანობის მიღწევას საზოგადოებაში. ეს ნიშნავს იმას, რომ ბიზნესის ეთიკის ფუნქციონირება არ ემყარება მხოლოდ პიროვნების ეთიკურ ქცევებს ფირმაში მიკრო დონეზე. ის ასევე ფუნქციონირებს ორგანიზაციული ქცევის და უფრო მეტიც, ბაზრის ინსტიტუციის დონეზე. როგორც არ უნდა იყოს, ბიზნესის ეთიკა ითვალისწინებს სახელმწიფო რეგულაციებისა და მაკრო ეკონომიკური ეთიკის არსს საბაზრო ეკონომიკის სუბიექტებთან მიმართებაში საზოგადოების საერთო განვითარებისათვის. რეფლექტური განსჯის ამოცანაა, იშუამავლოს განსხვავებულ ეთიკურ დარგებს შორის. ძალზედ მნიშვნელოვანია, რათა მოხდეს პერსპექტივათა ინტეგრირება ეთიკური რეფლექსიების მიკრო და მაკრო დონეებს შორის კავშირში.

გამოყენებული ლიტერატურა

1. Rendtorff J.D., *Critical Hermeneutics in Law and Politics*. Aarhus, 1996.
2. Ricoeur P., *Soi-même comme un Autre*, Paris, 1990, P. 202.
3. Rendtorff J.D. (ed.), *Power and Principle in the Market Place (On Ethics and Economics)*. Surrey, 2010, P.93.
4. Mahieu F-R., *Éthique économique, fondements anthropologiques*, Paris 2001, P. 314,
5. Lynn Sharp-Paine, *Law, Ethics and Managerial Judgment*, *The Journal of Legal Studies Education*, # 12(2), 1994, p. 153-159.
6. Kant J., *Kritik der Urteilstkraft* (1794), Frankfurt: SuhrkampWerkausgabe., 2004.

ვასილ ხიზანიშვილი
ოი. გოგებაშვილის სახელობის თელავის სახელმწიფო
უნივერსიტეტის ასისტენტ-პროფესორი, სოციალურ
მეცნიერებათა დოქტორი ეკონომიკაში

**ბიზნესეთიკის დამოკიდებულება ეთიკასა და ეკონომიკასთან
მიმართებაში
ანოტაცია**

21-ე საუკუნის ინტერდისციპლინური კვლევის უაღრესად აქტუალურ პრობლემას წარმოადგენს ბიზნესის ეთიკის დამოკიდებულება ეთიკასა და ეკონომიკასთან მიმართებაში. კერძოდ ის, თუ რა როლს თამაშობს ის ინდივიდის, ორგანიზაციის, საზოგადოებასა და სახელმწიფოსთან მიმართებაში, ე.ი. ფართო სოციალურ-ეკონომიკური და პოლიტიკური კონტექსტით. ამგვარ მოცემულობაში გარდაუვლად ჩნდება <<ეკონომიკურ ადამიანსა>> და <<სოციალურ ადამიანს>> შორის არსებული დაძაბულობის მიზეზი და ამავე დროს სირთულეც, რომელიც ნათლად წარმოაჩენს უტილიტარობის/თვითინტერესის და ეთიკური ნიშნით დეტერმინირებულ ქცევათა კორელაციას, რომელთა შორის დაძაბულობის განმუხტვის და არა მოხსნის მნიშვნელოვან ასპექტს ეთიკურ ლიბერალიზმზე დაფუძნებული რეფლექტური განსჯა წარმოადგენს.

Васил Хизанишвили
Ассистент профессор Телавского государственного университета им. И.
Гогебашвили
Доктор социальных наук по экономике

ОТНОШЕНИЕ БИЗНЕС-ЭТИКИ К ЭТИКЕ И ЭКОНОМИКЕ

Аннотация

Одной из актуальных проблем интердисциплинарного исследования XXI века является отношение этики бизнеса к этике и экономике. В частности, какую роль она играет к индивиду, организации, обществу и государству, а значит в социально-экономическом и политическом контексте. При таких данных выражается причина напряжения отношений между «экономическим человеком» и «социальным человеком», в тоже время и трудность, которая ясно выражает корреляцию утилитаризации, самоинтереса и детерминированного поведения под этическим знаком. Важным аспектом разрядки напряжения представляет собой рефлектное размышление, основанное на этическом либерализме.

Vasil Khizanishvili

Assistant Professor of

I.Gogebashvili Telavi State University,

PhD in Economics

BUSINESS ATTITUDE TO WARDS THE ETHICS AND ECONOMICS

Annotation

21st century interdisciplinary research is extremely actual problem businessethicalattitude towards the ethics and economics. Namely, this that, if what role does it have towards the individual, the organization, the society and the state. So, in the wide social-economic and political context. In such situation it is shown inevitable the existing reasons of tensions among “Economical Humans” and “Social Humans” and at the same time the even difficulty, which clearly express the correlation of utilities self-interests and determined behaviors, among them the important aspect of defusing tensions and not remove is the reflective judgment based on the ethical values.

ეკონომიკურ-მათემატიკური მოდელირება

როლანდ სარჩიმელია
ეკონომიკურ მეცნიერებათა დოქტორი, ფშმ კან-ტი, პროფესორი
რევაზ ლორთქიფანიძე
ეკონომიკურ მეცნიერებათა დოქტორი, პროფესორი

**აზრობრივი მოდელირების დაფუძნებისათვის
საქართველოს ეკონომიკაში**

მე-20 საუკუნის 70-იანი წლებიდან საქართველოში კიბერნეტიკის მეთოდების გამოყენებამ ეკონომიკური მეცნიერების მათემატიზაციის დანქარების იმედები შექმნა. იგი აზრობრივი მოდელირების შესაძლებლობების გაფართოებას ეყრდნობოდა და ქმნიდა პირობებს ეკონომიკის მათემატიკურ-კიბერნეტიკული მიმართულების გასაძლიერებლად. ამით, ფიზიკის მათემატიზაციის მსგავსად, ეკონომიკის მათემატიზაცია იწყებოდა, რაც ხანგრძლივ დროს მოითხოვდა [1, გვ. 391-398].

ხოლო 90-იანი წლებიდან საქართველოში ეკონომიკურ-მათემატიკური მიმართულებით გამოვლინდა მოვლენის (იდეალური) აზრობრივი შესაძლებლობები და ისინი ზოგადად კანონზომიერებებს ამკვიდრებდნენ ადამიანის შემოქმედებაში [2, გვ. 11-13].

მე-20 საუკუნის 70-იანი წლებში თსუ-ში ახლად გახსნილ საინჟინრო-ეკონომიკურ ფაკულტეტს დაემატა კიბერნეტიკის სპეციალობა. როგორც მაშინ, მით უფრო დღესაც, აშკარაა ის, რომ საქართველოში რეგიონალური დაგეგმვისა და მართვის ეკონომიკური პრობლემების არსში გასარკვევად თეორიული საფუძვლების მომზადება ეკონომიკური კიბერნეტიკის მიმართულების გაძლიერებას მოითხოვდა. ამას განაპირობებდა ოპერაციათა გამოკვლევის საგნის სწავლება ეკონომიკურ სპეციალობებზე, მათ შორის, განსაკუთრებით, ეკონომიკური კიბერნეტიკისა და საინჟინრო-ეკონომიკურ სპეციალობებზე.

1. ეკონომიკის მათემატიკურ-კიბერნეტიკული მიმართულების თავისებურება სათავეს იღებს აზრობრივ მოდელირებაში. იგი არ მოითხოვს ობიექტის მოდელის მკაცრი სიმბოლოებით ფორმულირებას. მისთვის დამახასიათებელია ის, რომ ერთი პირის მოდელს ადამიანი აზრობრივად სწრაფად გადასცემს სხვა პირს. მათემატიკური მოდელირება კი უფრო ზუსტად და სიღრმისეული გარდაქმნებით წარმოაჩენს ეკონომიკურ მოვლენას. მაგალითად, ადამიანის ორგანიზმში სისხლის მიმოქცევის პროცესის აზრობრივი წარმოდგენა ანალოგიით დავაკავშიროთ ფულის მასის მოძრაობასთან, რომლის მსგავს სხვადასხვა შემთხვევებზეც შეიძლება ვიმსჯელოთ. მაგალითად, ადამიანის ორგანიზმში

მიკრობების შეუვალობის გენეტიკური მექანიზმი იმუნიტეტს აძლიერებს და მას იმდენად სრულყოფილს ხდის, რომ ამით დამუხტულმა მიკროელემენტმა „იცის“ ადამიანის სხეულისათვის უცხო ელემენტის ამოცნობა და მომენტალურად განადგურება. რაც, თავის მხრივ, ეკონომიკაში აზრობრივი მოდელებით ფორმულირებულ პარადიგმის ანალოგს წარმოადგენს. ასეთნაირად, თავის ტვინის შემოქმედების მსგავსად, ქვეყანაში უცხო აგენტისაგან დაცვის მექანიზმი ფუნქციონირებს.

აზრობრივი მოდელირება ეკონომიკაში სწრაფად ცვლადი პროცესების მართვისათვის მნიშვნელოვანია, რაც იმითაც არის განპირობებული, რომ მას ადამიანის შემეცნებისათვის, როგორც სცენარს, განჭვრეტის შესაძლებლობაც გააჩნია [3, გვ. 245]. იგი გამოყენებულია ადამიანის ორგანიზმში სისხლის მიმოქცევაზე მსჯელობის დასაკავშირებლად ფულის მასის მოძრაობასთან (ამით მკვლევარს ექმნება სცენარის სახით აზრობრივი წარმოდგენით სარგებლობის შესაძლებლობაც). მსგავსი ანალიზი მრავალია, მაგალითად, მედიცინაში. როგორც აღინიშნა, ადამიანის ორგანიზმში მიკრობების შეუვალობის გენეტიკური მექანიზმი იმუნიტეტს აძლიერებს და მას სრულყოფილს ხდის და ასეთი იმუნიტეტით დამუხტულმა მიკროელემენტმა „იცის“ ადამიანის სხეულისათვის უცხო ელემენტის ამოცნობა და მომენტალურად განადგურება, რაც ეკონომიკაში აზრობრივი მოდელებით ფორმირებული პარადიგმის ანალოგს წარმოადგენს და, თავის მხრივ, თავის ტვინის შემოქმედების მსგავსად, ქვეყანაში უცხო უცხო აგენტისაგან დაცვის მექანიზმის მართვის ანალოგია.

2. აზრობრივი მოდელის ეკონომიკაში გამოსაყენებლად ეკონომიკურ-მათემატიკური კვლევა სპეციალიზებული ენის შექმნის პირობებს ქმნის. ამის ერთ-ერთი შემთხვევაა ჯ.ფორესტერის მიერ მსოფლიო ეკონომიკის დინამიკის კვლევა შესაბამის პროგნოზებთან ერთად [4, გვ. 149-155]. ასევე, ყურადსაღებია ამავე წიგნში მოცემული ნ. მოისევეის შეხედულებები აზრობრივი მოდელირების ეფექტიანობაზე.

აზრობრივი მოდელის თავისებურება ისიცაა, რომ იგი არ მოითხოვს მკაცრ ფორმულირებას და ისიცაა დამახასიათებელი, რომ ერთი პირის მოდელს ადამიანი აზრობრივად სწრაფად გარდაქმნის და თვალსაჩინოდ წარმოაჩენს მას. ეს კი ანალოგიაა უცნობის ნაცნობი ფორმით წარმოდგენასთან, რომელიც ცნობილია, როგორც მოდელირება, რომელიც მათემატიკურ სიმბოლოებში უფრო მეტი სიძლიერით წარმოაჩენს ეკონომიკური პროცესის არსებით ნაწილს, რაც იმის შესაძლებლობას ქმნის, რომ, მაგალითად, როგორც ამჟამად ფიზიკის მეცნიერებაა, ასევე ეკონომიკაც წარმოაჩინონ მათემატიზირებულ მეცნიერებად, ჩაატარონ მათემატიკური გარდაქმნები და ეკონომიკური მოვლენის შესახებ, საჭიროებისამებრ, მიღებულ იქნას ახალი ინფორმაცია.

ყურადსადებია, რომ აზრობრივი მოდელირების გამოყენების პროცესში გამოიყოფა ერთი ან რამდენიმე „საბაზო“ მოდელი, რომლის ვარირება ადვილად შეიძლება შინაარსით შედარებით მდგრადი სხვადასხვა შემთხვევის მიმართ, მოვლენის სიღრმეში ჩაწვდომა და სხვადასხვა მანიპულაციებით კვლევის ჩატარებით. ასეთი თვალსაზრისით, შეიძლება გამოვეყნოთ წრფივობის მიხედვით სატრანსპორტო და წარმოების ოპტიმალური დაგეგმვის ეკონომიკურ-მათემატიკური ამოცანა და, იმავდროულად, მისი მოდელიც და მოდელირების მეთოდიც.

3. წარმოების ოპტიმალური დაგეგმვის ამოცანის ახლებური ინტერპრეტაცია. იგი ნიშნავს მოცემული საწარმოო რესურსებისა და ტექნოლოგიის პირობებში გამოშვებულ იქნეს პროდუქცია. ამ შემთხვევაში, იგულისხმება, რომ ცნობილია, თუ რა მოცულობით არის საჭირო ყოველი რესურსი (მათ შორის შრომა), როცა რესურსის შეზღუდული რაოდენობის მოცულობაზე ინფორმაცია მოცემულია, ბაზარზე თუ რა მოგებას იძლევა ყოველი პროდუქციის მოცულობის ერთეული. ამოცანა მდგომარეობს იმაში, რომ განისაზღვროს, თუ რა მოცულობით იქნეს გამოშვებული ყოველი პროდუქცია, რომ საწარმოს მოგება იყოს მაქსიმალური [5, გვ. 206-201].

აზრობრივი მოდელირების შესაბამისად, ამოცანა კიდევ უფრო მარტივი რომ დარჩეს, დაეუშვათ, რომ ვიხილავთ წრფივი დაპროგრამების სტანდარტული სახის პირდაპირ და ორად ამოცანებს, სადაც რესურსების ორადი შეფასებებია $\lambda = (\lambda_1, \lambda_2, \dots, \lambda_m)$, ხოლო m რესურსის რიცხვია. პროდუქციის სიმრავლე აღნიშნულია $\chi = (\chi_1, \chi_2, \dots, \chi_n)$ -ით, სადაც n პროდუქციათა საერთო რიცხვია. $C(\chi)$ -ით აღნიშნულია წარმოების მიერ რესურსების გარდაქმნით მიღებული შემოსავალი, ხოლო $b(\lambda)$ არის ყველა რესურსით საერთო დანახარჯები შეფასებით ერთეულებში.

მათემატიკურ-კიბერნეტიკული აზროვნებით, განვიხილოთ წარმოების პროცესი, როგორც საწარმოო რესურსების მიზანდასახულად ტექნოლოგიური გარდაქმნა პროდუქციად, რომლის რეალიზაციის შედეგად მივიღებთ $C(\chi)$ -ით აღნიშნულ შემოსავალს, ხოლო საწარმოო რესურსების შესაძლებლობა აღნიშნულია $b(\lambda)$ -თი, მაშინ შეგვეძლება ვიმსჯელოთ გარდაქმნებით: პირველ ეტაპზე $b(\lambda)$ რესურსების დანახარჯების ორადი შეფასების განსაზღვრა; მეორე ეტაპზე ტექნოლოგიური პროცესის ჩატარება (პროდუქციათა მიღება); მესამე ეტაპზე $C(\chi)$ შემოსავლის მიღება და მისი ანალიზი. ასეთი გარდაქმნისათვის დამახასიათებელია უტოლობა $b(\lambda) \geq C(\chi)$ -ზე, ხოლო, როცა $b(\lambda) = C(\chi)$, იგი წონასწორობის პირობაა.

თუკი ასეთ გარდაქმნას განვიხილავთ საწარმოო რესურსებისა და პროდუქციის დეფიციტურობის პირობებში, რომელიც დამახასიათებელი იყო ყოფილი საბჭოთა კავშირის მბრძანებლური ეკონომიკისათვის და, შესაბამისად, წარმოების ოპტიმალური დაგეგმვის ამოცანით ვიმსჯელებთ, აღმოჩნდებათ წინააღმდეგობრიობაში, თითქოს ჩავატარეთ გარდაქმნა და რესურსებიდან მივიღეთ მოგება. ამ წინააღმდეგობას შეცდომით ხოლმე მიაწერდნენ ფასწარმოქმნის პრობლემას.

რესურსებზე ტექნოლოგიური გარდაქმნით მიიღება m რაოდენობის პროდუქცია. ოპტიმალურ გარდაქმნას შემდეგი ინტერპრეტაცია აქვს: საწარმოო რესურსებიდან საჭირო რაოდენობით პროდუქციის ოპტიმალური გამოშვება ანალოგია ენერჯის მუდმივობის კანონის, რომლის თანახმად, რესურსების პოტენციური ენერჯია პროდუქციითა კინეტიკურ ენერჯიად გარდაიქმნება. შედეგად რა მოვიგეთ? აღნიშნულზე ჩვენი პასუხი შემდეგია - შედეგად საჭირო რაოდენობით პროდუქცია მივიღეთ. ასეთ ინტერპრეტაციას მხოლოდ აბსტრაქტული შეფასება გვაძლევს. სინამდვილე მიახლოებაა და, ამის მიუხედავად, ორადობის თეორიის გამოყენება მაინც აუცილებელია.

4. აზრობრივი მოდელირება დინამიკაში. ეკონომიკური პროცესის შესაბამისი დინამიკური მოდელი წარმოვადგინოთ თანმიმდევრულად გამოყოფილი და ერთმანეთთან დაკავშირებული მიზანთა ხის გამოყენებით და გარკვეული ქსელით, რომელშიც ასახულია ერთი ტრანსპორტის (როგორც მატერიალური წერტილის) მოძრაობა პუნქტების გავლით არაუმეტეს ერთი შემთხვევისა. ყოველი პუნქტიდან სხვა პუნქტში მოძრაობის დრო მეტწილად მოცემულია, ასევე ცნობილია ყოველ პუნქტში ტრანსპორტის გაჩერების აუცილებელი დროის ხანგრძლივობა. საჭიროა დადგინდეს ქსელის საწყისი პუნქტიდან საბოლოო პუნქტამდე ტრანსპორტის მოძრაობის ისეთი მარშრუტი, რომ ყოველ პუნქტში (სადაც მოხდება ტრანსპორტი), იგი იძულებულია გაჩერდეს გარკვეული დროის განმავლობაში. ხოლო პუნქტიდან პუნქტში ტრანსპორტის გადაადგილების დროთა ჯამი მინიმალური უნდა გახდეს. ხდება მარშრუტის ვარიანტის შერჩევა ორი ვარიანტით: პირველი, თანმიმდევრული გადარჩევა საწყისიდან საბოლოო პუნქტისაკენ; მეორე შემთხვევაში გადარჩევა იწყება საბოლოო პუნქტიდან საწყისისაკენ.

იმ შემთხვევაში, როდესაც ტრანსპორტის მოძრაობის შესაბამისად მონაცემების დაზუსტება თანდათანობით სწარმოებს, ეკონომისტები მეტწილად ოპტიმალურ მარშრუტად პირველ შემთხვევას ირჩევენ. ხოლო, როცა მონაცემები სრულია, მაშინ მათემატიკური აზროვნება განაპირობებს გადარჩევას მეორე ვარიანტით. ასეთია ამ შემთხვევათა აზრობრივი ხედვა.

5. ჩვენი გარემო ფართო სპექტრით დახასიათების საშუალებას იძლევა. სამყაროს სახე, და რომლითაც ვართ გარშემორტყმული, თეორიული მოდელია. იგი ჩვენს წარმოდგენაში არსებული და ბუნებაში მიმდინარე ანალოგიებით არის ადამიანის მიერ გათვითცნობიერებული. შევნიშნავთ, რომ აზრობრივი მოდელის ანალოგიურია ე.წ. "სტენდური" მოდელი [6].

6. აზრობრივი მოდელირება მკვლევარის შემოქმედებაში. იგი მიზანმიმართული მეთოდია (გამარტივებულად მიდგომაა), რომელიც საკვლევ ობიექტს გამჭვირვალედ წარმოადგენს, მსჯელობს იმ საშუალებით, რასაც მკვლევარი დაუფლებულია (ეს შეიძლება კომპიუტერიც კი იყოს). ელემენტარული საწყისებით, ეს ინჟინრისათვის ნახაზია, მუსიკოსისათვის - ნოტი, მათემატიკოსისათვის - ფორმულები, განტოლებები, უტოლობები და ა.შ. ეკონომიკაში აზრობრივი მოდელირება სტატისტიკური მონაცემების ანალიზით იწყება და იგულისხმება, რომ კვლევა ეკონომიკურ მოვლენას ეხება.

7. კიბერნეტიკული ანალოგიით წარმოვიდგინოთ ზღვა, როგორც ცალკეული წყლის წვეთებით ორგანულად გაერთიანებული სინერგიული ენერჯის შემკრები პოტენციალური ენერჯის მატარებელი, რომელიც გარემომ მას მიანიჭა. ამაზე შემოქმედებს შემთხვევითი ფაქტორები, რომლებიც, ალბათური ბუნებით, რისკის წინაშე გვაყენებს. ეს ეხება ქარისა და მზის ენერჯის მოქმედებას, როდესაც იქმნება სინერგიული ენერჯის მატარებელი დიდი ენერჯის წყარო, რომელიც კაცობრიობას ჯერ კიდევ ბოლომდე ვერ გამოუყენებია. ამის მსგავსად, შეიძლება წარმოვიდგინოთ ცალკეული ადამიანი, როგორც ზღვის წვეთი, ხოლო ადამიანთა კოლოსალური რაოდენობა რეგიონში უდიდესი სინერჯის მატარებელი მასა, რომლებიც აზრობრივი მოდელირებით შეძლებენ ადამიანთა სინერგიული დონის ერთობა დააყენონ სიკეთის მომტან გზაზე, მაგალითად, კეთილსინდისიერი შრომით პროდუქციის შექმნა დემოკრატიულ სახელმწიფოში გადაზარდონ უხვი დოვლათის გამოშვებაზე, რომელსაც მოსახლეობის პატრიოტიზმი კიდევ უფრო აძლიერებს და დიდ (შეიძლება კოლოსალურ) ძალას აძლევს.

დასკვნისათვის. აზრობრივი მოდელირებას, როგორც კვლევის მექანიზმს ეკონომიკაში, თანმიმდევრული სქემებით წარმოვადგენთ:

1. საკვლევი ობიექტის (ან პროცესის) შესახებ სტატისტიკური მონაცემებით ეკონომიკური ანალიზის ჩატარება და შესაბამისი აზრობრივი ანალოგის შერჩევა, რომლის საშუალებით ჩატარდება მსჯელობა, დასკვნები მიიღება, შემუშავდება წინადადებები და ა.შ. (მოსალოდნელია, რომ კვლევა ამ საფეხურზე შეჩერდეს);

2. ეკონომიკურ-მათემატიკური ამოცანის დასმა, მოდელის შედგენა და მათი საშუალებით გამოთვლების, ხოლო შემდგომ ანალიზის

ჩატარება, ახალი ინფორმაციის მიღება საკვლევი ობიექტის შემდგომი ანალიზისათვის;

3. ეკონომიკური პროგნოზირება, ექსტრაპოლაციის მეთოდიდან დაწყებული, საკვლევ ობიექტზე საშუალოვადიანი პროგნოზების შემუშავება;

4. სრული სპექტრის აზრობრივი ელემენტების შემოყვანა [7, გვ. 171-185], რისკის პირობებში გადაწყვეტილების მიღებაზე მსჯელობა;

5. რისკის გათვალისწინებით, გრძელვადიანი ეკონომიკური პროგნოზების მიღება და ანალიზის ჩატარება [7, გვ. 185-196].

გამოყენებული ლიტერატურა

1. რ. სარჩიმელია. მათემატიკური მეთოდების გამოყენების თავისებურებანი ეკონომიკის მათემატიზირებულ მეცნიერებად ფორმირების საწყის ეტაპზე. საქართველოს მეცნიერებათა აკადემია, პ. გუგუშვილის სახელობის ეკონომიკის ინსტიტუტი. საბაზრო ეკონომიკის განვითარების პრობლემები საქართველოში. სამეცნიერო შრომების კრებული. ტომი I. თბილისი, „მეცნიერება“, 2000.
2. გ. წერეთელი. ეკონომიკის მათემატიკური მოდელირების მეთოდოლოგიური საფუძვლები და მათი რეალიზაციის პრაქტიკული მაგალითები. თბილისი, „მეცნიერება“, 2000.
3. რ. სარჩიმელია. ეკონომიკის პროცესების აზროვნებითი მოდელი, როგორც სცენარი. პ. გუგუშვილის ეკონომიკის ინსტიტუტის დაარსებიდან 65-ე და აკადემიკოს პაატა გუგუშვილის დაბადებიდან 105 წლისთავისადმი მიძღვნილი საერთაშორისო სამეცნიერო-პრაქტიკული კონფერენციის მასალების კრებული. ეკონომიკის აქტუალური პრობლემები განვითარების თანამედროვე ეტაპზე (8-9 ივლისი, 2010), თბილისი, 2010, გვ. 243-246.
4. ჯ. ფორესტერი. მსოფლიო დინამიკა. მოსკოვი, „მეცნიერება“, 1978 (თარგმანი ინგლისურიდან რუსულ ენაზე Форрестер Дж. Мировая динамика).
5. რ. სარჩიმელია. მ. ქებურია. ოპერაციათა გამოკვლევა ეკონომეტრიკის ელემენტებით. თბილისი, ინტელექტი, 2005.
6. Проблемы стендового моделирования экономических объектов. - Москва, Центральный экономико-математический институт, 1987.
7. რ. აბესაძე, რ. სარჩიმელია, ნ. არევაძე, შ. მელაშვილი. ეკონომიკური განვითარებისა და პროგნოზირების პრობლემები. - თბილისი, "უნივერსალი", 2004.

როლანდ სარჩიმელია
ეკონომიკურ მეცნიერებათა დოქტორი, ფშმ კან-ტი, პროფესორი
რევაზ ლორთქიფანიძე
ეკონომიკურ მეცნიერებათა დოქტორი, პროფესორი

**აზრობრივი მოდელირების დაფუძნებისათვის
საქართველოს ეკონომიკაში
ანოტაცია**

დახასიათებულია ეკონომიკის მათემატიკურ-კიბერნეტიკული მიმართულების თავისებურება აზრობრივ მოდელირებაში, სადაც ეკონომიკურ-მათემატიკური კვლევა სპეციალიზებული ენის შექმნის პირობებსაც ქმნის.

დასმულია წარმოების ოპტიმალური დაგეგმვის ამოცანა, რომლის ახლებური ინტერპრეტაცია ემყარება საწარმოო რესურსების ორადი შეფასებიდან პროდუქციიდან შემოსავლის მაქსიმუმის მიღებას. აზრობრივი მოდელირება, როგორც მეთოდი, განხილულია დინამიკასა და მკვლევარის შემოქმედებაში.

Роланд Сарчимелия
Доктор экономических наук, кандидат
Физико-математических наук, профессор
Реваз Лордкипанидзе
Доктор экономических наук, профессор

**Для обоснования стендового моделирования
в экономике Грузии**

Аннотация

В работе характеризуется специфика математическо-кибернетического направления в стендовом моделировании, где экономико-математическое исследование создает условия разработки специализированного языка.

Авторы предлагают задачу оптимального планирования производства, новая интерпретация которой основана от двойственной природы оценки производственных ресурсов к получению максимального дохода продукции. Стендовое моделирование, как метод, рассматривается в динамике и творчестве исследователя.

Roland Sarchimelia

*Doctor of Economic Sciences, Candidate of
Physical-Mathematical Sciences, Professor*

Revaz Lordkipanidze

Doctor of Economic Sciences, Professor

**FOR ESTABLISHMENT OF SEMANTIC MODELING
IN ECONOMY OF GEORGIA**

Annotation

In work characterized specifics of mathematical-cybernetic direction in semantic modeling, where economic-mathematical research is creating the conditions for the creation of specialized language.

Authors worked out task of optimal production planning, which is based on new interpretation about dual nature of production resources evaluation to receive of maximum income. Semantic modeling as a method that examines in dynamics and creativity of researcher.

მარკეტინგი

ლევან ლაზიაშვილი

ასოცირებული პროფესორი

**ბაზრის სემინტირების მოდელები და მარკეტინგული
ბადაწყვეტილებები**

კომპანია მარკეტინგულ პრაქტიკაში იყენებს მიზნობრივი ბაზრის ისეთ მოდელებს, როგორცაა: ძალისხმევის კონცენტრაცია ერთადერთ სეგმენტზე, არჩევითი სპეციალიზაცია, სასაქონლო სპეციალიზაცია, საბაზრო სპეციალიზაცია და ბაზრის სრული მოცვა. კონცენტრირებული მარკეტინგის განხორციელება საშუალებას იძლევა მკაფიოდ იქნეს შეფასებული სეგმენტის მოთხოვნილებები. ფირმას შეუძლია გაწიოს ეკონომია სპეციალიზაციის, დისტრიბუციის და იმიჯის განვითარების სარჯზე. არჩეულ სეგმენტზე ლიდერული მდგომარეობის დაკავებით კომპანია ორიენტირებულია ინვესტიციების რენტაბელობის გადიდებაზე. ამასთან კონცენტრირებული მარკეტინგი ითვალისწინებს რისკის გარკვეულ დონეს. შეიძლება ადგილი ჰქონდეს იმ გარემოებას, რომ არჩეულმა საბაზრო სეგმენტმა დაკარგოს ინტერესი კომპანიის საქონლისადმი, ან აღნიშნულ სეგმენტს შეექმნას ახალი კონკურენტის გამოჩენის საფრთხე. გამომდინარე აქედან, კომპანიების უმრავლესობა უპირატესობას ანიჭებს ერთზე მეტ სეგმენტზე მუშაობას. იზოლირებულ საბაზრო სეგმენტში ალტერნატიულ გზას წარმოადგენს სუპერ-სეგმენტში საქმიანობა.

	ბაზარი 1	ბაზარი 2	ბაზარი 3
პროდუქტი 1			
პროდუქტი 2		❖	
პროდუქტი 3			

თუ კომპანიის საქმიანობა ეყრდნობა მიზნობრივი სეგმენტის მოდელს – არჩევით სპეციალიზაციას, მაშინ ასეთ შემთხვევაში ორგანიზაცია ირჩევს რამდენიმე მიმზიდველ საბაზრო სეგმენტს დაწესებული მიზნების და საკუთრებაში არსებული რესურსების გათვალისწინებით. ცალკეულმა მიზნობრივმა სეგმენტმა უნდა უზრუნველყოს კომპანიისთვის სტაბილური შემოსავალი. რამდენიმე სეგმენტის

ერთდროულად მოცვის სტრატეგია ფირმას აძლევს შესაძლებლობას გაანაწილოს რისკი რამდენიმე მიმართულებით.

	ბაზარი 1	ბაზარი 2	ბაზარი 3
პროდუქტი 1		❖	
პროდუქტი 2	❖		
პროდუქტი 3			❖

სასაქონლო სპეციალიზაციის მოდელი გულისხმობს, რომ ორგანიზაცია ძალისხმევის კონცენტრაციას ახდენს ერთი საქონლის გამოშვებაზე და აღნიშნულ საქონელს სთავაზობს რამდენიმე საბაზრო სეგმენტს. ამ დროს კომპანია ცდილობს მოიპოვოს საიმედო მომწოდებლის რეპუტაცია. ასეთი მიდგომისას ყოველთვის არსებობს რისკი, რომ მისი საქონელი ბაზრიდან იქნება განდევნილი უფრო სრულყოფილი საქონლის მიერ, ანუ ბაზარზე შემოვა უფრო მწარმოებლური კონკურენტი, რომელიც იყენებს ინოვაციურ შესაძლებლობებს.

	ბაზარი 1	ბაზარი 2	ბაზარი 3
პროდუქტი 1			
პროდუქტი 2	❖	❖	❖
პროდუქტი 3			

საბაზრო სპეციალიზაციის დროს კომპანიები კონცენტრირებულნი არიან სხვადასხვა საბაზრო მოთხოვნილებების დაკმაყოფილებაზე. ამ დროს კომპანია ცდილობს დაიკავოს ძლიერი პოზიცია არჩეულ საბაზრო სეგმენტზე. მაგრამ ასეთი მიდგომისას არსებობს რისკი, რომ მომხმარებლების ბიუჯეტის შემცირების შემთხვევაში ისინი უარს იტყვიან მოცემული მომწოდებლის მომსახურებაზე.

	ბაზარი 1	ბაზარი 2	ბაზარი 3
პროდუქტი 1			❖
პროდუქტი 2			❖
პროდუქტი 3			❖

ბაზრის სრული მოცვის მოდელის არჩევის დროს კომპანია ცდილობს მომხმარებლების ყველა ჯგუფს მიაწოდოს ყველა აუცილებელი საქონელი. მთელი ბაზრის მოცვის სტრატეგიის რეალიზაცია შეუძლიათ მხოლოდ მსხვილ კომპანიებს.

კომპანია ცდილობს მოიცვას ბაზარი არადიფერენცირებული და დიფერენცირებული მარკეტინგის დახმარებით. კომპანია, რომელიც ეყრდნობა არადიფერენცირებულ მარკეტინგს, უგულვებლყოფს განსხვავებას სეგმენტებში და მთელ ბაზარზე გადის ერთადერთი კომერციული წინადადებით. მოცემულ ეტაპზე მარკეტინგული პროგრამების დამუშავებისას აქცენტი კეთდება მასიურ რეალიზაციასა და მასიურ რეკლამაზე. საქონლის ვიწრო ასორტიმენტული ჯგუფის ათვისება იძლევა საშუალებას წარმოების, ტრანსპორტირების და სასაწყობე,

მარკეტინგული კვლევებისა და სარეკლამო ხარჯების შემცირებისა. ცხადია, იმისათვის რომ კომპანიამ დაიკავოს ფასისადმი მგრძობიარე საბაზრო სეგმენტები, მან უნდა მოახდინოს დაბალი დანახარჯების ტრანსფორმაცია მომხმარებლებისათვის დაბალ ფასში. დიფერენცირებული მარკეტინგის სტრატეგია კი ითვალისწინებს კომპანიის მიერ რამდენიმე საბაზრო სეგმენტის ათვისებას და თითოეული ბაზრისთვის მუშავდება ცალკეული მარკეტინგული პროგრამა. დიფერენცირებული მარკეტინგის სტრატეგია საშუალება იძლევა მიღწეული იქნეს გაყიდვების მაღალი მოცულობა, მაგრამ ამასთან ერთად იზრდება დანახარჯები საქონლის მოდიფიკაციაზე, ადმინისტრაციაზე, სასაქონლო-მარაგების შენახვასა და იმიჯის განვითარების ღონისძიებებზე.

	ბაზარი 1	ბაზარი 2	ბაზარი 3
პროდუქტი 1	❖	❖	❖
პროდუქტი 2	❖	❖	❖
პროდუქტი 3	❖	❖	❖

უნდა აღინიშნოს ის გარემოება, რომ არადიფერენცირებული მარკეტინგის სტრატეგიას მიმართავენ საერთაშორისო კომპანიები, რომლებიც ცნობილი არიან როგორც გეოცენტრული კომპანიები, ხოლო დიფერენცირებული მარკეტინგის სტრატეგიის მიმდევარი უცხოური კომპანიები ცნობილი არიან პოლიცენტრული

კომპანიების სახელით. აღნიშნული საერთაშორისო კომპანიების გვერდით განიხილება ეთნოცენტრული კომპანიები, რომლებიც პირველ რიგში ორიენტირებულნი არიან შიდა ბაზრის გაფართოებაზე, ხოლო შემდეგ საქონლის ექსპორტს ახორციელებენ იმ სახელმწიფოებში, სადაც არის მსგავსი მოთხოვნილება მათ საქონელზე. ბაზრის ამა თუ იმ სეგმენტზე ფუნქციონირებისას ორგანიზაციამ უნდა გაითვალისწინოს შემდეგი გარემოებები, რაც მისცემს მათ საშუალებას, მიიღონ დასაბუთებული მარკეტინგული გადაწყვეტილებები. 1. საქონლის სასიცოცხლო ციკლის ცალკეული ეტაპების მიხედვით – გაყიდვების მოცულობა, დანახარჯების დონე, მყიდველები და კონკურენტების რიცხოვნობა. მყიდველების დეკომპოზიციაზე საუბრისას გამოიყოფა მათი შემდეგი ტიპები: საწყის ეტაპზე ისინი არიან ნოვატორები, შემდეგ ხდება მათი ტრანსფორმაცია ადრეული და გვიანი უმრავლესობის მყიდველებში და ბოლოს მყიდველები ხდებიან ინერტულები.

მარკეტინგის მიზანს საწყის ეტაპზე წარმოადგენს ინფორმირება საქონლის შესახებ და გაყიდვების სტიმულირება. გაყიდვების რაოდენობის ზრდის პარალელურად მარკეტინგის მიზანი ხდება ბაზრის წილის მაქსიმიზაცია. როცა გაყიდვების მოცულობა არის ოპტიმალური, მარკეტინგის მიზანი ხდება მოგების მაქსიმიზაცია ბაზრის წილის

შენარჩუნების კვალდაკვალ. კლებადი გაყიდვების საფუძველზე კომპანია მიზნად ისახავს ხარჯების შემცირებას და დარჩენილი მოგების უკუგებას, ანუ " მოსავლის აღებას ".

საქონელთან მიმართებაში კომპანია ახორციელებს შემდეგ მარკეტინგულ სტრატეგიებს: საბაზო მარკეტინგს (კომპანია ახორციელებს წარმოებული საქონლის რეალიზაციას), რეაქციულ მარკეტინგს (კომპანია ყიდის საქონელს და საშუალებას აძლევს მათ მიმართონ კომპანიას რეკლამაციის არსებობის შემთხვევაში), პასუხისმგებელურ მარკეტინგს (კომპანია თვითონ ინტერესდება, თუ რამდენად არის კმაყოფილი მომხმარებელი საქონლის ხარისხით, ანუ რამდენად გამართლდა მისი მოლოდინი, ამასთან გაიგებს მათ წინადადებებს უფრო სრულყოფილი საქონლისა და სერვისის შესახებ), პროგრესული მარკეტინგს (კომპანია დროთა განმავლობაში მიმართავს მომხმარებლებს უფრო სრულყოფილი

კომერციული წინადადებით), პარტნიორულ მარკეტინგს (კომპანია თანამშრომლობს მსხვილ მომხმარებლებთან – " მომხმარებელთა კლუბი "). კომპანია მარკეტინგულ გადაწყვეტილებას იღებს სელექციურ და ინტენსიურ დისტრიბუციასთან, სარეკლამო კამპანიებთან და გაყიდვების სტიმულირებასთან მიმართებაში.

ლევან ლაზვიაშვილი

ახორციელებული პროფესორი

ბაზრის სემინტირების მოღვაწეები და მარკეტინგული

ბაღაწვეტილებები

ანოტაცია

სტატიაში გადმოცემულია მიზნობრივი სემენტის არჩევის თანამედროვე მოდელები: ძალების კონცენტრაცია ერთადერთ სემენტზე, არჩევითი სპეციალიზაცია, სასაქონლო და საბაზრო სპეციალიზაცია, ბაზრის სრული მოცვა. დახასიათებულია პოლიცენტრული და გეოცენტრული კომპანიების საქმიანობა. ყურადღება გამახვილებულია მარკეტინგული ურთიერთობების ტიპოლოგიზაციაზე, მარკეტინგულ ღონისძიებებსა და სტრატეგიებზე.

Levan Lazviashvili
Ассоциированный профессор

**МОДЕЛЫ СЕГМЕНТИРОВАНИЯ РЫНКА И МАРКЕТИНГОВЫЕ
РЕШЕНИЯ**

Аннотация

В статье изложены современные модели сегментов рынка- концентрация сил на единственном сегменте. Избирательная – товарная и рыночная специализация полный охват рынка. Отмечена деятельность полицентрических и геоцентрических компаний. Внимание уделено на маркетинговые отношения и на маркетинговые стратегии.

Levan Lazviashvili
Associated Professor

BASE SEGMENTATION MODELS AND MARKETING DECISIONS

Annotation

In article is set out contemporary models of choosing the target segment: Concentration of forces on single segment, optional specialization, commodity and market specialization, market full coverage. Also is described activity of polycentric and geocentric companies, attention is on tipologization of marketing relationship, marketing events and strategies.

მაბისტრანტებისა და დოქტორანტების სამეცნიერო ნაშრომები

დავით ასლანიშვილი

*თსუ-ს ეკონომიკისა და ბიზნესის ფაკულტეტის
ფინანსებისა და საბანკო საქმის კათედრის ასისტენტ პროფესორი,
საქართველოს საპატრიარქოს წმ. ანდრია პირველწოდებულის
სახელობის
ქართული უნივერსიტეტის დოქტორანტი*

**საფონდო ბაზარი საქართველოში: არსებული რეალიები და
მომავალი**

ქვეყნის განვითარება, ეკონომიკური ზრდის უზრუნველყოფა და საერთო ჯამში მოსახლეობის ცხოვრების დონის ამაღლება პირდაპირ კავშირშია კაპიტალის ბაზრის განვითარებასთან. ქვეყნის ეკონომიკის აღმავლობის ერთ-ერთი რეალური ბერკეტია ინვესტიციების მოზიდვა, რომლის ყველაზე მიღებული და პრაქტიკული ფორმაა ფასიან ქაღალდებში ინვესტირება საფონდო ბაზრის მეშვეობით. ამ მხრივ აუცილებელია ორგანიზებული სისტემის არსებობა, სადაც ფასიანი ქაღალდების მეორადი ბაზრის მონაწილეების ერთმანეთთან დაკავშირება შუამავლის (ბროკერით) მეშვეობით იწარმოებს.

თანამედროვე სამყაროში ნებისმიერი ნოვატორული იდეა, ბიზნეს იდეა თუ რაიმე ტექნოლოგიური გარღვევა პირდაპირ კავშირშია ფულად რესურსთან. კაცობრიობის განვითარების თანამედროვე ეტაპზე ისეთი ცნობილი სახეები, როგორცაა: ბილ გეიტსი, მარკ ცუკერბერგი, სტივ ჯობსი და მრავალი სხვა ამის ნათელი მაგალითია. მათ ჰქონდათ იდეა, სჭირდებოდათ კაპიტალი და საფონდო ბაზრის შუამავალი სტრუქტურების დარწმუნებით მათ შეძლეს საკუთარი იდეების ხორცშესხმა, და ყოველი საზოგადოების წევრის ცხოვრების გაიოლება. დღეს ჩვენ ვერც კი წარმოვიდგენია ცხოვრება მობილურის, კომპიუტერის, ვინდოუსის, ფეისბუქის თუ სხვა ტექნოლოგიური თუ ყოფითი ნაწარმის გარეშე.

განვითარებული მსოფლიოსთვის (დასავლეთი ევროპა, აშშ, კანადა, იაპონია, ჩინეთი და სხვა მძლავრი საფონდო ინდუსტრიის მქონე ქვეყნები) ნათელია, თუ რაოდენ მნიშვნელოვანია ორგანიზებული საფონდო ბაზარი (ნიუ იორკის საფონდო ბირჟა ევრონექსტი, asdaq OMX, ლონდონის საფონდო ბირჟა და მრავალი სხვა საფონდო მოედანი) და მისი მთავარი რგოლი - საშუამავლო ბიზნესი ანუ საბროკერო კომპანიები - საინვესტიციო ფირმები (მერილ ლინჩი, მორგან სტენლი,

გოლდმან საქსი, ჯეი პი მორგანი, ბარკლაის ქეპიტალ და მრავალი სხვა საინვესტიციო ბანკი).

კვლევის შედეგად სამწუხაროდ დგინდება, რომ საქართველოში მსგავსი წამოწყებისა და წარმატების შანსი მიზერულია, რისი მთავარი პრობლემაა ფულადი რესურსის წყაროს მოზიდვის ორ ძირითად საშუალებას შორის არსებული პრობლემები.

მკითხველისთვის უფრო გასაგებ ენაზე რომ ვთქვათ, წარმატებულ და განვითარებულ ქვეყნებში ფულის მოზიდვის ორი მექანიზმი - საბანკო სესხი და საფონდო ბაზარი ურთიერთსასარგებლო სინერჯიას ავლენს, ხოლო საქართველოში ფულადი რესურსის მოზიდვის ერთი მექანიზმი - საბანკო სესხი და მთლიანობაში კომერციული საბანკო სისტემა, მაქსიმალურად ცდილობს არ მისცეს გასაქანი ფულის რესურსის მოზიდვის მეორე მექანიზმს (რომელიც მთავარ კონკურენტად მიაჩნია) - საფონდო ინდუსტრიას, და დღეის მდგომარეობით მათ ეს წარმატებით გამოსდით.

საქართველოს საფონდო ბირჟის მესაკუთრეთა სტრუქტურის ანალიზით (წყარო: რეესტრის მწარმოებელი სს „კავკასრეესტრი“) დგინდება, რომ 2014 წლის მდგომარეობით საფონდო ბირჟის აქციათა 56 პროცენტი უკვე ამ სტრუქტურის კონკურენტის - ქართული კომერციული ბანკების საკუთრებაშია, რაც ნიშნავს, რომ ქართული კომერციული ბანკები არ დაუშვებენ საქართველოში მათი კონკურენტის - საფონდო ბაზრის რეალურ განვითარებას, რადგან ეს ეწინააღმდეგება მათ არსებულ პრეფერენციულ და წარმატებულ ფინანსურ მდგომარეობას.

სიტუაციას ართულებს ის ფაქტი, რომ 2008 წელს შეცვლილი კანონმდებლობით მთლიანად ფულადი ბაზრის ამ ორივე სფეროს ერთი მეგარეგულატორი ჰყავს - საქართველოს ეროვნული ბანკი.

2007-2008 წწ მომხდარი ე.წ. „ლიბერალური საკანონმდებლო ცვლილებებით“ გაუქმდა საფონდო ბაზრის აუცილებელი ატრიბუტი – საქართველოს ფასიანი ქაღალდების ეროვნული კომისია, მისი ყველა უფლება გადაეცა ქართული კომერციული ბანკების რეგულატორს და მათი ინტერესების გამტარებელ საქართველოს ეროვნულ ბანკს.

ამას თან დაერთო საბროკერო კომპანიების მიმართ გატარებული უმკაცრესი პოლიტიკა, რომლის შედეგად საქართველოში 2014 წლისთვის ფაქტიურად აღარ დარჩა კომერციული ბანკისგან დამოუკიდებელი შუამავალი რგოლი - საბროკერო კომპანია.

თუ 2000 წელს, როდესაც აშშ-ს განვითარების სააგენტოსა და ბარენც ჯგუფის ხელშეწყობით და დაფინანსებით შეიქმნა საფონდო ბირჟა, მომზადებულ იქნა კანონი „ფასიანი ქაღალდების ბაზრის შესახებ“ და მთლიანობაში იყო შეკრული და ცივილური საფონდო

ინდუსტრიის ყველა ატრიბუტი, არსებობდა 42 (ორმოცდაორი) საბროკერო კომპანია (რაც საქართველოს კანონმდებლობით საინვესტიციო ბანკის ექვივალენტური ინსტიტუტია), დღეს მათი რიცხვი 7 ერთეულს ითვლის, აქედან დამოუკიდებელი ერთეულია 3, ხოლო 4 - კომერციული ბანკის ფილიალია.

წლების განმავლობაში ეს ტენდენცია შემდეგნაირად გამოიყურება:

წელი	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
საბროკერო კომპანიათა რიცხვი	42	38	35	26	16	16	17	17	16	9	8	8	7	7

წყარო: საქართველოს საფონდო ბირჟა, www.gse.ge; საქართველოს ეროვნული ბანკი, www.nbg.ge, საქართველოს საინვესტიციო ჯგუფი პლიუსი www.investgroup.ge

თუ 2004 – 2008 წწ სურათით ვიმსჯელებთ, საბროკერო კომპანიების რიცხვი სტაბილურია, მაგრამ 2008 წლიდან ამოქმედებული გამკაცრებული წესების გამო მათი რიცხვი ფაქტიურად ნახევრდება და კლებას განაგრძობს.

ამის პირდაპირი მიზეზი რამოდენიმეა. გამოვეყოფ მთავარ რამოდენიმე მიზეზს და ამის გამომწვევ ფაქტორს:

საბროკერო კომპანიის საქმიანობა პირდაპირ დაკავშირებულია გარიგების საჯარო წესით დადებასთან საფონდო ბირჟაზე, რაც ღია წესით და ტრანსპარენტულ გარემოში ხორციელდება. ამ პროცესს მიყვავართ საბაზრო ფასის ცნებასთან. 2000 – 2007წწ არსებობდა პრობლემა - ე.წ. დახურული ლოტით ვაჭრობა. ეს პრობლემა იქნა მოხსნილი შპს „საქართველოს საინვესტიციო ჯგუფი“-ს მიერ, როდესაც ჩვენ მიერ მომზადდა და შეიცვალა ვაჭრობის წესები ბირჟაზე და გაუქმდა ე.წ. N პარამეტრი (დახურული ლოტი, როდესაც ბირჟაზე ღია ვაჭრობის პირობებშიც კი თქვენ სურვილის შემთხვევაშიც და უკეთესი ფასის შეთავაზების დროსაც ვერ ახორციელებთ აქციის შეძენას). ამის გაუქმებას გააფრთხილებით ეწინააღმდეგებოდა კომერციული ბანკების აფილირებული სტრუქტურები საფონდო ბირჟაზე, თუმცა 2007 წელს საფონდო ბირჟისა და დამოუკიდებელი საბროკერო კომპანიების ძალისხმევით მოხერხდა ამ პრობლემის მოგვარება, მაგრამ ამის საპასუხოდ ქვეყნის მმართველი პოლიტიკური და ეკონომიკური გუნდის მიერ მი-

ღებულ იქნა გადამჭრელი ზომები ქვეყანაში თავისუფალი ფასწარმოქმნის წინააღმდეგ.

სანამ უშუალოდ მიმოვიხილავთ 2007 და 2008 წწ მომხდარ საკანონმდებლო ცვლილებებს, რამაც საქართველოში საფონდო ინდუსტრია გაანადგურა, მინდა ყურადღება მივაქციო სტატისტიკურ შედეგებს, რაც ამ პერიოდში არსებობდა:

2000 – 2002 წწ საქართველოს საფონდო ბირჟის სავაჭრო დარბაზში სავაჭროდ დაშვებულ იქნა 282 ქართული სააქციო საზოგადოების აქცია, ხოლო 147 სააქციო საზოგადოება პოტენციურად განიხილავდა აქციების ბირჟაზე დაშვებას. 2007 წლამდე ეს რაოდენობა დიდად არც შეცვლილა:

2003 წელს მათი რიცხვი 278 იყო, 2004 წელს - 276, 2005 წელს მათი რაოდენობა 253 ერთეულამდე შემცირდა და 2006 წელს 242 სააქციო საზოგადოებას ითვლიდა. გამოიკვეთა ლისტინგში მყოფი სააქციო საზოგადოებათა ჯგუფი, ხოლო სს „საქართველოს ბანკი“ ორ საფონდო მოედანზე - საქართველოს საფონდო ბირჟასა და ლონდონის საფონდო ბირჟაზე ივაჭრებოდა.

განუხრელად იზრდებოდა საფონდო ბირჟაზე დადებული გარიგებების რიცხვი, აქციების რაოდენობა და ფულადი ბრუნვა, რაც ქვემოთ წარმოდგენილი ცხრილიდან ჩანს:

კატეგორია	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
აქციები	4,354,640	10,862,784	11,418,196	7,826,980	30,510,783	32,385,702	68,421,921	84,670,905
ფული	5,892,326	13,077,244	8,401,206	1,693,234	46,676,153	62,362,181	169,137,895	167,359,523
გარაგება	601	1,591	1,343	912	1,094	1,358	5,553	7,856

წყარო: საქართველოს საფონდო ბირჟა, www.gse.ge; საქართველოს საინვესტიციო ჯგუფი პლიუსი www.investgroup.ge

ამავე პერიოდში მსოფლიოს საფონდო ბირჟების უმსხვილესი ოპერატორი - ჯგუფი OMX (NASDAQ OMX) შპს „საქართველოს საინვესტიციო ჯგუფი“-ს აქტიური ჩართულობით და მხარდაჭერით შემოდის საქართველოში და აკეთებს წინადადებას საქართველოს საფონდო ბირჟის შექმნის თაობაზე.

ეს კი ნიშნავდა საქართველოს პირდაპირ გლობალურ ინტეგრაციას მსოფლიო საფონდო ბაზარზე, ხოლო ქართულ კომპანიებს, შუამავალ ფორმებსა და ინვესტორებს გაუჩნდათ შანსი, გახდნენ მსოფლიო ფინანსური ინდუსტრიის განუყოფელი ნაწილი

იბადება კითხვა - რა მოხდა ამ გადამწყვეტ მომენტში საქართველოში? კვლევის შედეგად შეგვიძლია მოკლედ დავახასიათოთ ეს მოვლენა:

2007 – 2008 წწ ქვეყნის მმართველი გუნდი და მათთან დაკავშირებული ინტერეს ჯგუფი(ები) ანადგურებს ქვეყნის წინაშე არსებულ ამ შესაძლებლობას, აკნინებს საფონდო ბაზარს და საკანონმდებლო ნორმებით არამიმზიდველს ხდის საფონდო აქტივობას, უარს ეუბნება ჯგუფი OMX (NASDAQ OMX) ქვეყანაში დამკვიდრებაში და ანადგურებს საქართველოს წინაშე არსებულ პერსპექტივას, გახდეს რეგიონის ფინანსური ცენტრი (ცნობისთვის, უარის შემდეგ ჯგუფი OMX (NASDAQ OMX) გადადის სომხეთში, სადაც ადგილობრივი მთავრობის პოლიტიკური, საკანონმდებლო და ფინანსური ხელშეწყობით ქმნის ერთიან ფინანსურ ცენტრს NASDAQ OMX ARMENIA).

(ამ ნაშრომის მიზანი არ არის იმის გარკვევა თუ რატომ გადაულოცა 2007-2008 წწ საქართველოს მმართველმა პოლიტიკურმა და ფინანსურმა გუნდმა რეგიონის ფინანსური ცენტრის შექმნის შანსი სომხეთს საქართველოს საზიანოდ).

თანმიმდევრულად კი სიტუაცია შემდეგნაირად განვითარდა (სამწუხაროდ, ეს ტენდენცია კვლავ გრძელდება მიმდინარე პერიოდშიც):

2007 – 2008 წწ საქართველოს პარლამენტი და ე.წ. „ლიბერალების ჯგუფი“ ახორციელებს ცვლილებას კანონში „ფასიანი ქაღალდების ბაზრის შესახებ“. მსოფლიოში არსებული პრაქტიკის საწინააღმდეგოდ და „ლიბერალური იდეოლოგიით შეპყრობილი“ მმართველი რგოლი „ზრუნავს რა“ ინვესტორთა „განთავისუფლების“ საკითხზე ზედმეტი შუამავლისგან, აუქმებს საჯარო (ბირჟაზე მყოფი) ფასიანი ქაღალდებით ყიდვა - გაყიდვას ლიცენზირებული საბროკერო კომპანიების მეშვეობით და ამიერიდან საჯარო, ბირჟაზე მყოფი აქცია შეიძლება ბირჟის გარეშე დაფიქსირებით (ე.წ. „ფიქსინგით“) გასხვისდეს. ფაქტიურად, ამ ცვლილებით გაუქმდა საბროკერო კომპანიის და შუამავლობის არსი, ბოლო მოეღო საბაზრო ფასს და საქართველოში დაინერგა

გარიგებების გაფორმების ისეთი უმსგავსო ფორმა, რომელიც აშკარად მანიპულაციის, თაღლითობის და, არ არის გამორიცხული, ფულის გათეთრების ნიშნებს შეიცავს (ფიქსინგის გზით დადებული რიგი გარიგების აღწერა, რომელიც თავის ბუნდოვანი ბუნებით პირდაპირ ჯდება ასეთ კატეგორიებში, მოცემული მაქვს ცალკე ქვეთავით).

2008 წლიდან საქართველოში აქციის ცივილური გზით ყიდვა-გაყიდვა აღარ არსებობს. თუ გსურთ საჯარო, საფონდო ბირჟაზე დაშვებული აქციის გადაცემა, ეს შეიძლება თქვენ ფურცელზე წარწერით მოახდინოთ, ყოველგვარი აუქციონის თუ ვაჭრობის გარეშე, მთავარია, ხელი მოაწეროთ საბუთზე (ან ხშირ შემთხვევაში ამას თქვენ „კეთილის მსურველი“ გირჩევთ და დაგარწმუნებთ, რომ ასე ჯობია...) და... ქონება აღარ გაქვთ. რაც მთავარია, ფულადი ტრანზაქციის კონტროლი ამ გზით საერთოდ ბუნდოვანია. თუ ბირჟაზე აქციას ფულის გარეშე ვერ იყიდით, ხოლო აქციის გაყიდვისას თანხა იმავე დღეს ჯდება ანგარიშზე, ამ გზით (ე.წ. ფიქსინგით) მიიღეთ ფული თუ არა, ეს აქციის გადაცემას არ აფერხებს. ამის შედეგი 2007 წლიდან მოყოლებული კი შემდეგია:

ათასობით სამართლიანობის მომლოდინე ბიზნესი და მომწივართა რიგები შესაბამისს ორგანოებში. ყველაზე ცუდი ის არის, რომ აღნიშნული ქონება (აქციები, ობლიგაციები თუ სხვა წარმოებული ინსტრუმენტი) შემდეგშიც რამოდენიჯერ იქნა გადაცემული ამ ფიქსაციის გზით, რაც ფაქტიურად შეუძლებელს ხდის სამართლიანობის აღდგენას.

შედგებად ქვეყანაში შეიქმნა და დამკვიდრდა რამოდენიმე მსხვილი ფინანსურ - ეკონომიკური მმართველი ოლიგოპოლია ეკონომიკის ყველა დარგში, ხოლო მათ კონტროლს დაექვემდებარა ქვეყნის სიმდიდრის უდიდესი ნაწილი. ანუ მივედით კლასიკურ აქსიომამდე - საფონდო ბაზრის არ არსებობა ნიშნავს არატრანსპარენტულ ეკონომიკას და ქვეყანაში საშუალო ფენის არ არსებობას. ეს კი, თავის მხრივ, ყოველგვარი პერსპექტივის გარეშე ტოვებს ქვეყნის სამომავლო განვითარებას და წინსვლას.

2007-2008 წწ მომხდარი ცვლილებების კვალდაკვალ ქრება სააქციო საზოგადოებათა მენეჯმენტის დაინტერესება, ივაჭრონ აქციებით ღია და ტრანსპარენტულ გარემოში, თუ კანონი ამას არც მოითხოვს. შესაბამისად, თუ 2006 წელს ბირჟის სავაჭრო სისტემაში (ლისტინგის გარეშე) იყო 242 კომპანია, 2007 წელს რიცხვი მკვეთრად ეცემა 161-მდე და აგრძელებს კლებას 129 კომპანიამდე 2013 წლის მდგომარეობით;

ყურადსაღებია საქართველოს საფონდო ბირჟის ბრუნვის კატასტროფული დაცემა. თუ 2006-2007 წწ ბირჟის სავაჭრო სისტემის (ანუ ღია და ტრანსპარენტულ გარემოში დადებული გარიგებები, პარამეტრის დაბრკოლების მიუხედავად) ბრუნვა 167-169 მლნ ლარს აღწევდა,

მომდევნო 2008 წელს ის 14 ჯერ! ეცემა (ანუ 1400 პროცენტის ვარდნა) და აგრძელებს ვარდნას მომდევნო წლებში. 2013 წლის შედეგით კი ქვეყნის საფონდო ბირჟის ბრუნვა 530,491 ლარს უდრის, ანუ 2007 წელთან შედარებით 338 ჯერ ნაკლებია! 2013 წლის ბრუნვით საქართველოს საფონდო ბირჟა ამყარებს ანტირეკორდს თავის ისტორიაში – ასეთი მცირე მოცულობა მას არასოდეს გააჩნდა დაარსებიდან დღემდე.

თანდართული ცხრილით წარმოდგენილია ეს პროცესი დროში.

კატეგორია	2008	2009	2010	2011	2012	2013
აქციები	12,480,863	12,667,601	41,641,272	12,077,996	9950399	27,170,709
ფული	10,584,246	3,112,576	5,117,755	2,503,705	8,847,355	530,491
გარიგება	2,321	1,304	2,372	860	339	283

წყარო: საქართველოს საფონდო ბირჟა, www.gse.ge; საქართველოს საინვესტიციო ჯგუფი პლიუსი www.investgroup.ge

მხოლოდ ამით არ შემოიფარგლა 2007 – 2008 წწ მომხდარი ცვლილებები. იქმნება შთაბეჭდილება, რომ კანონმდებელი, შესაბამისი ინტერეს ჯგუფები და მმართველი გუნდი მხოლოდ იმაზე ფიქრობდა, რომ რაც შეიძლება მეტი აენოს ამ ბაზარს.

2008 წლიდან მოყოლებული მსოფლიო კრიზისის კვალდაკვალ ყველა ნორმალური და ცივილური მმართველი გუნდი და მისი ბიზნეს ელიტა ცდილობს, მხარში ამოუდგეს ბიზნესს, გაუმარტივოს საქმიანობა, ხელი შეუწყოს მას მძიმე პერიოდში, მაგრამ არა საქართველოს მმართველი გუნდი საბროკერო კომპანიებისა და საფონდო ბაზრის მიმართ. ეკონომიკური, საკანონმდებლო და საბაზრო სიტუაციის გაუარესების კვალდაკვალ საბროკერო კომპანიებს, რომლებიც ისედაც უფუნქციო და შემოსავლის ძირითადი წყაროს გარეშე დარჩნენ, მარეგულირებელი (საქართველოს ეროვნული ბანკი) უზრდის საწესდებო კაპიტალის მოთხოვნებს და აუქმებს სამი ტიპის ლიცენზიას და აღიარებს მხოლოდ გენერალურ ლიცენზიას, რომლის დაკმაყოფილების უნარი

ფაქტიურად მხოლოდ კომერციულ ბანკებს და მათ ფილიალებს შეუძლიათ. ამ ეტაპზე ლიცენზიის შენარჩუნებისთვის საბროკერო კომპანიას მოეთხოვება 360 000 ლარის კაპიტალი, ხოლო მომდევნო წლიდან 500 000 ლარის. კაპიტალის აღიარების გართულებული სქემის თანახმად კაპიტალის შევსების წყაროდ მიჩნეულია ფაქტიურად მხოლოდ ფულადი რესურსი, რაც ბაზრის საერთო დაცემის ფონზე არ აძლევს დამოუკიდებელ საბროკერო კომპანიას კონკურენცია გაუწიონ კომერციული ბანკის ფილიალებს და ადგილი აქვს საფონდო ინდუსტრიის, როგორც საბანკო სექსის ალტერნატივის ფაქტიურ გაქრობას. ამ ნაბიჯით საქართველოს ეროვნულმა ბანკმა ხელი შეუწყო საფონდო ბაზრის კომერციული საბანკო სექტორისადმი (ანუ კონკურენტული სტრუქტურის) დამორჩილების ტენდენციას. ყურადსაღებია, რომ საფინანსო ბაზრის იმ სეგმენტს, რომელიც მკვეთრ ზრდას განიცდის კრიზისის პირობებში და გაცილებით უფრო რისკიანია – მიკროსაფინანსო კომპანიები - საქართველოს ეროვნული ბანკის მხრიდან მხოლოდ 250 000 ლარის კაპიტალს საჭიროებენ. ნიშანდობლივია, რომ შეკითხვაზე, თუ რატომ აქვს ადგილი ასეთ დისპროპორციას და რატომ არ აბრუნებს ეროვნული ბანკი მისი წინამორბედი - საქართველოს ფასიანი ქაღალდების ეროვნული კომისიის სამი ტიპის სალიცენზიო მოთხოვნებს, საქართველოს ეროვნული ბანკი იშველიებს ევროკავშირის ასოცირების ხელშეკრულებას და მის მოთხოვნებს საფონდო ბაზრის მიმართ...?!

ფიქსინგი

2008-2014 წლების განმავლობაში განხორციელებული საკანონმდებლო ცვლილებების შედეგად ბირჟისა და ტრანსპარენტული გარემოს გარეთ დაფიქსირებულ გარიგებათა რაოდენობამ (ე.წ. ფიქსინგი) 3453 შეადგინა, მათმა ჯამურმა მოცულობამ აქციებში 5,054,520,669 ცალი, ხოლო ჯამური ღირებულება 1,233,305,848 ლარს გაუტოლდა.

კატეგორია	2008	2009	2010	2011	2012	2013
აქციები	70,669,027	2,954,953,076	1,663,935,776	90,352,271	49,101,717	225,508,802
ფული	245,978,780	95,757,903	96,051,894	16,840,554	726,721,480	51,955,237
გარიგება	857-	572	835	421	538	230

წყარო: საქართველოს საფონდო ბირჟა, www.gse.ge

ანუ „რუხმა“ ბაზარმა ღია ბაზრის ოდენობა 2008 წელს 24 - ჯერ, 2009 წელს 32 - ჯერ, 2010 წელს 19 - ჯერ, 2011 წელს 8 - ჯერ, 2012 წელს 90 - ჯერ! და 2013 წელს 100 - ჯერ გადააჭარბა!

ფაქტიურად ქვეყნის მთელი საფონდო ბაზარი რუხმა, არატრანსპარენტულმა „ველურ - ლიბერალურმა“ ბაზარმა ჩაანაცვლა. უფრო გასაგები რომ იყოს, რა არის ეს ფიქსინგი და რატომ არის მისი არსებობა ასეთი დამანგრეველი საბაზრო ეკონომიკის, ფასწარმოქმნისა და ქვეყნის საინვესტიციო იმიჯისთვის საზიანო, გამოვეყოფ მხოლოდ რამოდენიმე გარიგებას, რომელიც ამ სურათს აღწერს. აღსანიშნავია, რომ ასეთი გარიგებების რაოდენობა ათობით ერთეულია და შესაძლოა, რამოდენიმე ასეულ მსგავს ფაქტს ჰქონდეს ადგილი გასული ექვსი წლის განმავლობაში.

1. 2008 წლის დეკემბერში ამ საკანონმდებლო ცვლილების შედეგად ბირჟის გარეთ დაფიქსირდა სს „კავკასიის ენერჯისა და ინფრასტრუქტურის“ აქციაზე ორი გარიგება ერთ დღეს. ფიქსინგის ფურცლის თანახმად, ერთმა ინვესტორმა აღნიშნული სააქციო საზოგადოების აქციების ნაწილი გაყიდა 0,167 ლარში თითო, ხოლო მეორე ინვესტორმა აქციების მსგავსი ან ზუსტად იგივე რაოდენობა გაყიდა 1,741 ლარში თითო.

2.

თარიღი	გარიგებები	მინ. ფასი	მაქს. ფასი	მოცულობა	ღირებულება
31/12/08	2	0.1665	1.7414	799,658	762,833.75

თუ ამ ფიქსინგს არითმეტიკულად მივუდგებით, ვღებულობთ, რომ გასხვისდა 799,658 აქცია. აქედან 383,329 აქცია გაიყიდა 63,824 ლარში,

ხოლო ამავე რაოდენობის - 383,329 აქცია - იმავე დღეს და იმავე ფურცლის თანახმად გაიყიდა 667,529 ლარში. გამოდის, რომ ერთმა ინვესტორმა „აჯობა“ მეორეს 600,000 ლარზე მეტი თანხით ერთიდაიმავე დღეს და იგივე რაოდენობის აქციაზე. აღვნიშნავ, რომ მსგავსი რამ ღია ვაჭრობის დროს, ცივილურ საფონდო ბაზარზე არ ხდება და ეს ყოველგვარ ნორმებს სცილდება;

2. სააქციო საზოგადოება „ხიდმშენი“-ს აქციაზე 2009 წლის მაისში ასევე ფიქსირებით გადაცემულია 131,415 აქცია, ჯამური თანხით 2,490,314 ლარი. ერთი შეხედვით ამაში არაფერია განსაკუთრებული, თუ არა დაფიქსირებული ფასი - თითო აქცია დაფიქსირებულია 18,95 ლარში. საინტერესოა, რომ არც მანამდე (2000 წლიდან) და არც ამ ფიქსაციის შემდეგ ამ სააქციო საზოგადოების აქცია არ ღირდა ამდენი. ფასი მერყეობდა 0,10 დან - 0,50 ლარამდე. არც აქციების რაოდენობაა რაიმე განსაკუთრებული და არც წილობრივი მონაცემი. 2007 – 2009 წწ აქცის ფასის დიაპაზონი იყო 0,10 – 0,50 და 2009 წლის ივნისში აქცია 0,50 ლარი ღირს. რატომ გადაიხადა რუს ბაზარზე ფიქსაციით (ფულის ბრუნვა უცნობია) ინვესტორმა საქონელში 2,490,314 ლარი, როდესაც ეს საქონელი (აქცია) ღირდა და ღირს 80 – 90,000 ლარი უცნობია...

თარიღი	გარიგებები	მინ. ფასი	მაქს. ფასი	მოცულობა	ღირებულება
29/10/07	1	0.1000	0.1000	120,000	12,000.00
8/07/08	1	0.5000	0.5000	159,492	79,746.00
17/02/09	1	0.3000	0.3000	26,853	8,055.90
5/05/09	1	18.9500	18.9500	131,415	2,490,314.25
2/06/09	1	0.5000	0.5000	180,576	90,288.00
4/06/09	1	0.5000	0.5000	898,270	449,135.00

3. 2011 წლის ივლისის თვეში ფიქსაციით საოცარ „ფასწარმოქმას“ ჰქონდა ადგილი. სააქციო საზოგადოება „ბეჭდვითი სიტყვის კომბინატი“-ს 30,697 ცალი აქცია სხვისდება ერთ დღეში ჯამური თანხით 2,495,269 ლარი. ყველაზე გასაოცარია ამ ფიქსინგის დროს ნაჩვენები აქციების გადაცემის ფასი. სულ დაიღო სამი გარიგება, ხოლო ფასი, რომელიც ამ ერთ დღეს დაფიქსირდა გადაცემებში (ეს არ არის ვაჭრობა), მერყეობდა 1,30 ლარიდან 83,4879 ლარამდე! ანუ ამ აქციაზე ერთი და იმავე დღეს გადახდილი (თუ ნაჩვენები) ფასი ერთი მეორესგან 64 - ჯერ განსხვავდება!

Issue	Trades	Min. Price	Max. Price	Aver. Price	Volume in securities	Volume in GEL
BSK		3	1.3000	83.4879	30,697	2,495,269

4. ამავე პერიოდში ასევე ფიქსინგის გზით და გაუმჭირვალე ფასწარმოქმნით სხვისდება სააქციო საზოგადოება „გაერთიანებული სატელეკომუნიკაციო კომპანიის“ აქციების მსხვილი წილი. ფიქსინგით გადაცემულ იქნა 42,848,963 აქცია (ანუ საწარმოს წილის 41.5%), სულ 6,000,331 ლარში. აქ უნდა აღინიშნოს, რომ მსგავსი წილი 2006 წლის 15 დეკემბერს იქნა გასხვისებული 89,722,692 ლარში. ანუ 5 წელიწადში პრივატიზაციის შემდეგ მისი ფასი დაეცა თითქმის 15 ჯერ?! ამ გარიგების დეტალებიც, ისევე, როგორც სხვა მრავალი ფიქსინგის, უცნობია.

Issue	Trades	Min. Price	Max. Price	Aver. Price	Volume in securities	Volume in GEL
UTC		2	0.1400	0.2000	42,848,963	6,000,331

ასეთი ფაქტების ჩამოთვლა, რაც 2007 – 2008 წწ მომხდარი ამ საკანონმდებლო ცვლილებით არის გამოწვეული, დაუსრულებლად შეიძლება. კვლევის შედეგად ჩემს მიერ იქნა გამოკვეთილი პრობლემები და გაცემულ იქნა პასუხი კითხვაზე, თუ რატომ არ სურს ინვესტორებს საქართველოში ინვესტირება, რატომ არ მუშაობს საფონდო ბაზარი და რატომ არ არის ქვეყანაში არცერთ აქციაზე საბაზრო ფასი. წარმოიდგინეთ თქვენი თავი ინვესტორის ადგილზე – იყიდეთ აქცია (ან სხვა აქტივი თუ საქონელი) 83 ლარში ცალი და ფიქსინგით ხედავთ, რომ ეს აქცია (ან სხვა აქტივი თუ საქონელი) „თურმე სხვამ“ იმავე დღეს 1.30 ლარში შეიძინა...

დამეთანხმებით, რომ კომენტარები ზედმეტია. უბრალოდ გვსურს მკითხველმა თვითონ გასცეს პასუხი თუ რა მიზანი ამოძრავებთ ამ ფიქსინგის წინა მმართველობის პერიოდში შემომდებ ავტორებს და დღევანდელ რეალობაში ამ კანონის მხურვალე დამცველებს. რომელ ქვეყნის საინვესტიციო მიმზიდველობაზე და წინსვალზეა საუბარი ასეთი „გარიგებების“ ფიქსირების გზით..

დასკვნის სახით შეიძლება ითქვას, რომ ამ ეტაპზე საფონდო ბაზარმა დაკარგა თავისი მთავარი ფუნქცია - იყოს აქციებზე ფასწარმოქმნის საბაზრო ფუნდამენტი. შესაბამისად, აქციებით თუ სხვა ფასიანი ქაღალდებით ვაჭრობა საქართველოში აქ ჩამოთვლილ და სხვა მრავალი მიზეზთა გამო ყოველგვარ აზრს მოკლებულია.

ყურადსაღებია, რომ ახალი პოლიტიკური რეალიების კვალდაკვალ, 2012 წლის ოქტომბრიდან, საფონდო ბაზრის გადარჩენის და მისი განვითარების მიზნით საქართველოს პარლამენტის საფინანსო - საბიუჯეტო კომიტეტს წარედგინა იმ აუცილებელ ცვლილებათა ნუსხა, რომელიც აუცილებელია სიტუაციის გაჯანსაღებისთვის, ამ კომიტეტმა მოახდინა შესაბამისი კანონპროექტის ინიცირება, თუმცა დღემდე ამ კანონის არათუ მიღება, არამედ მისი საპარლამენტო ბიუროს დღის წესრიგში შეტანაც კი ვერ განხორციელდა...

არ არის დასაძალი, რომ ამ ცვლილებებს ეწინააღმდეგება საკმაოდ დიდი და გავლენიანი ლობი, რომელმაც ამ ქართული საკანონმდებლო „შედევრით“ საკმაოდ მოითხო ხელი ბოლო ექვსი წლის განმავლობაში და არც მომავალში აპირებს ამ „სიამოვნებასთან“ განშორებას.

გამოყენებული ლიტერატურა

1. საქართველოს საფონდო ბირჟა, www.gse.ge;
2. საქართველოს ეროვნული ბანკი, www.nbg.ge;
3. საქართველოს საინვესტიციო ჯგუფი პლიუსი, www.investgroup.ge;

დავით ასლანიშვილი

*თსუ-ს ეკონომიკისა და ბიზნესის ფაკულტეტის
ფინანსებისა და საბანკო საქმის კათედრის ასისტენტ პროფესორი,
საქართველოს საპატრიარქოს წმ. ანდრია პირველწოდებულის
სახელობის*

ქართული უნივერსიტეტის დოქტორანტი

საფონდო ბაზარი საქართველოში:

არსებული რეალიები და მომავალი

ანოტაცია

ნაშრომში მიმოხილულია საქართველოში საფონდო ბაზარი, მისი ორგანიზებული სტრუქტურის განვითარება 2000 წლიდან დღემდე. ასახულია საფონდო ბაზრის წინაშე არსებული პრობლემები, საბაზრო ფასის და ფასწარმოქმნის პრობლემა და ამის მიზეზი, ინვესტიციების მცირე მოცულობა და ამის მიზეზ - შედეგობრივი კავშირი. ცალკე აღწერილია საბანკო სისტემა და კანონმდებლობა, რომელიც ხელს უშლის საფონდო ბაზრის განვითარებას. ცალკე განხილულია ე.წ. „ფიქსინგი“ (გარესაბირობო ბაზარზე დაფიქსირებული გარიგებები).

Давид Асланишвили

Ассистент-Профессор Тбилисского Государственного Университета,
Докторант Университета Грузии им. Святого Андрея Первозванного при
Патриархии Грузии

**ФОНДОВЫЙ РЫНОК В ГРУЗИИ:
НЫНЕШНИЕ РЕАЛИИ И БУДУЩЕЕ**

Аннотация

В данной статье рассмотрены проблемы, сопряженные с развитием в Грузии фондового рынка. Дан обзор и исследование организованного фондового рынка с 2000 года по сей день, проблемы рынка, отсутствие понятия рыночной цены, низкий уровень инвестиций, обрисованы их причины и следствия. Отдельно рассмотрен вопрос банковской системы и законодательства в данной сфере и процесс так называемого «фиксинга» (фиксация внебиржевых сделок).

David Aslanishvili

Assistant Professor of Tbilisi State University,
PhD Student of Saint Andrew the First-Called Georgian University of the Patriarchat
of Georgia

**STOCK MARKET IN GEORGIA:
PRESENT REALITY AND PROSPECTIVE**

Annotation

This article described Georgian stock market, its development since 2000 until now, obstacles, absence of market price, low level of investment, its reasons and explanations, banking system and legislation. Special topic described so called "fixing" procedures (OTC deals out of market).

ეკატერინე შაინიძე
ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელმწიფო
უნივერსიტეტის დოქტორანტი

საგადასახადო კანონმდებლობის სრულყოფის პრობლემები
საგადასახადო ვალდებულებების შესრულების
გაუმჯობესების მიზნით

გადასახადის გადამხდელის საგადასახადო ვალდებულების შესრულება პირდაპირ კავშირშია ქვეყნის ბიუჯეტის შევსებასა და იმ ამოცანების გადაჭრასთან, რომელიც დაკავშირებულია სახელმწიფოს ნორმალურ ფუნქციონირებასთან. ხოლო გადასახადის გადამხდელის მიერ საგადასახადო ვალდებულებების კანონით დადგენილი წესით შესრულებისთვის აუცილებელია საგადასახადო კანონმდებლობა არ იყოს ბუნდოვანი და ცალკეული ნორმები არ იწვევდეს სხვადასხვაგვარ ინტერპრეტაციას.

ნებისმიერი ნორმალური ქვეყნის მიზანია კანონმდებლობის სრულყოფა და სიმარტივე, წესებისა და ნორმების ზუსტი ფორმულირება, რათა ვალდებულებათა არაჯეროვნად შესრულების მიზეზი არ გახდეს კანონის არასწორად აღქმა.

საქართველოს საგადასახადო კოდექსში, მიუხედავად მისი მრავალჯერ დახვეწის მცდელობისა, ორაზროვანი და გაუგებარი მუხლები მრავლადაა. განვიხილოთ ზოგიერთი მათგანი.

საგადასახადო კოდექსის 107-ე მუხლის მეორე ნაწილის თანახმად, საწარმოში, რომლის წილის (აქციების) 20 პროცენტზე მეტი პირდაპირ ან არაპირდაპირ ეკუთვნის მოგების გადასახადისაგან განთავისუფლებულ იურიდიულ პირს, ერთობლივი შემოსავლიდან გამოსაქვითი პროცენტების თანხის ზღვრული ოდენობა არ უნდა აღემატებოდეს გადამხდელის მიერ პროცენტის სახით მიღებული ნებისმიერი შემოსავლის თანხის და პროცენტის სახით მიღებული შემოსავლისა და პროცენტის სახით გაწეული ხარჯის გაუთვალისწინებლად განსაზღვრული დასაბეგრი მოგების 50 პროცენტის ოდენობის თანხების ჯამს. აღნიშნული მუხლის სწორად გაგება არსებული განმარტებით საკმაოდ რთულია. უფრო მეტიც, სრულიად გაუგებარია, რა განსხვავებაა "პროცენტის სახით მიღებული ნებისმიერი შემოსავლის თანხასა" და "პროცენტის სახით მიღებულ შემოსავალს" შორის. ამასთან, აღნიშნულ მუხლთან დაკავშირებით არ არსებობს განმარტება არც საგადასახადო კოდექსთან დაკავშირებით შემუშავებულ ინსტრუქციებსა და არც შემოსავლების სამსახურის კომენტარებში. თუ საწარმოში, რომლის წილის 20 პროცენტზე მეტი ეკუთვნის მოგების გადასახადისაგან

განთავისუფლებულ იურიდიულ პირს, პროდუქციის რეალიზაციით მიიღო შემოსავლები 120 000 ლარი, ხოლო ამ შემოსავლის მიღებასთან დაკავშირებული ხარჯია 70 000 ლარი, ამასთან, მას გაცემული სესხების მიხედვით მიღებული აქვს საპროცენტო შემოსავლები 30 000 ლარი, ხოლო აღებული სესხების მიხედვით საპროცენტო ხარჯი წლიური 17%-იანი განაკვეთის შესაბამისად შეადგენს 60 000 ლარს, მის მიერ პროცენტის სახით გამოსაქვითი ხარჯის ზღვრული ოდენობის განსაზღვრისთვის საპროცენტო შემოსავალს, ანუ 30 000 ლარს უნდა დაემატოთ 50 000 ლარის (120 000 – 70 000) ნახევარი ანუ 25 000 ლარი. შესაბამისად, გაწეული 60 000 ლარის საპროცენტო ხარჯიდან კოდექსით ნებადართული ოდენობა 55 000 ლარი (30 000 + 25 000).

საქართველოს საგადასახადო კოდექსის 97-ე მუხლის მე-3 ნაწილი განსაზღვრავს დასაბეგრ მოგებას საავიაციო ტრანსპორტით მგზავრთა საერთაშორისო გადაყვანისა და ტვირთების საერთაშორისო გადატანის განმახორციელებელი არარეზიდენტი საწარმოსთვის შემდეგნაირად – საქართველოში მუდმივი დაწესებულების მეშვეობით კალენდარული წლის განმავლობაში საქართველოში არსებული წყაროდან მიღებული შემოსავალი იყოფა მის მიერ საქართველოში და საქართველოს ფარგლებს გარეთ საგადასახადო წლის განმავლობაში მიღებულ ერთობლივ (მთლიან) შემოსავალზე და მრავლდება მის მიერ მიღებულ დასაბეგრ მოგებაზე. აღნიშნულ განმარტებით დასაბეგრი მოგების გამოსათვლელად განსაზღვრული მაჩვენებელი მრავლდება დასაბეგრ მოგებაზე, რაც, ერთი შეხედვით, გაუგებრობას ქმნის აღნიშნული მუხლის წაკითხვისას. ამასთან, გადამხდელისთვის ხელმისაწვდომი ოფიციალური განმარტებები არც ამ შემთხვევაში მოიპოვება. ლოგიკურად, მივდივართ იმ დასკვნამდე, რომ მოცემულ შემთხვევაში აღნიშნული საწარმოსთვის საქართველოში არსებული წყაროდან მიღებული დასაბეგრი მოგება მის მიერ მთლიანად მიღებულ დასაბეგრ მოგებასთან მიმართებაში განისაზღვრება საქართველოში და საქართველოს ფარგლებს გარეთ მიღებულ ერთობლივ შემოსავალში საქართველოში მიღებული ერთობლივი შემოსავლის წილის პროპორციულად. მაგალითად, ზემოთაღნიშნული საქმიანობის განმახორციელებელი არარეზიდენტი საწარმოს მიერ საგადასახადო წლის განმავლობაში საქართველოში და მის ფარგლებს გარეთ არსებული წყაროდან მიღებული მთლიანი დასაბეგრი მოგება შეადგენს 100 000 ლარს, ამასთან, სულ ერთობლივი შემოსავალი შეადგენს 150 000 ლარს, მათ შორის საქართველოში არსებული წყაროდან მიღებულია 30 000 ლარი. ამ შემთხვევაში საქართველოში მუდმივი დაწესებულების მიხედვით აღნიშნული საწარმოს მოგების გადასახადით დასაბეგრი მოგება შეადგენს 20 000 ლარს (30 000/150 000X100 000).

საქართველოს საგადასახადო კოდექსის მე-8, 144-ე და 161-ე მუხლები მოიცავს გრძელვადიანი კონტრაქტის განმარტებას და მისი შესრულების ეტაპებზე ერთობლივ შემოსავლებსა და დასაბეგრ ოპერაციებში ჩასართავი თანხების განსაზღვრის წესებს. თუმცა, კოდექსის მოცემული განმარტებები ძალიან მწირია და სრულ წარმოდგენას არ ქმნის აღნიშნულ საკითხზე. ეს პრობლემა საკმაოდ ეფექტურად გადაიჭრა შემოსავლების სამსახურის მიერ აღნიშნულ მუხლებზე კომენტარების გამოცემით, რომლებშიც პრაქტიკული მაგალითებით არის გადმოცემული ფაქტობრივი გარემოებები და შედეგები კონკრეტულ შემთხვევებში. კომენტარები 144-ე მუხლზე და 161-ე მუხლის მე-6 ნაწილზე განსაზღვრავს ხელშეკრულების ღირებულებიდან მოგების გადასახადის მიზნებისთვის ერთობლივ შემოსავლებში ჩასართავი თანხის და დამატებული ღირებულების გადასახადის მიზნებისთვის ყოველი წლის დეკემბერში დასაბეგრი ოპერაციების თანხის განსაზღვრის წესს მთლიან ხარჯთაღრიცხვაში მოცემულ წელს გაწეული ხარჯების წილის პროპორციულად. აქვე ნათქვამია, რომ თუ იცვლება მთლიანი საგემო ხარჯთაღრიცხვა, მოგების გადასახადის და დამატებული ღირებულების გადასახადის წარდგენილი დეკლარაციები ექვემდებარება დაზუსტებას. თუმცა, არაფერია ნათქვამი, გადახდება თუ არა საურავი გადამხდელს იმ შემთხვევაში, როცა საგემო ხარჯთაღრიცხვის ცვლილების გამო დეკლარაციების დაზუსტებით პირს ეზრდება გადასახდელი თანხა. აღნიშნულის შესახებ არ მოიპოვება ჩანაწერი არც საგადასახადო კოდექსის შესაბამის მუხლებში, რაც იმას ნიშნავს, რომ საურავის დარიცხვა მოხდება. ეს არასამართლიანი მიდგომაა, რადგან, ერთის მხრივ, კანონი გადამხდელს ავალდებულებს წინასწარი სავარაუდო გათვლებით შეასრულოს საგადასახადო ვალდებულებები და მათი დაზუსტების შემთხვევაში ვაკისრებთ სანქციას. ვფიქრობ, საჭიროა მოცემული საკითხის გადახედვა და საქართველოს საგადასახადო კოდექსის 272-ე მუხლში ცვლილების შეტანით მოცემულ შემთხვევაში საურავის არდარიცხვის შემოღება.

საქართველოს საგადასახადო კოდექსის 82-ე მუხლის 1 ნაწილის შ) პუნქტის თანახმად, საშემოსავლო გადასახადისაგან თავისუფლდება არარეზიდენტი ფიზიკური პირის მიერ ხელფასის სახით მიღებული შემოსავალი, თუ დაქირავებით მუშაობა ხორციელდება საქართველოს ტერიტორიაზე საგადასახადო წლის განმავლობაში არა უმეტეს 30 კალენდარული დღისა და შემოსავლის (ხელფასის) გადამხდელი არარეზიდენტი დამქირავებელია, რომელსაც საქართველოში არ გააჩნია მუდმივი დაწესებულება. თუმცა, ძნელი გასაგებია, როგორ უნდა მოხდეს იმ პირთა დაბეგვრა, რომლებიც ასეთ დამქირავებელთან 30 კალენდარულ დღეზე მეტი დროის განმავლობაში მუშაობენ, რადგან

154-ე მუხლის 1 ნაწილის ა.ბ) პუნქტის თანახმად, გადახდის წყაროსთან დაბეგვრას არ ექვემდებარება არარეზიდენტის მიერ გადახდილი ხელფასი, როდესაც ასეთი ხარჯი არ მიეკუთვნება არარეზიდენტის მუდმივი დაწესებულების ხარჯებს. მოცემულ შემთხვევაში, სავარაუდოდ, უნდა ვიხელმძღვანელოთ 153-ე მუხლის მოთხოვნით, რომლის თანახმადაც საშემოსავლო გადასახადის წლიური დეკლარაციის წარდგენა საგადასახადო წლის მომდევნო წლის 1 აპრილამდე ევალება არარეზიდენტ ფიზიკურ პირებსაც, რომლებიც შემოსავალს იღებენ საქართველოში არსებული წყაროდან და არ იბეგრებიან გადახდის წყაროსთან. შესაბამისად, წლიური შედეგების მიხედვით ამავე ვადაში უნდა გადაიხადონ მიღებული ხელფასის საშემოსავლო გადასახადი. თუმცა, ძნელი წარმოსადგენია არარეზიდენტი ფიზიკური პირები ასრულებდნენ ამ ვალდებულებას, მით უმეტეს, როცა საქართველოში მხოლოდ რამდენიმე თვის განმავლობაში ღებულებენ გადახდის წყაროსთან დაუბეგრავ ხელფასს, 153-ე მუხლით დადგენილი ვალდებულების გარდა, მათ დაბეგვრაზე სხვა წესი არ მოიპოვება, არარეზიდენტ დამქირავებელს წყაროსთან გადასახადის დაკავება არ ევალება და შესაბამისად, ის არც საგადასახადო ორგანოს წარუდგენს 154-ე მუხლით გათვალისწინებულ ინფორმაციას ხელფასის მიმღები პირების შესახებ. მოცემულ შემთხვევაში უკეთესი იქნება კანონში კონკრეტულად გაიწეროს ასეთი ფიზიკური პირების დაბეგვრის წესი და შემუშავდეს ეფექტური მექანიზმი მათ გასაკონტროლებლად, მით უმეტეს მაშინ, როცა არარეზიდენტი დამსაქმებლების და დასაქმებულების რაოდენობა ბოლო პერიოდში საკმაოდ იზრდება ჩვენს ქვეყანაში.

ამგვარად, პრაქტიკაში საკმაოდ ხშირია შემთხვევები, როცა სამეურნეო ოპერაციის ზუსტად შესაბამისობა საქართველოს საგადასახადო კოდექსის კონკრეტულ მუხლთან ძალიან ძნელია, ამ უკანასკნელის არასაკმარისი განმარტების გამო. შემოსავლების სამსახურის მიერ ცალკეულ მუხლებზე კომენტარების შემუშავება საკმაოდ ეფექტური საშუალებაა გადამხდელთათვის საგადასახადო ვალდებულებების კანონმდებლობის დაცვით შესრულების უზრუნველყოფის პროცესში. თუმცა, გადამხდელთათვის ხელმისაწვდომი კომენტარები ჯერჯერობით საგადასახადო კოდექსის მხოლოდ რამდენიმე მუხლის შესახებ არსებობს და ძალიან მნიშვნელოვანი იქნება მათი შემუშავება სხვა მუხლების უკეთესად განმარტების მიზნითაც.

გამოყენებული ლიტერატურა

1. საქართველოს საგადასახადო კოდექსი, სსმ, 54, 12/10/2010;
2. შემოსავლების სამსახურის განმარტება საქართველოს საგადასახადო კოდექსის მე-8 მუხლის მე-10 ნაწილზე, ვებ-გვერდი, 12/04/2012;
3. შემოსავლების სამსახურის განმარტება საქართველოს საგადასახადო კოდექსის მე-144 მუხლზე, ვებ-გვერდი, 12/04/2012;
4. შემოსავლების სამსახურის განმარტება საქართველოს საგადასახადო კოდექსის მე-161 მუხლის მე-6 ნაწილზე, ვებ-გვერდი, 12/04/2012;

ეკატერინე შაინიძე

*ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელმწიფო
უნივერსიტეტის დოქტორანტი*

**საბაღასახადო კანონმდებლობის სრულყოფის პრობლემები
საბაღასახადო ვალდებულებების შესრულების
გაუმჯობესების მიზნით**

ანოტაცია

სტატია ეძღვნება საქართველოს საგადასახადო კანონმდებლობაში არსებულ ბუნდოვან ნორმებს, რომელთა შესახებაც არ მოიპოვება გადამხდელთათვის ხელმისაწვდომი ოფიციალური განმარტებები, რაც საგადასახადო ვალდებულებათა ჯეროვნად შესრულების შემაფერხებელი ფაქტორია. კვლევის შედეგად განხილულია საქართველოს საგადასახადო კოდექსის რამდენიმე ასეთი მუხლი კონკრეტული მაგალითებით, რაც ნათელ წარმოდგენას შეუქმნის გადამხდელს მსგავსი სამეურნეო ოპერაციების დაბეგვრის დროს.

Екатерина Шаинидзе

*Докторант Батумского государственного
университета имени Шота Руставели*

**ПРОБЛЕМЫ СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ НАЛОГОВОГО
ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВА С ЦЕЛЮ УЛУЧШЕНИЯ ИСПОЛНЕНИЯ
ОБЯЗАТЕЛЬСТВ**

Аннотация

Статья посвящается не совсем четко сформулированным нормам в Налоговом законодательстве Грузии, о которых нет доступных для налогоплательщиков официальных разъяснений, что является тормозящим фактором в деле исполнения налоговых обязательств. В исследовании на

конкретных примерах рассмотрены несколько статей Налогового кодекса Грузии, что будет явиться наглядным примером для налогоплательщиков в деле налогообложения подобных хозяйственных операций.

Ekaterine Shainidze

PhD student at Batumi Shota Rustaveli State University

**PROBLEMS OF PERFECTION OF TAX LEGISLATION FOR THE
PURPOSE OF IMPROVING TAX COMPLAIANCE**

Annotation

The paper deals with the vague standards in the tax lagislation in Georgia, on which there is lack of official definitions available for taxpayers. In result it is a hindering factor for proper fulfilment of tax liabilities. On the basis of the survey several articles with particular examples of tax lagislation of Georgia are discussed, which will give a clear idea to taxpayers while taxation of similar economic operations.

ქრისტინე ომაძე

საქართველოს საპატრიარქოს წმ. ანდრია პირველწოდებულის
სახელობის ქართული უნივერსიტეტის დოქტორანტი

**ეკონომიკური კრიზისი და საქართველოს საკრედიტო ბაზრის
ტრანსფორმაცია**

2007 წელს დაწყებული გლობალური ეკონომიკური კრიზისი ყველაზე ნათლად აისახა ეკონომიკური აქტიობის დაცემის მხრივ. კრიზისმა ხარისხობრივი და თვისობრივი ცვლილება შეიტანა დაკრედიტების არსებულ არხებსა და მათ სახეობაში. განხილულია წამყვანი ქართული ბანკების საკრედიტო პორთფელის ცვლილება და შედარებულია წინასაკრიზისო და მისი შემდგომი საკრედიტო პორთფელის სტრუქტურა და კრედიტის ძირითადი სახეები.

სს “საქართველოს ბანკი

საქართველოს ბაზრის წამყვანი ბანკის – სს “საქართველოს ბანკი“-ს საკრედიტო პორთფელი წინასაკრიზისო პერიოდში შემდეგი სტრუქტურით ხასიათდებოდა:

2006 წელს ბანკის ჯამური გაცემული სესხი 706 მლნ ლარს აღწევდა, ხოლო მომდევნო წელს ის 1.705 მლნ ლარს გაუტოლდა. ზრდა ფიქსირდებოდა საკრედიტო სესხის სახეობათა ყველა ძირითადი მუხლის მიხედვით, განსაკუთრებული პროცენტული ზრდა სამომხმარებლო სესხებზე მოდიოდა:

<i>GEL thousands, unless otherwise noted</i>	2006	2007
Commerical Loans	403,306	936,668
Consumer Loans	91,901	331,082
Residential Mortgage Loans	82,307	236,397
Micro Loans	101,369	152,436
Gold Pawn Loans	26,979	28,158
Other	-	19,869
Gross Loans	705,862	1,704,610

(წყარო: სს “საქართველოს ბანკი)

ამ მხრივ სახეზეა საკრედიტო აქტიობის გააქტიურების ტენდენცია, რაც დამახასიათებელი იყო ეკონომიკური ზრდისა და აღმაშენებლის პერიოდისთვის როგორც საქართველოში, ასევე საზღვარგარეთის ეკონომიკებისათვის. ამ მხრივ საკმაოდ საინტერესოა ცხრილის მომდევნო,

2008 და 2009 წლების შედეგის მიმოხილვა, ანუ ეკონომიკური კრიზისის ყველაზე მწვავე პერიოდში მიმდინარე მოვლენების ზეგავლენა წამყვან ქართულ ბანკზე.

ბანკის მიერ მომზადებული სტატისტიკური ცხრილი ნათლად ასახავს ამ მძიმე ეკონომიკური და საომარი პერიოდის ზეგავლენას საკრედიტო პორტფელსა და მთლიანობაში ეკონომიკაზე:

GROSS LOANS

<i>GEL thousands</i>	2008	2009	Change
Commercial loans	1,044,959	939,814	-10.1%
Residential mortgage loans	391,606	387,415	-1.1%
Consumer loans	496,197	332,537	-33.0%
Micro loans	151,313	99,981	-33.9%
Gold – pawn loans	46,374	62,829	35.5%
Others	15,174	5,241	-65.5%
Loans to customers, gross	2,145,623	1,827,817	-14.8%
Less – Allowance for loan impairment	(106,601)	(166,486)	5.0%
Loans to customers, net	2,039,022	1,661,331	-9.1%

(წყარო: სს “საქართველოს ბანკი)

თუ 2008 წელს მიმდინარეობს საკრედიტო პორტფელის ზრდა (განსაკუთრებით წლის პირველ ნახევარში), შემდეგ პერიოდში და 2009 წელს ადგილი აქვს ნეგატიურ ცვლილებებს:

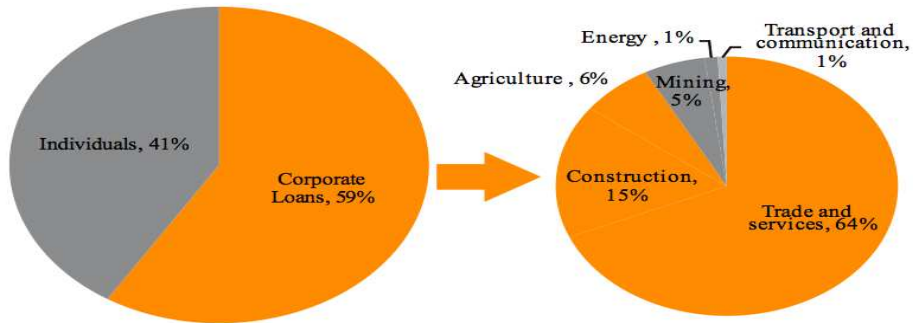
1. გაცემული კომერციული სესხის ოდენობა კლებულობს 10.1%;
2. სამომხმარებლო სესხი – 33%;
3. მიკრო სესხი – 33.9%
4. სალომბარდო სესხი – 35.5%;
5. სხვა სახის სესხი – 65.5%

ჯამურად კი 2009 წელს ბანკმა 2008 წელთან შედარებით 318 მლნ ლარით ნაკლები სესხი გასცა ეკონომიკის დაკრედიტებაზე, რაც 14.8% საკრედიტო პორტფელის შემცირებაში გამოიხატა.

თუ მოვახდენთ ბანკის საკრედიტო პორტფელის ანალიზს გაცემული სესხებისა და დაფინანსებული დარგების მიხედვით, სურათი შემდეგია:

2006 და 2007 წწ

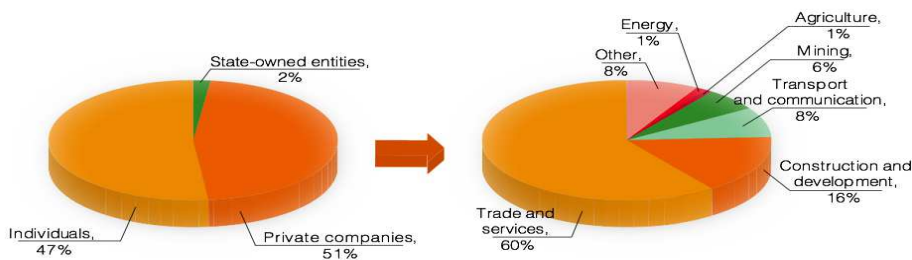
Gross Loans By Customer Type & Corporate Loans By Sector

(წყარო: სს "საქართველოს ბანკი")

2008 და 2009 წწ

GROSS LOANS BY CUSTOMER TYPE AND BY SECTOR

(წყარო: სს "საქართველოს ბანკი")

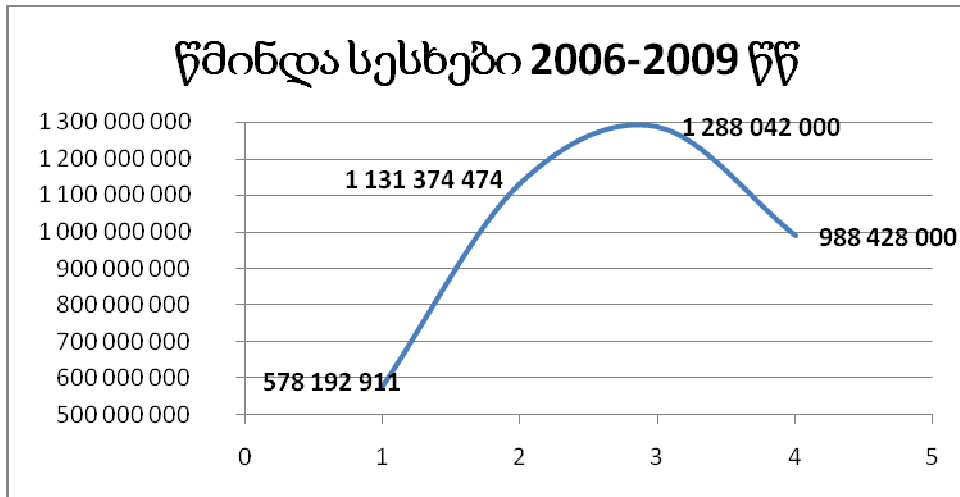
მოცემული ცხრილების ანალიზის შედეგად რაიმე კარდინალურ ცვლილებას დაკრედიტების კუთხით ადგილი არა აქვს, თუმცა სახეზეა დაკრედიტების შემცირება კორპორატიული კლიენტების კუთხით (8 პროცენტით) და დაკრედიტების ხვედრითი წილის ზრდა ფიზიკური პირების დაფინანსების კუთხით.

ეკონომიკის დაკრედიტების მხრივ შემცირებულია ბანკის საკრედიტო პორთფელის წილი ვაჭობასა და მომსახურების დარგის დაფინანსებაზე, რაც ბანკის საკრედიტო პორთფელის ძირითადი მიმართულებაა 64 პროცენტიდან 60 პროცენტამდე, ასევე შემცირებულია სოფლის მეურნეობის დაფინანსება 6 პროცენტიდან 1 პროცენტამდე, თუმცა

გაზრდილია ტრანსპორტისა და კავშირგაბმულობის დარგის დაფინანსება 1 პროცენტიდან 8 პროცენტამდე.

სს “თიბისი ბანკი”

ანალოგიური ნეგატიური ცვლილებები იქონია ეკონომიკურმა კრიზისმა სიღლით მეორე ბანკზე – სს “თიბისი ბანკი“-ზე. თუ წინასაკრიზისო პერიოდში ბანკის საკრედიტო პორთფელი მზარდი ზრდის ტენდენციით ხასიათდებოდა, 2009 წელს მისი მოცულობა მკვეთრად ეცემა. მხოლოდ 2008 - დან 2009 წლამდე პერიოდში ბანკის საკრედიტო პორთფელი შემცირდა დაახლოებით 300 მლნ ლარით. ამ ცვლილებების ასახვა მოცემულია თანდართული ცხრილით.

წყარო: სს “თიბისი ბანკი”

მკვეთრ ცვლილებებს ჰქონდა ადგილი საკრედიტო პორთფელის სტრუქტურაში:

1. კორპორაციული სესხების ოდენობის წილი 2007 წლის 80 პროცენტიდან დაეცა 60 პროცენტამდე;
2. გაიზარდა მცირე სესხების ოდენობა პორთფელში 8 პროცენტიდან 15 პროცენტამდე;
3. ზრდა ჰქონდა სამომხმარებლო სესხების ოდენობას 13 პროცენტიდან 21 პროცენტამდე

სესხის კატეგორია	2007	%	2008	%	2009	percentage
კორპორატიული სესხები	803990000	80%	770161000	60%	603680000	61%
სამომხმარებლო სესხები	126338000	13%	258597000	20%	208633000	21%
იპოთეკური სესხი	138615000	14%	199096000	15%	170432000	17%
მცირე და მიკრო სესხები	75288000	8%	175936000	14%	152728000	15%
სხვა	23873000	2%	51726000	4%	33913000	3%

წყარო: სს “თიბისი ბანკი”

და ბოლოს შეჯამების სახით შეგვიძლია დავასკვნათ:

1. ეკონომიკურმა კრიზისმა საკმაოდ მძიმე და ნეგატიური გავლენა იქონია ქართულ საბანკო სექტორზე, რამაც მხოლოდ ორი წამყვანი ქართული ბანკის სახით დააკარგვინა ეკონომიკას დაკრედიტების სახით 620 მლნ ლარი;
2. კრიზისმა მნიშვნელოვანი ცვლილებები შეიტანა ბანკების საკრედიტო პორთფელში და შეამცირა ბანკების კორპორატიული სესხების ხვედრითი წილი პორთფელში, თუმცა სს “თიბისი ბანკმა” უფრო მკვეთრი შემცირება მოახდინა, ვიდრე სს “საქართველოს ბანკ“-მა;
3. ამასთანავე, სახეზეა ცვლილებები ბანკების საკრედიტო პორთფელში: თუ კრიზისის ფონზე სს “საქართველოს ბანკში” იკლო სამომხმარებლო და მცირე სესხების ოდენობამ, სს “თიბისი ბანკმა” გაზარდა ამ ორი მაჩვენებლის დაფინანსება. ამასთანავე, საქართველოს ბანკმა გაზარდა საკრედიტო პორთფელში ტრანსპორტისა და კავშირგაბმულობის დარგის დაფინანსება.

ქრისტინე ომაძე

*საქართველოს საპატრიარქოს წმ. ანდრია პირველწოდებულის
სახელობის ქართული უნივერსიტეტის დოქტორანტი*
**ეკონომიკური კრიზისი და საქართველოს საკრედიტო ბაზრის
ტრანსფორმაცია**

ანოტაცია

ამ სტატიაში გამოკვლეულია ეკონომიკური კრიზისის ზეგავლენა წამყვანი ქართული ბანკების საკრედიტო პორტფელზე. ამასთანავე, მოცემულია ანალიზი იმ ცვლილებებისა კომერციული ბანკების საკრედიტო პორტფელში, როგორც პასუხი გლობალური ეკონომიკური პრობლემების მიმართ.

Кристина Омадзе

*Докторант, Университет Грузии им. Святого Андрея Первозванного
при Патриархии Грузии*

ЭКОНОМИЧЕСКИЙ КРИЗИС И ТРАНСФОРМАЦИЯ КРЕДИТНОГО РЫНКА ГРУЗИИ

Аннотация

В данной статье исследованно влияние экономического кризиса на кредитный портфель ведущих грузинских банков. Дан анализ изменениям в структуре кредитного портфеля банков, как результат влияния глобальных экономических проблем.

Kristine Omadze

Ph.D Student,

Saint Andrew the First Called Georgian University

ECONOMIC CRISIS AND CREDIT MARKET TRANSFORMATION IN GEORGIA

Annotation

In this Article I have observed the influence of economic crisis on credit portfolio of the leading Georgian Banks. I have tried to analyses the changes in Bank's credit portfolio as the result of global economic obstacles.

წიგნის პრეზენტაცია-განხილვა

ა. წ. 30 მაისს ჩატარდა ეკონომიკის მეცნიერებათა დოქტორის, პროფესორ როზეტა ასათიანის წიგნის „საით მიდის საქართველო? სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების კონცეპტუალური ანალიზი“ პრეზენტაცია განხილვა. ორგანიზატორები იყვნენ: საქართველოს ეკონომიკურ მეცნიერებათა აკადემია, თსუ ეკონომიკისა და ბიზნესის ფაკულტეტი, თსუ პაატა გუგუშვილის ეკონომიკის ინსტიტუტი. სხდომას ხელმძღვანელობდა საქართველოს მეცნიერებათა ეროვნული აკადემიის წევრ-კორესპონდენტი, საქართველოს ეკონომიკურ მეცნიერებათა აკადემიის პრეზიდენტი ლეო ჩიქავა.

განხილვაზე მოკლე მოხსენება გააკეთა წიგნის ავტორმა, ემდ, პროფ. როზეტა ასათიანმა. რეცენზია წარმოადგინა საქართველოს სოფლის მეურნეობის მეცნიერებათა აკადემიის აკადემიკოსმა, პროფ. ნოდარ ჭითანავამ. განხილვაში მონაწილეობდნენ პროფესორები: თემურ ბერიძე, მილორდ სიჭინავა, თემურ შენგელია, ომარ ქეშელაშვილი, რეზო ლორთქიფანიძე, ანზორ ბაბუხაია, ისიდორე ჯანელიძე.

სხდომა შეაჯამა პროფ. ლეო ჩიქავამ. წარმოდგენილ წიგნს მაღალი შეფასება მიეცა.

გთავაზობთ სხდომაზე პროფ. როზეტა ასათიანის და პროფ. ნოდარ ჭითანავას გამოსვლებს.

როზეტა ასათიანი

ემდ, პროფესორი

„საით მიდის საქართველო?“ – პასუხი საზოგადოებისთვის მიმინდია

პრობლემის აქტუალურობამ განაპირობა დიდი დაინტერესება საზოგადოებაში, პრობლემისა, რომელმაც საშუალება მომცა წარმოდგენილი წიგნისთვის, საქართველოს სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების კონცეპტუალური ანალიზის საფუძველზე, ასეთი შეკითხვით, რომელიც სათაურშიც კი აისახა – „საით მიდის საქართველო?“ მიმემართა მკითხველისათვის, საზოგადოებისათვის, რომლისგანაც, როგორც ავტორი, ველოდები ლოგიკურ პასუხს. ამისთვის კი აუცილებელია, საქართველოსთვის ამ ძნელბედობის ჟამს, ვიმსჯელოთ მოჭარბებულ მწვავე სოციალურ-ეკონომიკურ პრობლემებზე, რომლებიც წარმოიშვა დამოუკიდებლობის აღდგენიდან და გრძელდება დღესაც. საანალიზო პერიოდი (1991-2012) სამ ეტაპად არის წარმოდგენილი: I ეტაპი – 1991-1995 წლები (საბაზრო ეკონომიკაზე გადასვლის შოკური გზა, რომელიც

ცნობილია „შოკური თერაპიის“ სახელწოდებით, შემუშავებულ იქნა „ვაშინგტონის კონსესუსის“ მიერ და თვით პოსტვაშინგტონის კონსესუსმაც კი უარყოფითად შეაფასა, ვინაიდან, როგორც ცნობილია, ეკონომიკის შოკირებას თერაპია არ მოჰყოლია; II ეტაპი – 1996-2003 წლებია, რომელიც ცნობილია „ძვირი ფულის“ პოლიტიკით. მაკროეკონომიკური სტაბილიზაციის ამ ორთოდოქსული მიმართულების მულტიპლიკაციური ეფექტის უმთავრესი მიზანი ფულის მიწოდების მკვეთრი შეზღუდვით ინფლაციის მოთოკვა და ლარის კურსის სტაბილიზაცია იყო. „ძვირი ფულის“ პოლიტიკაც ვაშინგტონში შემუშავდა. მან მხოლოდ „ხანძრის ჩაქრობის“ მოკლევადიანი ეფექტი მოგვცა, ამის პარალელურად კი წარმოქმნა ისეთი მნიშვნელოვანი პრობლემები, როგორცაა დაბალი საინვესტიციო და საქმიანი აქტიურობა, გადაუხდელობის კრიზისის გაღრმავება, საგადასახადო ბაზის შეკვეცა და ა.შ. წარმოიქმნა მწვავე საბიუჯეტო კრიზისი და მსოფლიოში საქართველო ერთ-ერთ ბოლო ადგილზე აღმოჩნდა მშპ-ში ექსპორტის წილის მიხედვით, რაც დაახლოებით მხოლოდ 3%-ს შეადგენდა. ლარის ხელშეწყობა გამყარებამ გამოიწვია მისი დეფიციტი, დოლარიზაციის სწრაფი ზრდა (ზღვრულ ნორმას – 36%-ს მნიშვნელოვნად გადააჭარბა) და კიდევ უფრო დაამუხრუჭა ეკონომიკის განვითარება, გაამწვა სოციალური პრობლემები. ეროვნულმა ეკონომიკამ დაკარგა სოციალური ორიენტაცია. ადვილი წარმოსადგენია, თუ რა მძიმე მდგომარეობაში აღმოჩნდა საქართველო 12-წლიანი რეფორმის შემდეგ, წარმოებული მშპ-ის 1990 წლის დონის ნახევარსაც კი ვერ აწარმოებდა ქვეყანა, ამიტომ იმ ერთ ნაბიჯს, რომელიც საქართველომ გადადგა წინ 90-იანი წლების დასაწყისში, მოჰყვა ორი ნაბიჯი უკან, რის შედეგადაც სოციალური სამართლიანობის ღოზუნგზე აგებული საბჭოური მონოპოლია შეიცვალა კლანურ ინტერესებზე აგებული კაპიტალისტური მონოპოლიით. ჩვენ იმ გზას არ დავადექით, რომელიც დასახულ მიზნამდე მიგვიყვანდა.

XXI საუკუნის დასაწყისში, როდესაც მსოფლიო ალაპარაკდა ინოვაციური ეკონომიკის პრიორიტეტზე, უმძიმესი იყო საქართველოს სოციალურ-ეკონომიკური მდგომარეობა. ამ პერიოდში უმოქმედო საწარმოთა რიცხვმა 80%-ს გადააჭარბა. ინვესტიციების წილი ძირითად კაპიტალში მხოლოდ 9,6%-ს შეადგენდა. მოსახლეობის 55% სირაობის ზღვარს მიღმა აღმოჩნდა.

2004 წლიდან დაიწყო რადიკალური რეფორმების III ეტაპი, რომელიც 2012 წლის ბოლომდე გაგრძელდა. ცივილიზებულმა სამყარომ კვლავ მოიხედა საქართველოსკენ. რეფორმების გატარებაში მნიშვნელოვან დახმარებას ითვალისწინებდა ევროკავშირის ტექნიკური დახმარების პროგრამა, აშშ-ის საერთაშორისო განვითარების სააგენტოს

პროექტი, გაეროს განვითარების პროგრამა და სხვ. განსაკუთრებული ყურადღება გამახვილდა ინსტიტუციურ გარდაქმნებზე, ადმინისტრაციული და საჯარო სამსახურის რეფორმირებაზე, საგადასახადო კოდექსის დახვეწასა და გამარტივებაზე და ა.შ. დაძლეულ იქნა 2004 წლამდე არსებული სახელმწიფო ბიუჯეტის პერმანენტული დეფიციტი, 2007 წელს მიღებულ იქნა ახალი საბაჟო კოდექსი, რომლის მოხედვითაც საბაჟო გადასახადების რაოდენობა შემცირდა 16-დან 3-მდე. საგულისხმოა ერთი მეტად მნიშვნელოვანი გარემოება: საქართველოში შემოსული ინვესტიციების დიდი ნაწილი ოფშორულ ზონებზე მოდის. ოფშორული ზონები პოპულარული გახდა გასული საუკუნის უკანასკნელი მესამედლიდან. ბიზნესზე სადაგასახადო წნეხის გაზრდამ ბიძგი მისცა ოფშორული ზონების ფორმირება-განვითარებას. ქვეყნის ტერიტორიაზე არსებული, მაგრამ ეროვნული ეკონომიკისაგან იზოლირებული ეს ინსტიტუტები, რომლებიც სარგებლობენ შეღავათიანი რეჟიმით (მოგების თავისუფალი გატანა ქვეყნიდან, საწესდებო კაპიტალის დაბალი დონე, კაპიტალის მფლობელთა სრული კონფიდენციალურობა და ა.შ.) მიმზიდველი გახდა მრავალი ქვეყნისთვის. საქართველოში (ასევე, რუსეთსა და ყაზახეთში) **ადგილობრივი პოლიტიკის** მიერ ნაშოვნი ფული ოფშორში მიდის და ისევ უკან, ამ ქვეყანაში ბრუნდება ინვესტიციის სახით. ეს ქვეყნები (სინგაპური, ჰონკონგი, მონაკო, კაიმანისა და ვირჯინიის კუნძულები, ჩეხეთი და სხვ.), რომლებიც ე.წ. **პოლიტიზნესმენების თავშესაფარია**, იმავდროულად მათი ინვესტორებიცაა. საქართველოში ყველაზე დიდი ინვესტიციები ბოლო წლებში შემოვიდა კაიმანის კუნძულებიდან და პოლანდიიდან. ამასთან, საქართველოში შემოსული პირდაპირი უცხოური ინვესტიციების უდიდესი ნაწილი კონცენტრირებულია პრივატიზაციის გზით უძრავი ქონების შექენაზე. ბუნებრივია, ეს ნეგატიურად აისახა ეროვნული ეკონომიკის განვითარებაზე და აშკარა დისბალანსი წარმოქმნა ქვეყანაში შემოსულ ფინანსურ რესურსებსა და რეალური სექტორის განვითარებას შორის. ამ გარემოებამ კიდევ უფრო გააშიშვლა ნეკროეკონომიკის პრობლემები, რომლებიც საქართველოში უკვე ფეხმოკიდებული იყო. ჯერ კიდევ ვერ მოხერხდა 1990 წლის დონის მიღწევა მშპ-ის წარმოების მხრივ. 2012 წელს საქართველოში რეალურმა მშპ-მა შეადგინა 1990 წლის დონის 89,3%, მაშინ, როდესაც ეს ბარიერი დაძლია ყოფილი მოკავშირე რესპუბლიკების აბსოლუტურმა უმრავლესობამ. შაინტერესოა, როგორ შეფასებას აძლევდა **სსფ** 2008 წელს საქართველოში მიმდინარე რეფორმებს: მიუხედავად იმისა, რომ საქართველოში გაუმჯობესდა საქმიანი გარემო, ჯერ კიდევ, ირღვევა კონტრაქტები, სუსტია სასამართლო სისტემა და ღრმა კორუფციისაგან ქვეყანამ თავი ვერ დააღწია.

საქართველომ ვერ შეძლო ექსპორტზე ორიენტირებული ქვეყანა გამხდარიყო. დამოუკიდებლობის აღდგენიდან დღემდე მან თავი ვერ დააღწია უარყოფით საგადასახადო ბალანსს.

დასამალი არ არის, რომ დღეს საქართველოს მოსახლეობა ოპტიმისტურად არ უყურებს მომავალს. სამწუხაროდ, ქვეყნისთვის დამახასიათებელია არაბალანსირებული, ჩამორჩენილი, სხვებზე დამოკიდებული ეკონომიკა, ორიენტირებული იმაზე, რომ წარმოდგენდეს გასაღების ბაზარს და იაფი ნედლეულის მიმწოდებელს. ქვეყნისთვის ნიშნადობლივია უკიდურესი სიღარიბე. დღეს, როდესაც მსოფლიომ გეზი სამოქალაქო საზოგადოების ჩამოყალიბებისაკენ აიღო, ინკლუზიური, საყოველთაო ეკონომიკური ზრდის მიღწევა და იგი სოციალურად ასატანი იყოს საქართველოში, მნიშვნელოვანი პრიორიტეტია.

მართალია, საკუთრების მრავალფორმიანობა ჩამოყალიბდა, მაგრამ შორსა ვართ საკუთრების პლურალიზმისაგან, ვინაიდან არ არსებობს საკუთრების თითოეული ფორმის თანაბარი უფლება. დათრგუნულმა მონოპოლიურმა ბაზარმა, მმართველი ორგანოების ბიზნესში ზედმეტად ჩარევამ, უცხოური საქონლის ინპორტის ხელშეწყობამ და ბაზრის გაჯერებამ იაფფასიანი პროდუქციით, ამასთან, მენეჯმენტის დაბალმა დონემ და ინფრასტრუქტურის განუვითარებლობამ, ანტიმონოპოლიური რეგულირების არარსებობამ და ა.შ. დადი დაასვა მეწარმეობის განვითარებას საქართველოში, ამასთან, ხელი შეუწყო ეკონომიკის არაოპტიმალური სტრუქტურის ჩამოყალიბებას. მცირე ბიზნესის წილად მოდის სამეწარმეო საქმიანობის მხოლოდ 6,6%, მაშინ, როდესაც საშუალო ევროპული მაჩვენებელი 40%-ია, საშუალო ბიზნესის წილად მოდის 9,2%, ევროკავშირში 18%-ია, სამაგიეროდ, მსხვილი ბიზნესის წილად მოდის 84,2% და 2-ჯერ აღემატება საშუალო ევროპულ მაჩვენებელს. მოკლედ, არა ევროპულმა, არამედ ჯერ კიდევ საბჭოურმა ორიენტაციამ გავლენა მოახდინა საქართველოს სოციალურ-ეკონომიკურ განვითარებაზე, გააძლიერა „ხელგაწვდილობის სინდრომი“, რამაც კიდევ უფრო მიგვაახლოვა არაპროგნოზირებად რისკებს. დახმარების იმედად დარჩენილი საქართველო ისევ ახალი გამოწვევების წინაშე დგას.

ასეთ სიტუაციაში, გლობალიზაციის დაჩქარებული ტემპის პირობებში, შეუძლებელია საქართველოს ცივილიზებული ურთიერთობა ჰქონდეს გარე სამყაროსთან. არც ის შეიძლება, რომ მსოფლიოში მიმდინარე პროცესებიდან იზოლირებულად განვიხილოთ საქართველოს სოციალურ-ეკონომიკური მდგომარეობა. ამიტომ აუცილებელია ხელისუფლებისათვის მისაწოდებლად შევიმუშავოთ რეკომენდაციები (რომელთა ერთი ნაწილი პირადად წარმოდგენილი მაქვს).

„ყველა დროს თავისი ტკივილი აქვს. ჯერ ამ დროების ქერქში უნდა ჩავჯდეთ და მერე განვიკითხოთ თვით დროების შვილნი. ეს ასე

რომ არ იყოს, კაცი ვერც საბუთს უპოვის ცხოვრებასა და ვერ აზრს" – ბრძანებდა ილია ჭავჭავაძე.

თანამედროვე დროებასაც თავისი ტკივილი აქვს, წინა ეპოქებისაგან განსხვავებული. პოზიტიურად დიდია გლობალიზაციის ნეგატიური ტენდენციების გავლენა. სწორედ ამ დროების ქერქში უნდა ჩავჯდეთ, უნდა ვეცადოთ საბუთი ვუპოვოთ ცხოვრებას, ეროვნული თავისებურებებისა და ტრადიციების დამანგრეველ, გარე, ეგზოგენურ ფაქტორებს, რომელთა ნიველირების გარეშე გართულდება შიდა ენდოგენური წინააღმდეგობების დაძლევა და ქვეყნის პროგრესი.

ქვეყნის კეთილდღეობაზე, მის ტკივილსა და იარებზე საქართველოში დღეს ბევრს მსჯელობენ, მიუთითებენ ნაკლოვანებებზე და კატეგორიულად მოითხოვენ მათ აღმოფხვრას, მაგრამ, უმეტეს შემთხვევაში, გვესმის მხოლოდ მტკივნეულ საკითხებზე ლაპარაკი, ხოლო პრაქტიკულად ეკონომიკაზე ნაკლებად ზრუნავენ. ამიტომაცაა, რომ დღეს საქართველოში ჩამოყალიბდა, თუ შეიძლება ითქვას, უარყოფის თავისებური მოდელი, **ქვეყანას კი სჭირდება საქმიანი, შედეგიანი კრიტიკა, რომელიც გზას გადაუკეტავს ყოველგვარ მანკიერებას.** ამიტომ საქართველოს ხელისუფლება რამდენად სწორად გაერკვევა საბაზრო ეკონომიკის უნივერსალურ მექანიზმებში და გაითვალისწინებს ეროვნულ თავისებურებებს, რამდენად ადეკვატურად ააგებს ეროვნულ პოლიტიკას, ამ პროცესში ჩართავს ნიჭიერ და კვალიფიციურ კადრებს, დიდად არის დამოკიდებული ქვეყნის ბედი. **მოჭარბებული მწვავე პრობლემების რაც შეიძლება სწრაფად გადაჭრის ფიქრებმა, გამომდინარე იქიდან, რომ ლაგის ფაქტორი უკვე კატასტროფულ გავლენას ახდენს ქვეყნის განვითარებაზე, გადამაწვევტინა საზოგადოებისათვის შემეთავაზებინა, მკითხველის სამსჯავროზე გამომეტანა ეს მონოგრაფიული გამოკვლევა.**

ნაშრომის მიზანია, ისტორიულ-ლოგიკური ერთიანობის პრინციპის დაცვითა და სათანადო დასკვნების გაკეთებით, საქართველოში არსებული ვითარების პირუთვნელი შეფასება. სათაურში შემთხვევით არ არის მითითებული სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების კონცეპტუალური ანალიზი. **სქოლასტიკური ანალიზისგან განსხვავებით,** დღეს განსახილველი ნაშრომი არა პრაქტიკისაგან მოწყვეტილი ცნებების, კატეგორიების, არამედ სინამდვილის აღქმის, საზოგადოების ცხოვრებაში მიმდინარე მოვლენების, პროცესების, ზოგადი ცნებების ანალიზია.

ნაშრომში შევეცადეთ წინა პლანზე წამოგვეწია და გაგვეშუქებინა ის აქტუალური, საჭირობოროტო პრობლემები, რომლებმაც ფრიად ნეგატიური ტენდენციები წარმოქმნეს, აფერხებს საქართველოს დემოკრატიულ ქვეყნად ჩამოყალიბებას, რეალურ საფრთხეს უქმნის მის დამოუკიდებლობასა და განვითარებას.

ნაშრომმა რიგ საკითხებზე შეიძლება გამოიწვიოს აზრთა სხვადასხვაობა და კამათიც. ეს ასეც უნდა იყოს. ჩვენ ამისთვის მზად ვართ.

თუ უფალმა სიცოცხლის უფლება მომცა, ამ წიგნს გაგრძელება ექნება. ამიტომ მკითხველის ობიექტური შენიშვნები გააზრებული და გათვალისწინებული იქნება შემდეგ გამოცემაში.

ნოდარ ჭითანავა

*საქართველოს სოფლის მეურნეობის მეცნიერებათა
აკადემიის აკადემიკოსი, ემდ, პოფესორი*

წიგნი, რომელიც ბევრ საზოგადოებას აღძრავს

სარეცენზიო ნაშრომის მიმართ საზოგადოების ინტერესი გასაგებია. საერთოდ, ახალ წიგნს, კვალიფიციური მკითხველი (რომელიც სამწუხაროდ ცოტაა ამ წუთისთვის) მინიმუმ სამ მოთხოვნას უყენებს: **პირველი**, რამდენად აქტუალურია პრობლემა, რომელსაც ნაშრომი მიეძღვნა. **მეორე**, რისი თქმა უნდა ავტორს და როგორ მოახერხა ეთქვა სათქმელი და **მესამე**, რა სარგებლობას მოუტანს წიგნი საზოგადოებას.

როგორც მკითხველი, შევეცდები, სამივე კითხვას პასუხი გავცე.

1. საკამათო არ უნდა იყოს ის, რომ თემა უადრესად აქტუალურია. ნაშრომი ეძღვნება საქართველოს დამოუკიდებლობის აღდგენიდან განვლილი პერიოდის სისტემურ ანალიზს, პოლიტიკური, ეკონომიკური და სოციალური კატაკლიზმების ახსნასა და ქვეყნის განვითარების გზების ძიებას. პრობლემა არა მხოლოდ ზოგადეროვნული, არამედ ზოგადსაკაცობრიოცაა. მხედველობაში გვაქვს ის, რომ ეკონომიკის ტრანსფორმაცია მხოლოდ ქართული მოვლენა არ არის, არამედ საერთაშორისო სტრატეგიული ხედვების საფუძველზე ჩამოყალიბებული ეკონომიკური პოლიტიკის თავისებური მოდელია, უფრო სწორად, თეორიული პროდუქტი. ამიტომ ასეთ პრობლემებზე მსჯელობა გულისხმობს, როგორც ქვეყნის, ისე მსოფლიოში მიმდინარე პროცესებისადმი დამოკიდებულების გარკვევას, ნაწილიდან დანახული მთელის აღქმას, კონკრეტულისა და ზოგადის ლოგიკური კავშირების ახსნასა და ა.შ.

ამიტომ ასეთი პრობლემების განხილვის სურვილი ავტორისაგან მოითხოვს ფართო ერუდიციას, მებრძოლურ სულისკვეთებას, განსწავლულობის მაღალ დონეს, ნოვატორი შემოქმედის ნიჭსა და, რაც მთავარია, ერთგულების უნარს – მიაღწიოს დასახულ მიზანს. მისასაღმებელია, რომ ავტორის ეს თვისებები კონცენტრირებულადაა წარმოდგენილი წიგნში. შედეგი სახეზეა: **ნაშრომი, რომელიც ჩვენგან მოით-**

ხოვს პასუხს კითხვაზე – საით მიდის საქართველო? სისტემური ანალიზის შედეგია. ამიტომაც იგი მრავალი ფიქრის აღმძვრელია.

ამრიგად, პრობლემა, რომელსაც ნაშრომი ეძღვნება, აქტუალურია.

მეორე კითხვა – რისი თქმა უნდოდა ავტორს?

მონოგრაფიული გამოკვლევა ორიგინალურია. პრობლემები ეხება საქართველოს თითქმის მეოთხედ საუკუნეს და განხილულია ერთიანი კონცეპტუალური და მეთოდოლოგიური მიდგომებით. დაცულია მთელისა და ნაწილის ერთიანობის, ანალიზისა და სინთეზის, ლოგიკურისა და ისტორიულის, ინდუქციისა და დედუქციის პრინციპები. ავტორმა შეძლო ეკონომიკური თეორიის არსენალში არსებული კონცეპტუალური და მეთოდოლოგიური მიდგომები თანამედროვე პრობლემებთან მიმართებაში სწორად აეხსნა. იგი გარდაქმნების პროცესს განხილავს როგორც მთლიან სისტემას, თანაც ეტაპობრივი განვითარების ჭრილში. გრძნობს ქვეყნის ეკონომიკის განვითარების მაჯისცემას. დავაკვირდეთ ერთ თავისებურებას: უახლესი პერიოდის პრობლემების განხილვისას უპირატესად იმოწმებს ამ პრობლემების მიმართ სხვა დროს (უფრო ადრე) გამოთქმულ მოსაზრებებს, რაც იმას ნიშნავს, რომ იგი ეკონომიკური ტრანსფორმაციის ეპიცენტრში იდგა, როგორც მკვლევარი და არა მხოლოდ აფიქსირებდა მიმდინარე პროცესებს, მოვლენებს, არამედ მყისიერად გამოხატავდა მათ მიმართ დამოკიდებულებას. ამრიგად, ავტორი ტრანსფორმაციული პროცესების კალაპოტიდან არ ამოვარდნილა. ამასთან, ყველა ეტაპზე სწორად ხედავდა განვითარების მთავარ პირობას – ეკონომიკური ზრდის დაჩქარებას.

საინტერესოა მისი ფორმულირება: „ფინანსურ ბაზრებზე მოკლევადიანმა სპეკულაციურმა გარიგებებმა გზა გაუხსნა ვირტუალურ ეკონომიკას. ფულით ფულის კეთებამ უარყოფითი გავლენა განსაკუთრებით რეალურ სექტორზე მოახდინა, რაც ეკონომიკის მკვეთრ ვარდნაში გამოიხატა“ (გვ. 327). ეს სწორი დასკვნაა. იგი ეხება როგორც მსოფლიო ეკონომიკას, ასევე საქართველოს მაგალითითაც დასტურდება. 2012 წელს 1990 წლის მიმართ მრწველობის პროდუქციის მოცულობამ შეადგინა 52,3%, სოფლის მეურნეობის პროდუქციამ – 37,3%. 2012 წელს სოფლის მეურნეობაში შექმნილი პროდუქცია (რომელიც თითქმის 100%-ით კერძო სექტორში იწარმოება) მნიშვნელოვნად ნაკლებია იმ მოცულობაზე, რაც 1990 წელს წარმოებული იყო საკარმიდამო ნაკვეთებზე.

საყურადღებოა ავტორის ზოგადთეორიული დასკვნაც. „ფინანსური ეკონომიკა მხოლოდ საშუალებაა საბოლოო მიზნის მისაღწევად, საბოლოო მიზანი კი არა სპეკულაციური გარიგებები და ამ გზით ფულის კეთებაა, არამედ მატერიალური და არამატერიალური დოვლათის წარმოებაა. ეს აქსიომატური ჭეშმარიტება არ იქნა გათვალისწინებული.

ფულის კეთების ხელოვნებამ, რომელსაც არისტოტელემ ქრემატისტიკა უწოდა, დაფარა მეურნეობის მართვის ხელოვნება (ეკონომიკა), შედეგად მივიღეთ მსოფლიო ეკონომიკური კრიზისი“ (გვ. 328). ეს სწორი ფორმულირება ავტორის ფართო ერუდიციის დამადასტურებელია (ერთ აბზაცში 25 საუკუნის სივრცეში ფორმირებული აზრებია შეჯერებული).

ნაშრომი მთლიანად გამსჭვალულია ეკონომიკის მიზნის დასაბუთების არგუმენტების სიუხვით, დამაჯერებლობით, ლოგიკურობით. ავტორი ეკონომიკის მიზნად აღიარებს **მოსახლეობის კეთილდღეობის ამაღლებას**. ეს სწორი, საყოველთაოდ მიღებული პოზიციაა და ეხმიანება ეკონომიკურ მეცნიერებაში მკაფიოდ ჩამოყალიბებულ ორ პოზიციას, ლ. ერჰაედისა და ი. სტალინის პოზიციებს. ერჰარდი თვლიდა: **კეთილდღეობა ყველასთვის** და არა საზოგადოების მხოლოდ შერჩეული ნაწილისთვის, როგორც ეს არის დღეს მსოფლიოში და ფეხს იკიდებს დღევანდელ საქართველოშიც. სტალინის ფორმულირება ყოვლისმომცველია და მიზნად ისახავს მთელი საზოგადოებისათვის მუდმივად მზარდი მატერიალური და კულტურული მოთხოვნილებების მაქსიმალურ დაკმაყოფილებას. ავტორის ურყევი პოზიციაა: კეთილდღეობის მიღწევის საშუალებად სოციალურად ორიენტირებულ ეკონომიკის მიჩნევა. შეიძლება კატეგორიული ფორმულირება საკამათო იყოს, მაგრამ დემოკრატიის ყველა პრინციპი უპირობო პრიორიტეტად ადამიანის კეთილდღეობას აღიარებს. თუ ეს ასეა, მაშინ ყველა პროცესი აქეთკენ უნდა იყოს მიმართული, პირველ რიგში კი – დემოკრატია. სხვანაირად იგი პლატონისეულ შეფასებას დაიმსახურებს (პლატონი მართვის დემოკრატიას უვარგის ფორმად მიიჩნევდა. მისი აზრით, ცხოველებს უფრო მეტი ყურდღება ექცევა, ვიდრე ადამიანებს).

სწორედ აქ დგება რთულ კვანძად შეკრული პრობლემა. **საით წავიდეს არა მარტო საქართველო, არამედ მსოფლიო.**

აშშ-ის განვითარების ინსტიტუტის მეცნიერთა ჯგუფის დასკვნით დღეს მსოფლიოს 5 უბედურება ჭირს: **შიმშილი, უმუშევრობა, უწიგნურობა, ავადმყოფობა, უთანასწორობა**. ეს არა მხოლოდ ზოგადსაკაცობრიო პრობლემებია, არამედ ეროვნულ-სახელმწიფოებრივიც.

ყველაზე დიდი უბედურება, რაც საქართველოს „დამოკლეს მახვილივით“ ჩამოეკიდა, **სიღარიბეა** და ამით განპირობებული ხელჩაქნეულობის ფსიქოლოგია.

ამიტომ დღევანდელ საზოგადოებაში მკაფიოდ ჩამოყალიბდა მთავარი პოლიტიკური **წინააღმდეგობა**, წინააღმდეგობა ახალ მდიდრებსა და ახალ ღარიბებს შორის. სოციალური პოლარიზაციის საფუძველზე ჩამოყალიბებული წინააღმდეგობა პოლიტიკურ დაპირისპირებაში გადაიზარდა. ამ რეალობიდან გამოსავალი ერთადერთია: **ეროვნული**

ეკონომიკის ეფექტიანობის ამაღლება და მისი შედეგების სოციალური სამართლიანობის პრინციპებით განაწილება.

ამრიგად, ეროვნული ეკონომიკის მოდელთან მიმართებაში ავტორმა საკუთარი, ჩვენი აზრით, სწორი პოზიცია არგუმენტირებულად წარმოადგინა.

ავტორმა ეროვნული ეკონომიკის ტრანსფორმაციის პრობლემების განხილვისას, ლოგიკურად დასვა გლობალური პრობლემაც – ეკონომიკური თეორიების გენეზისისა და მათი გამოყენების თავისებურებების შესახებ. იგი ეკონომიკური თეორიის განვითარების 4 ეტაპს გამოყოფს (გვ. 323). 1. სმითის თეორია; 2. კეინზის თეორია; 3. ნეოკლასიკური სინთეზი; 4. ანტიკეინზიანური, ანუ მონეტარული თეორია. **რა თქმა უნდა, ასეთი დაყოფა პირობითია, თუმცა, თითოეული ეტაპის ავტორისეული ახსნა ყურადღებას იმსახურებს.** ამ კონტექსტში, ჩვენი აზრით, გასათვალისწინებელია ის რეალობა, რომელმაც თავად კლასიკური კაპიტალიზმის ევოლუცია დააჩქარა და მას სოციალური ორიენტირების უნარი შესძინა. მხედველობაში მაქვს მარქსიზმი, როგორც ეკონომიკური თეორიის ერთ-ერთი მიმართულება. ვინმეს მოსწონს თუ არა იგი, ეს არ არის მთავარი. რეალობა ისაა, რომ ამ მოძღვრებამ ეპოქა შექმნა. კაცობრიობამ უნიკალური გამოცდილება შეიძინა. ისტორიული გამოცდილება კი (როგორც ასეთი) პოზიტიურთან ერთად, ნეგატიურსაც შეიცავს. ამ უკანასკნელსაც დიდი მნიშვნელობა აქვს – გკარნახობს რა არ ვარგა. როგორც ჩანს, ავტორი მარქსიზმს და, საერთოდ, საბჭოთა სოციალიზმს „არ წყალობს“. მასში ჭარბად ხედავს მხოლოდ ნეგატიურს. მეცნიერებაში არ არსებობს სიმპატიური და არასიმპატიური პრობლემები. მეცნიერება მოვალეა კეთილსინდისიერად დასვას პრობლემა და ჩამოაყალიბოს პოზიცია. არც ის უნდა დაგვავიწყდეს, რომ საქართველოში სოციალისტურმა სისტემამ მოკლე პერიოდში შეძლო ეკონომიკის შექმნა, კულტურის, განათლების, მეცნიერების ჩამოყალიბება და კარგეულ პერიოდში განვითარების მაღალ ტემპებსაც კი მიაღწია. თუნდაც ის, რომ ზემოთ დასახელებული 5 პრობლემა მინიმალურად მაინც გადაწყდა, ბევრ პოზიტიურ მხარეზე მიანიშნებს.

რა თქმა უნდა, ეკონომიკა, ეფექტიანობის თვალსაზრისით, პრობლემების წინაშე იყო, მაგრამ მას ნგრევა კი არ სჭირდებოდა, არამედ სრულყოფა. **ჩვენ სხვა გზა ავირჩიეთ – ეროვნული სიმდიდრის საყოველთაო ძარცვის გზა.** ამიტომ საბაზრო ურთიერთობებზე გადასვლის ობიექტური პროცესი დამანგრეველ ფაქტორად ვაქციეთ.

ავტორი სწორ დასკვნას აკეთებს, როდესაც აღნიშნავს, რომ საქართველოში შექმნილი ნახევრად რეფორმირებული, კლანურ

ინტერესებზე აგებული არაეფექტიანი ეკონომიკა მოსახლეობის ბიოლოგიური არსებობის ფუნქციასაც კი ვერ ასრულებს.

უადრესად დიდ ინტერესს იწვევს ავტორის დამოკიდებულება კეინზის თეორიის მიმართ. იგი აღნიშნავს: „გარდამავალ პერიოდში საქართველოს კლასიკური ფორმით არც ერთი ეკონომიკური თეორია არ გამოუყენებია, მითუმეტეს კეინზიანური მოდელი.“ აღსანიშნავია, რომ, ჯერ კიდევ, 90-იანი წლების დასაწყისში ავტორი კეინზიანური მოდელის გამოყენების მიზანშეწონილობის საკითხს პრინციპულად აყენებდა და არგუმენტირებულად ასაბუთებდა. მაშინ აკადემიურ წრეებში ეს პოზიცია მას დაუწუნეს.

რამდენად გამართლებულია კეინზის მოდელისადმი ყველგან და ყველა ვითარებაში ნდობის გამოცხადება?

მოდელი უნივერსალურია, მაგრამ მისაღები ეკონომიკის კრიზისული მდგომარეობიდან გამოსვლისათვის. ეფექტიანი მოთხოვნის უპირატესობა კეინზს ესმოდა როგორც პირობა კრიზისიდან გამოსვლისა. კეინზის მოდელის სიცოცხლისუნარიანობის ნიშნები საქართველოშიც დადასტურდა. ი. არჩვაძის აზრით, მოთხოვნა-მიწოდების თანაფარდობა **1:100-თანაა**. უფრო მარტივი მაგალითიც – ელიავას ბაზრობა. ხიდთან სპონტანურად ფორმირებადი სიტუაცია, როცა სამუშაო ძალის მიმწოდებელთა რაოდენობა ბევრად ჭარბობს რეალურ მოთხოვნას.

დღეს საქართველოს ეკონომიკაში რთულ კვანძებად ჩამოყალიბებული, მრავალმხრივობით გამორჩეული პრობლემების გადაწყვეტას ალბათ არც ერთი მოდელი არ მიესადაგება. კაცობრიობა კრიზისიდან გამოსვლის სამ ფორმას იცნობს: ომებს, რევოლუციებსა და დიქტატურას. ჩვენ ყველაფერი გამოვცადეთ. დავრწმუნდით, რომ რაც გამოვცადეთ, არც ერთი მათგანი მისაღები არ იყო. ქვეყნის ეკონომიკაში შექმნილი მდგომარეობა არასტანდარტულია. ამიტომ ქრესტომათიული დოკუმენტით ჩამოყალიბებული მიდგომებით მისი გაჯანსაღება შეუძლებელია. ერთი რამ ცხადია, გარღვევის სტრატეგიის მოდელზე უნდა ავიდეთ ორიენტაცია. განვითარების ე.წ. **მობილიზაციური მოდელი** უფრო გამოადგება ქვეყანას. რამდენადაც, ზოგიერთისათვის გაუგებარია, თუ რას ნიშნავს ეს, მოკლედ განვმარტავ: შეისწავლეთ „რუზველტის ახალი კურსი“, „მარშალის გეგმა“, ჩინეთ-ვიეტნამისა და „აზიური ვეფხვების“ – ტაივანის, სინგაპურისა და სხვათა გამოცდილება, თუნდაც მეორე მსოფლიო ომისშემდგომი ჩვენი ქვეყნის სახალხო მეურნეობის განვითარების ტემპები და დარწმუნდებით, რომ მთავარი მიზნისა და მიზნის მიღწევის ცენტრალური რგოლის შერჩევის პრინციპი განვითარების სწორ გზაზე გაგვიყვანს.

ჩვენი აზრით, დღეს საქართველოს ეკონომიკაში სტრატეგიული მიზანი უნდა იყოს ეკონომიკური უსაფრთხოება, უფრო კონკრეტულად –

სასურსათო უსაფრთხოება. ამჟამად შიდა ბაზრის 80% იმპორტს უჭირავს, ამასთან, შემოტანილი სასურსათო პროდუქციის დიდი ნაწილი უვარგისია.

აგრარული სექტორი ის რგოლია, რომლის ამოწვევით მთელი ჯაჭვის ამოწვევა ხდება, რადგანაც იგი ექსკლუზიურ ფუნქციასთან ერთად (სასუსრათო უსაფრთხოება), ეროვნული ეკონომიკის ახალი დარგობრივი სტრუქტურის (ქიმიური, კვების მრეწველობა, ვაჭრობა, ტურიზმი) ჩამოყალიბებას განაპირობებს.

ეკოლოგიურად სუფთა პროდუქტების წარმოებაზე ორიენტაცია – სტრატეგიულად სწორი მიმართულებაა.

ე.წ. მობილიზაციური მოდელი ეტაპობრივი და დროებითი ღონისძიებაა, რომელიც მთავარი მიზნის განხორციელებისთვის რესურსებით კონცენტრაციის პრინციპს ეფუძნება. გასათვალისწინებელია გეოეკონომიკის, ამ სტრატეგიული რესურსის, განმსაზღვრელი მნიშვნელობაც.

ევრაზიის სივრცეში საქართველოს დიდი პერსპექტივა აქვს. ქართველი არც ევროპელია და არც აზიელი. ეს უპირატესობა – თვისებრიობაა. ორივეს სჭირდება საქართველო, ასევე საქართველოს – ორივე სჭირდება. როგორი მოდელიც არ უნდა ავირჩიოთ, გასათვალისწინებელია საქართველოს ეკონომიკის განვითარების ისტორიული თავისებურებები. კერძოდ, XIX საუკუნიდან დაწყებული დღემდე საქართველომ გამოსცა რამდენიმე უცხოური დოქტრინა. მაგალითად, „წმინდა კაპიტალიზმის თეორიით ნასაზრდოები, მაგრამ რუსეთის იმპერიის თავისებურებებს მორგებული კაპიტალისტური განვითარების დოქტრინა. საქართველოს განვითარების კაპიტალისტური სტადია არ გაუვლია. ისტორიული ვითარების შესაბამისად საქართველომ მოინდომა სოციალ-დემოკრატიული პრინციპების განხორციელება. სიტუაციის გამო ეს პრინციპები არ განხორციელებულა, არც ნების შესაძლებლობები იყო ბოლომდე გამოყენებული. ცენტრალიზებული დაგეგმვის და მართვის ეკონომიკური სისტემის პოტენციალიც სრულად არ იყო გამოყენებული. „შოკური თერაპია“, როგორც დოქტრინა, არ შეესაბამებოდა ეროვნულ-სახელმწიფოებრივ ინტერესებს. ლიბერალურ-მონეტარული მოდელი ადეკვატური არ იყო გარდაქმნების პროცესებისა. ნეოლიბერალიზმმა (როგორც ავტორი უწოდებს, ულტრალიბერალიზმმა), ხელი შეუწყო ეკონომიკური პროცესებიდან სახელმწიფოს ჩამოცილების პროცესს და მისი პოზიტიური როლის მინიმიზაციის კურსის განხორციელებას.

ყოველი მომდევნო დოქტრინა წინას ანტიპოდი იყო. ამიტომ ეკონომიკის განვითარებაში მემკვიდრეობის პრინციპი დაირღვა, გარკვეულ სტადიებზე მიღწეული პოზიტიური შედეგებიც წაიშალა (ეს პირველ რიგში ეკონომიკის მატერიალურ-ტექნიკური ბაზის განადგურებაში

გამოიხატა და სრულად აისახა ეროვნული სიმდიდრის საყოველთაო ძარცვის პროცესზე).

დასავლეთის ეკონომიკა ევოლუციურად ვითარდებოდა, ჩვენთან კი ეკონომიკის ტრანსფორმაცია კატაკლიზმების ფონზე წარიმართა. დღეს თავიდან იწყება წარმოებისა და შრომის ორგანიზაციის ფორმების ჩამოყალიბება.

ამრიგად, განვითარების პოზიტიური შედეგების წაშლით, ლოგიკურად მივიღეთ კვაზისაბაზრო ეკონომიკა – კონგლომერატი, რომელსაც ისტორიული ანალოგი არა აქვს და ეროვნული ეკონომიკის ეფექტიან განვითარებას აფერხებს. მისი ყველა შემადგენელი (მიწა, შრომა, კაპიტალი, მეწარმეობრივი უნარი, ინტეგრირებული ცოდნა, ეკონომიკის სახელმწიფოებრივი რეგულირება) დეფორმირებულია.

დაბოლოს, ავტორმა სათქმელი თქვა, თანაც კეთილსინდისიერად, თამამად, პრინციპულად და რაც არსებითია, თანამედროვე ეკონომიკური თეორიის არსენალში წარმოდგენილი კონცეპტუალური მიდგომების შეჯერების საფუძველზე გაკეთებული ლოგიკური დასკვნებით.

ავტორი მართალია საკუთარ თავთან, საზოგადოებასა და მეცნიერებასთან.

რაც შეეხება მესამე კითხვას – რა სარგებლობას მოუტანს საზოგადოებას შემოთავაზებული ნაშრომი, პასუხი შეიძლება იყოს მხოლოდ ერთი – დიდ სარგებლობას.

ლოგიკურად დგება საკითხი – „საქართველოს ეკონომიკის“, როგორც სავალდებულო სასწავლო დისციპლინის, ყველა უმაღლეს სასწავლებელში სწავლების აუცილებლობის შესახებ.

ასე რომ, სარეცენზიო წიგნი მართლაც ბევრ საფიქრალს აღძრავს მკითხველში.

ინფორმაცია

ჟურნალ ეკონომისტის რედაქცია აცხადებს კონკურსს პრემიის მოსაპოვებლად 2013 წელს ჟურნალში გამოქვეყნებული საუკეთესო სტატიისათვის. პრემია მიეკუთვნება სტატიას, რომელსაც გამოავლენს მაღალკვალიფიციური ჟიური, სამეცნიერო სტატიისათვის წაყენებული მოთხოვნებიდან გამომდინარე.

პრემიის მფლობელს გადაეცემა შესაბამისი დიპლომი და ფულადი პრემია 300 ლარის ოდენობით.

2008 წლიდან დაარსდა პაატა გუგუშვილის ეკონომიკის ინსტიტუტის სამეცნიერო შრომების კრებული, რომელიც გამოდის პერიოდულად.

შრომების კრებულში დაიბეჭდება მეცნიერ ეკონომისტთა (მეცნიერებათა დოქტორები, აკადემიური დოქტორები) შრომები, ასევე, ბაკალავრების, მაგისტრების, დოქტორანტებისა და პრაქტიკოს ეკონომისტთა სათანადო მეცნიერული დონის სტატიები.

ავტორთათვის კრებულში სტატიების გამოსაქვეყნებლად მოქმედებს შემდეგი წესები:

1. კრებულში გამოსაქვეყნებლად განკუთვნილი სამეცნიერო ნაშრომები უნდა იყოს დამოუკიდებელი კვლევის შედეგი. ნაშრომი არ უნდა არღვევდეს საავტორო უფლებებს და არ უნდა იყოს გამოქვეყნებული რომელიმე სხვა ორგანოში.
2. რედაქციაში წარმოდგენილი სტატიის ორიგინალი ხელმოწერილი უნდა იყოს ავტორის, ხოლო თანაავტორობის შემთხვევაში ყველა თანაავტორის მიერ სახელის, გვარის, სამუშაო ადგილის, სამეცნიერო ხარისხისა და წოდების, სრული საფოსტო მისამართის, ტელეფონის, ფაქსის, ელექტრონული ფოსტის მითითებით.
3. სტატია დაბეჭდილი უნდა იყოს 1,5 ინტერვალით, A4 ფორმატზე, 12 ფონტით. რედაქციაში სტატიების წარმოდგენა აუცილებელია ორ ნაბეჭდ ეგზემპლარად, ელექტრონულ ვერსიასთან ერთად (MS WORD, ქართული ტექსტი შრიფტით ACADNUSX, ხოლო ინგლისური – TIMES NEW ROMAN).
4. ერთი გვერდის ღირებულებაა 5 ლარი.

ნაშრომების გამოგზავნა შეგიძლიათ ელექტრონული ფოსტით შემდეგ მისამართზე: economics_institute@yahoo.com, nbibilashvili@rambler.ru

ინსტიტუტის ხელმძღვანელობა და კრებულის რედაქცია მზადაა თანამშრომლობისათვის.

ღამათაპითი ცნობებისათვის დაგვიკავშირდით შემდეგ მისამართზე:
ქ. თბილისი, ქიქოძის ქ. №14, ტ.: 299-68-53.

**პაატა გუგუშვილის ეკონომიკის ინსტიტუტის
გამომცემლობა**

ქართულ, რუსულ და ინგლისურ ენებზე

შედავითიან ფასებში

გთავაზობთ ნებისმიერ საგამომცემლო საქმიანობას:

- მასალის აკრეფა, დაკაბადონება, რედაქტირება

გამოცემა:

- სამეცნიერო წიგნები და ნაშრომები, ენციკლოპედიები, ლექსიკონები, ცნობარები
- პერიოდული გამოცემები (სამეცნიერო შრომათა კრებული, სამეცნიერო ჟურნალები, კონფერენციის მასალები)
- ორიგინალური და ნათარგმნი მხატვრული ლიტერატურა, სახელმძღვანელოები, საბავშვო წიგნები, ალბომები და გზამკვლევები
- ელექტრონული დარგობრივი ჟურნალები

მისამართი: თბილისი, გერონტი ქიქოძის ქ. №14

293 22 60; 551 10 07 04.

ელ.ფოსტა: economics_institute@yahoo.com

ჟურნალ "ეკონომისტიში" სტატიების წარმოდგენის წესები

1. ჟურნალში გამოსაქვეყნებლად განკუთვნილი სამეცნიერო ნაშრომები უნდა იყოს დამოუკიდებელი კვლევის შედეგი. ნაშრომი არ უნდა არღვევდეს საავტორო უფლებებს და არ უნდა იყოს გამოქვეყნებული რომელიმე სხვა ორგანოში.
2. რედაქციაში წარმოდგენილი სტატიის ორიგინალი ხელმოწერილი უნდა იყოს ავტორის, ხოლო თანაავტორობის შემთხვევაში ყველა თანაავტორის მიერ სახელის, გვარის, სამუშაო ადგილის, სამეცნიერო ხარისხისა და წოდების, სრული საფოსტო მისამართის, ტელეფონის, ფაქსის, ელექტრონული ფოსტის მითითებით.
3. სტატია დაბეჭდილი უნდა იყოს 1,5 ინტერვალით, A4 ფორმატზე, 12 ფონტით. რედაქციაში სტატიების წარმოდგენა აუცილებელია ორ ნაბეჭდ ეგზემპლარად, ელექტრონულ ვერსიასთან ერთად (MS WORD, ქართული ტექსტი შრიფტით ACADNUSX, ხოლო ინგლისური და რუსული TIMES NEW ROMAN).
4. ჟურნალში სტატიები გამოქვეყნდება რედაქციაში მათი შემოსვლის რიგის მიხედვით. რედაქციის მიერ სტატიის წარმოდგენის თარიღად ჩაითვლება რედაქციის მიერ საბოლოო ტექსტის მიღების თარიღი.
5. სტატია, რომელიც სრულად არ პასუხობს ზემოთ მოყვანილ მოთხოვნებს, რედაქციის მიერ არ მიიღება.
6. ერთი გვერდის ღირებულებაა 5 ლარი.

ნაშრომების გამოგზავნა შეგიძლიათ ელექტრონული ფოსტით შემდეგ მისამართზე: economics_institute@yahoo.com, tealazarashvili@rambler.ru

ინსტიტუტის ხელმძღვანელობა და ჟურნალის რედაქცია მზადაა თანამშრომლობისათვის.

დამატებითი ცნობებისათვის დაგვიკავშირდით შემდეგ მისამართზე:

ქ. თბილისი, ქიქოძის ქ. №14, ტ.: 293-34-44; 599 97 01 03.

GEL

მიმღები	მიმღები: თსუ/ანგარიში პაატა გუგუშვილის ეკონომიკის ინსტიტუტისათვის
	მიმღების IBAN ანგარიშის # GE72 BR00 0001 0405 5894 42
მიმღების ბანკი	ს.ს. ბანკი „რესპუბლიკა“
	ბანკის BIC კოდი: REPLGE22

**THE RULES OF HANDING IN SUBMISSION THE REPORTS TO THE
JOURNAL “ECONOMIST”**

1. Scientific works sent to publish should be the result of independent research. The work should guarantee copyrights and should not be published in other organs.
2. An original paper sent to editorial board must be signed by the author, and in case of coauthorship – by all authors, providing names, first names, position, degrees, titles, full address, telephone, fax and e-mail.
3. The paper should be printed by computer with 1,5 spacing, A4 format, 12 font. The articles should be sent to editorial board in two printed copies together with electronic version (MS WORD, Georgian text font - AcadNusx, English text font - Times New Roman).
4. Articles are published in succession of their receiving by the editorial staff. If an article is sent back to the author for revision the data of receiving the final text is regarded as date of submission for consideration.
5. Price of a page – 10 \$.

The paper not meeting these requirements is not taken for consideration.

The articles should be sent by e-mail to the address: **economics_institute@yahoo.com, tealazarashvili@rambler.ru**

Institute managers and editorial staff is ready for collaboration.

For additional information, please, connect to the address: Tbilisi, 14 Kikodze str., tel: 293 34 44

USD

BENEFICIARY	Beneficiary's name: TBILISI STATE UNIVERSITY
	Beneficiary's IBAN NO: GE72 BR00 0001 0405 5894 42
BENEFICIARY BANK	BANK “REPUBLIC” Tbilisi, Georgia
	Correspondent Acc. 00195464 SWIFT: REPL GE 22
INTERMEDIARY BANK	SOCIETE GENERALE, N.Y., USA
	SWIFT: SOGE US 33

ჟურნალი “ეკონომისტი”

მისამართი: თბილისი, 0105, გ. ქიქოძის ქ. 14; ტელ.: 293 34 44; 599 970103.
E-mail: economics_institute@yahoo.com

Journal “**Economisti**”

Edress: Tbilisi, 0105, Kikodze street, tel. (+995 32) 293 34 44; 599 970103
E-mail: economics_institute@yahoo.com

თსუ პაატა გუგუშვილის ეკონომიკის ინსტიტუტის გამომცემლობა

რედაქტორი **ნატო აბესაძე**

Publishing House of Paata Gugushvili Institute of Economics of TSU

Redactor **Nato Abesadze**